NUTA BULLETIN
FORTNIGHTLY JOURNAL OF NAGPUR UNIVERSITY TEACHER'S ASSOCIATION
Regd. No. ATI 263 *Licensed to post without prepayment No. ATI 10
YEAR : 22) 15th AUGUST, 1997 (
NO : 7

Unofficial Copy, Hence not for official Use

RASTOGI COMMITTEE REPORT

CHAPTER VII

SUMMARY OF RECOMMENDATIONS

Appointment of the Committee : A Pay Review Committee was appointed by the University Grants Commission on 24th August,1994 consisting of seven members which was later, expanded on 30th August,1994 by adding three more members. The tenure of the Committee continued till the end of May,1997... (Para1.1)

Work Procedure : The Committee administered questionnaires to universities and colleges to elicit all relevant information having regard to its terms of reference. In addition 450 representations were received and the Committee interacted with Governors, Chief Ministers, Ministers of Education of various states and high functionaries of the State Governments and eminent educationists including Vice Chancellors, representatives of various teacher's and Officer's associations. Visits were paid to various states by the Committee... (Para 1.4)

Conceptual Frame-work : The underlining conceptual frame-work was based on the fact that the capability of developing knowledge and carrying out research largely depends on the quality and competence of the academic community. For this purpose, the institutions of higher learning should be able to recruit and retain talented and well qualified persons and also provide work environment conducive to their professional growth... (Chapter-II)

Retrospective Overview : The payscales and service conditions of teachers in universities and colleges has always been receiving due attention of the Government of India, which prompted the Government, to UGC, as the case may be to appoint various Commissions and Committees like the Radhakrishnan Commission, the Kothari Commission, the Sen Committee, the Mehrotra Committee, etc. to study the different aspects of issues relating to teachers. A retrospective overview has been undertaken in the present context... (Chapter-III)

Implementation : On the basis of the information received from various universities and colleges; the analysis regarding status of implementation of the last Pay Committee recommendations was done by the Committee... (Chapter-IV)

Quality Imperatives : The basic premise has been to make the system of higher education, highly quality oriented and dynamic in addition to being socially relevant. This calls for improving the payscales and service conditions of the teachers, so as to attract and retain talented teachers... (Chapter V)

RECOMMENDATIONS

Recruitment : The Committee recommends that good academic record, 55% at the Master's level and qualifying the NET or an accredited test should be the minimum **qualification for the appointment of Lecturers.** However, the UGC already has a provision to grant exemption in deserving cases. The UGC may, from time to time, regulate the use of this provision, whether for individuals or in respect of certain regions of the country as the case may be. The relaxations, however, should be within a minimum 50% marks and **every candidate must have necessarily qualified in the NET/ SLET**, or be eligible for exemption from NET as per the UGC regulations.

It further recommends that those **candidates who have 55% marks in the Master's degree and have obtained a Ph.D. after 1993 should also be exempted from qualifying in the NET/SLET to be eligible to the post of a Lecturer**... (Para 6.2.1)

Period of Probation of Teachers : The Committee recommends that the probation should normally be for a period of 24 months, extendable upto a further period of twelve months in case of unsatisfactory performance. A teacher should be confirmed on his/her successful completion of probation, subject, of course, to the successful completion of one short-term orientation course/Diploma in Higher Education (from the Indira Gandhi National Open University)... (Para 6.3)

Creation of Posts : The Committee recommends **that posts of Professors be provided in the post-graduate colleges.** No college should be allowed to undertake post-graduate teaching in a discipline without providing for the post of a Professor in that discipline. In addition, at least one post of Reader should be created for each discipline being taught in under-graduate and post- graduate colleges... (Para 6.6)

Faculty Development Programme : The Committee recommends that there is need for introducing the concept of pre-induction-training programmes for the teachers through Academic Staff Colleges. The training should be imparted soon after the recruitment... (Para 6.7)

Career Advancement for Lecturers : The Committee recommends that for placement in the senior scale, a Lecturer may offer himself/herself for review after four years if holding a Ph.D. degree and six years if holding an M.Phil. degree and seven years if not holding M.Phil./Ph.D.

The Committee further recommends that a Lec-

turer (senior scale) can offer himself/herself for review after six years of experience as Senior Lecturer, for placement in the selection grade... (Para 6.5.1)

Career advancement for Readers : In addition to the sanctioned positions of Professors which must remain to be filled in through direct recruitment, the Committee has recommended the career advancement of a Reader as a Professor on the basis of assessment of performance and level of academic excellence achieved... (Para 6.5.2)

Merit Promotion Scheme : The merit promotion scheme having dual emoluments or for that matter, any such scheme should be dispensed with. Henceforth the career advancement scheme as recommended above may be implemented to reward the meritorious teachers. The Committee recommends that the Government and the UGC may take appropriate action in this matter to avoid recurrence of such things in future. The UGC may also take a policy decision, after detailed analysis, about the abolition of dual emolument system and the interse seniority of merit promotees vis-a-vis direct recruits, in case the system of dual emoluments is abolished... (Para 6.5.3)

Career Advancement for Administrative Positions : The Career advancement scheme which already exists for this category of staff may continue... (Para 6.5.4)

Teaching days : The universities/colleges must observe 180 actual teaching days. Ensuring more teaching days would require vacations to be reduced by about a fortnight. The universities may change over to a two-semester system and implement academic calendar with each semester being of 90 days... (Para 6.8)

Workload : The UGC guidelines regarding minimum number of actual teaching days,programme of examination reform and workload for teachers in the universities and colleges issued in 1989 prescribe that the workload of a teacher in full employment should not be less than 40 hours a week for 30 working weeks in an academic year, which should be ensured... (Para 6.9)

Part-time Teachers : The practice of appointing part-time teachers should be sparingly used and the remuneration given for such work must be based on realistic norms. The UGC should take steps to evolve suitable guidelines and recommend revised remuneration for them... (Para 6.10)

Age of Superannuation : The age of superannuation may be uniformly 60 years in all colleges and universities. The Fifth Pay Commission has recommended 60 years as superannuation age for Government employees. If this is accepted by the Government, the age of superannuation for teachers should be 62 years... (Para 6.11)

Re-employment of Teachers after Superannuation : Re-employment may be given in two phases of three years and two years, respectively. However, it is not meant to be a provision for extension up to the age of 65 years for all teachers. It should be used selectively which should be justified in terms of specific institutional needs... (Para 6.12)

Pension and Superannuation Benefits : The UGC may issue guidelines to all universities so that uniform rules be followed by them. For university teachers covered by CPF before the introduction of the pension scheme, an amount equivalent to the DA permissible at the pension level at the minimum of the present (i.e.Pre- revised) pay scale may be given as relief in DA to them. The Committee recommends that a waiver may also be provided up to the maximum of five years due to late entry in service of the teachers having a Ph.D. degree so that almost all teachers get full retirement benefit, which are available after 33 years of service, including services rendered inside or outside the state in universities, Deemed to be Universities and colleges... (Para 6.13)

Date of Implementation and Review : The Committee recommends that date of implementation of the scales should be January 1, 1996 or the same as decided by the Central Government in respect of their employees. Further pay scales and their implementation in all aspects may be reviewed at the end of every five years... (Para 6.25)

Facilities for Woman Teachers : The Committee feels that since the working women have to bear dual responsibilities in our society, there is need for provision of special facilities to women teachers. The following provisions are recommended by the Committee in this regard... (Para 6.14)

Flexitime Approach : A woman teacher may be allowed to work half-time for a maximum period of six years in her career when the children are young and family commitments are at the maximum. She may be given half of the pay plus half the allowances during this flexitime period. But she should not be deprived of other benefits such as LTC, housing and pension benefits,

---

ALL INDIA FEDERATION OF UNIVERSITY & COLLEGE TEACHERS ORGANISATIONS

RESOLUTION

(Adopted by The National Executive Committee in its meeting held at MNL College, Yamunanagar, Haryana on 6.7.97.)

The NEC meeting of AIFUCTO notes with great concern the content of a paper published by the Union Ministry of Finance on **Economics of Subsidy** which inter alia categories education other than primary education as a non-merit subject-subsidy for which deserves to be sharply reduced. This approach may only lead to ruin of our public system of education and research and make our country a permanent dependent state in the atmosphere of global competition.

The NEC strongly disapproves non-publication of Rastogi Committee report allowing all types of stories to come out in the media and preventing a healthy debate based on full knowledge. The NEC demands that the report must be published immediately.

The NEC reiterates its earlier position that

i) The Union Govt. and the UGC must ensure that the **scheme of pay revision is uniformly implemented in all states** with commitment of full financial support.

ii) all categories of teachers should be covered by the exercise of pay revision.

iii) all state governments should pay all the three instalments of interim Relief and declare their willingness to accept and implement the national uniform scales of pay.

iv) anomalies and lacunae pending since last pay revision should be resolved expeditiously.

All units of AIFUCTO should write with Union Ministry of Education and Chairman, UGC affirming the aforesaid demands immediately.

etc., resulting from continuity of service... (Para 6.14.1)

Day-care Centres : The Committee recommends that quality day-care centres may be opened in universities and colleges with adequate equipment and staff to take care of the children of working parents. Such services should have adequate contribution from the users themselves for all programme related costs and food, as also proportionate contribution to the salaries of the staff of the day-care centres... (Para 6.14.2)

Interrupted Career : The Committee recommends that there should be a provision for allowing woman teachers to came back to the profession (not necessarily the same too) after an interruption of a maximum of five years and this period should not be considered as break in service... (Para 6.14.3)

Leave-sharing Arrangement : The Committee recommends that where both husband and wife are teachers in the same institution, the creation of an earned leave bank to be availed of by women teachers may be considered only for the period of rearing of very young children (such period should not exceed six years in all). provided that a woman teacher has exhausted the earned leaves at her credit and there is earned leave lying at the credit of her husband... (Para 6.14.4)

Accommodation : The Committee recommends that while providing for residential accommodation in the universities and colleges, some rooms may be earmarked for women teachers. The Committee also recommends construction of hostels/quarters specially for single women teachers... (Para 6.14.5)

CONDITIONS OF SERVICE

Service Agreements : In many universities/colleges, at the time of recruitment, a teacher is required to sign a service agreement to be lodged with the Registrar/Principal, with a copy to the teacher concerned. The Committee recommends that this should be made uniformly applicable to all the universities/ colleges. Universities may draw up service agreements designed to reflect their particular needs and those of their affiliated colleges... (Para 6.15)

Mobility : Facilities like provision of adequate housing and rules about carrying service benefits (pension, leave etc.) will go a long way in achieving the objective of encouraging mobility. Recommendations about these matters have been made, separately in relevant places... (Para 6.15.2)

Medical Facilities : Efforts should be made at all levels to extend medical benefits to teachers either through medical insurance or through state assistance. The UGC may set up a committee to examine different aspects of medical facilities for teachers to work out a scheme in consultation with financial institutions like the General Insurance Corporation and the Unit Trust of India... (Para 6.15.3)

DEARNESS ALLOWANCE AND OTHER BENEFITS (Para 6.16)

Dearness Allowance : The Committee is of the view that the rate of dearness allowance payable to all teachers in the universities and colleges should be uniform and at par with those available to Central/State Government employees... (Para 6.16.1)

Incentives for Professional Development : The faculty should be encouraged to become members of a maximum of two professional national associations and the cost of the membership should be subsidised by the university/college to the extent of 50%. Also to help the teachers to subscribe to journals, the Committee recommends that every teacher should get a subsidy to the extent of 50% of the cost of the journal subscribed, subject to a maximum of Rs.500/- per year. In addition, to encourage the teachers to be able to make use of e-mail facilities, the Committee recommends that the expenditure incurred on installation of e- mail facilities and annual charges excluding actual usage charges may be subsidised to the extent of 50%... (Para 6.16.2)

Computer Advance : The Committee recommends that computer advance of Rs.one lakh may be given to the teachers... (Para 6.16.3)

Leave Travel Concession : The facility of leave travel concession to visit home town and any place in the country, as available to Central/State Government employees, should be made available to all university/ college teachers... (Para 6.16.4)

Group Insurance Scheme : Group Insurance Scheme is available to the employees of Central Government, autonomous organisations, Government undertakings, and central universities. This facility should be made available to all university/college teachers... (Para 6.16.5)

Housing : The Committee recommends that house-building advance and house-rent allowance be made available to all university/college teachers as per the Central/State Government rules... (Para 6.16.6)

Conveyance Advance and Conveyance Allowance : The Committee is of the view that conveyance advance and conveyance allowance may be given to teachers as per the Central/State Government rules.

Allowance for Teachers of Universities and Colleges in the Hilly Areas : Such allowances as are applicable to the Central/State Government employees in the hilly areas may also be given to the university and college teachers... (Para 6.17)

Resource Mobilization : The Committee is aware of the NPE, 1986, which explained concurrency in education in terms of a new sharing of responsibilities between the Union Government and the States in this vital area of national life. At the same time it will be useful to promote ingenuous optimization of library and laboratory resources of various institutions and to encourage new techniques in fabrication of low cost laboratory equipment, indigenous fabrication of instruments is another innovalive area which could be again.

The Committee also noted that UGC has already started a scheme to encourage the resource mobilization by the universities. Further, individuals who mobilize resources for their institutions need to be suitably rewarded. The Committee recommends that UGC may formulate suitable guidelines in this regard... (Para 6.21)

Leave Rules : Leave rules as laid down by the Sen and the Mehrotra Committees may be followed except for some changes as necessitated by the recommendations of the Central Pay Commission... (Para 6.18)

Civic Rights : Teachers should be free to exercise all civic rights and should be eligible for public offices at the local, district, state or national level. No legal restriction should be placed on their participation in elections, but when they do so, they should be expected to proceed on leave, without losing the seniority... (Para 6.22)

Grievance Redressal Machinery : The Committee recommends the implementation of the Law Commission's recommendations regarding tribunalisation of justice after due examinations by the UGC, Government of India and the State Governments. The universities may also consider appointing Ombudsmen to deal with grievances of students and other affected by the university functioning. Details may be worked out in consultation with the National Law School at Bangalore. (Para 6.24)

Code of Professional Ethics : The code of professional ethics may be made part of the regulations of UGC and incorporated in the Acts and Statutes of the universities to be made a part of service agreement to ensure implementation... (Para 6.23)

Accountability : The Committee reiterates the importance of the concept of accountability in the teaching profession. In order to promote this, a contribution of administrative skill and academic will along with transparency in action will be most helpful. Self-appraisal by teachers, assessment by students in an appropriate form, periodic performance appraisal having regard to teaching days, workload and code of professional ethics-all these should form part of a strategy in the interest of higher education. The initiative for the performance of the inescapable task should be taken by the authorities concerned and may be prescribed. Further, the Committee recommends that evaluation ought to be open, participative and data based... (Para 6.26)

Self-Appraisal of Teachers : The Committee reiterates that the self-appraisal pro forma as in force (with modifications) should be made an annual feature of the review of teachers performance as also an essential component for the grant of any type of incentive or upward movement in the career of a teacher. The modified proforma has been suggested by the Committee... (Para 6.26.1)

Students Assessment of Teachers : The Committee recommends that students assessment be made a part of the evaluation procedures in all colleges and universities. A proforma has been designed to initiate the process... (Para 6.26.2)

Implementation : The recommendations of the Committee concerning performance appraisal and students assessment of teachers, therefore, should be treated as an integral part of the package of recommendations on pay scales and service conditions and should not be viewed as detachable in any way.

The Committee wishes to reiterate and express support to the Government of India notification regarding the last revision of pay scales. "The revision of pay scales of teachers.......... will be subject to the various provisions of the scheme of revision of salary scales ...." and that "the implementation of the scheme will be subject to acceptance of all the conditions attached to the scheme, and the Universities may be advised to amend the Statutes and Ordinances before the revised scales become operational." ... (Para 6.26.4)

Generation of Appropriate Environment : Decent pay scales, service benefits and career opportunities are indeed very important. Another equally important aspect is the academic environment of our institutions. This could be achieved by having a common minimum agenda for higher education with a perspective view and accepted code of institutional behaviour involving all concerned... (Para 6.26.5)

Professor of Eminence : The Scheme formulated by UGC for Professors of Eminence should be implemented at the earliest... (Para 6.4.4)

Establishment of Chairs : The delimiting of emoluments to the UGC scales may not be insisted upon when a case to this effect has been made by the selection committee on grounds to be stated formally. Appropriate guidelines for establishment of such Chairs may be laid down by the UGC within the next six months or so... (Para 6.4.5)

Pay Scales of Teachers and other Officers : The following scheme of pay scales, keeping in view the revision as suggested by the Fifth Pay Commission and the relative position of the teachers vis-a-vis other professsions, are recommended :

Category	Existing	Revised
Lecturer	2200-75-2800-100-4000	8000-275-13500
Lecturer (Sr.Scale)	3000-100-3500-125-5000	10000-325-15200
Lecturer (Selection Gr.)/ Reader	3700-125-4950-150-5700	12000-375-18000
Professor	4500-150-5700-200-7300	14300-450-22400
Registrar	4500-150-5700-200-7300	14300-450-22400
Dy.Registrar	3700-125-4950-150-5700	12000-375-18000
Asst.Registrar	2200-75-2800-100-4000	8000-275-13500
Librarian	4500-150-5700-200-7300	14300-450-22400
Dy.Librarian	3700-125-4950-150-5700	12000-375-18000
Asst.Libr.	2200-75-2800-100-4000	8000-275-13500
Director Phy. Education	4500-150-5700-200-7300	14300-450-22400
Dy.Director Phy.Education	3700-125-4950-150-5700	12000-375-18000
Asstt. Director Phy.Education Colleges	2200-75-2800-100-4000	8000-275-13500
College Director Phy.Education	2200-75-2800-100-4000	8000-275-13500
College Director Phy.Education (Senior Scale)	3000-100-3500-125-5000	10000-325-15200
College Librarian	2200-75-2800-100-4000	8000-275-13500
College Librarian (Sr.Scale)	3000-100-3500-125-5000	10000-325-15200
College Principal	4500-150-5700-200-7300	14300-450-22400 (Starting with a basic pay of Rs.15200/-) 14300-450-22400
	3700-125-4950-150-5700	12000-375-18000 (Starting with a basic pay of Rs 12750/-)

(para 6.4)

Pay Fixation : The formula governing pay fixation as suggested by the Central Pay Commission may be made applicable to the teachers of Universities and colleges and other categories of staff recommended above... (para 6.4.6)

****

प्रा.बी.टी.देशमुख अभिनंदन विशेषांक अर्थबळ उभारणीतील स्वेच्छाधीन सहभाग
(सुचि क्रमांक एक : १ ते ८८०)
Rs. 500 Each

K.M.A. H. B.ED. COLL. AKOLA

1 Prof. Lonkar W.N.

R.L.T. COLLEGE AKOLA

2 Prof. Baitule A.K.
3 Prof. Mundhada R.P.
4 Prof. Nanoty N.S.
5 Prof. Nema V.S.
6 Prof. Rane V.R.
7 Prof. Rathi N.K.
8 Prof. Rathi R.T.
9 Prof. Sharma K.B.
Also see Sr.No. 31

S.A. COLLEGE AKOLA

10 Prof. Agrawal A.C.
11 Prof. Alsi
12 Prof. Amravatikar S.M.
13 Prof. Baitule
14 Prof. Bhalerao Vimal
15 Prof. Bobde J.P.
16 Prof. Deshmukh Ku. Suvarna
17 Prof. Deshpande V.D.
18 Prof. Hajare V.T.
19 Prof. Joshi K.R.
20 Prof. Ladhawe S.
21 Prof. Nikhade N.
22 Prof. Ranpise R.

SHRI.SHIVAJI COLLEGE AKOLA

23 Prof. Bhadange D.G.
24 Prof. Bhagale V.S..
25 Prof. Chaudhari K.N.
26 Prof. Deshmukh B.S.
27 Prof. Deshmukh S.P.
28 Prof. Ingle M.R.
29 Prof. Khadatkar S.T.
30 Prof. Khandekar K.N.
31 Prof. Loya V.J.
32 Prof. Rane V.B.
33 Prof. Raut S.G.
34 Prof. Raut S.N.
35 Prof. Tarale P.G.
36 Prof. Thakre E.W.
37 Prof. Upadhey E.V.
38 Prof. Vyas N.H.
39 Prof. Wagh Vithal

SMT.L.R.T. COLLEGE AKOLA

40 Prof. Agrawal S.N.
41 Prof. Baheti S.R.
42 Prof. Bhandari S.C.
43 Prof. Jadhav S.P.
44 Prof. Nair G.K.
45 Prof. Paropte K.P.
46 Prof. Pedhiwal G.L.
47 Prof. Sharma L.R.

SAWITRIBAI FULE BES COLLEGE AKOT

48 Prof. Ghate R.N.
49 Prof. Kotwani S.T.
50 Prof. Patil S.R.
51 Prof. Sawji S.P.

SHRI.SHIVAJI COLLEGE AKOT

52 Prof. Atkare D.V.
53 Prof. Bahadure B.D.
54 Prof. Bhadange S.G.
55 Prof. Bhuyar K.L.
56 Prof. Hiware V.H.
57 Prof. Malawkar S.D.
58 Prof. Nichal R.S.
59 Prof. Raja I.A.
60 Prof. Raut S.W.
61 Prof. Salunke J.N.
62 Prof. Shrawagi K.R.
63 Prof. Wagh S.P.
64 Prin. Wankhade S.M.
65 Prof. Mohod B.K.

K.N.COLLEGE KARANJA LAD

66 Prof. Bakal R.R.
67 Prof. Katole R.C.

K.R. INNANI COLLEGE KARANJA LAD

68 Prof. Dhote D.S.

S.V.N.A.N. COLLEGE MANGRULPIR

69 Prof. Bansod M.M.
70 Prof. Hande A.D.
71 Prof. Katekar U.N.
72 Prof. Kothari I.M.
73 Prof. Landge B.B.
74 Prof. Saraf V.N.
75 Prof. Sonare B.K.
76 Prof. Vikhar P.R.
77 Prof. Jane U.R.

GADAGE MAHARAJ MAHAVIDYALAYA MURTIZAPUR

78 Prof. Deshmukh S.N.
79 Prof. Dhere D.G.
80 Prof. Gadhe K.M.
81 Prof. Gaikwad D.P.
82 Prof. Gode P.S.
83 Prof. Gawande K.D.
84 Prof. Isapure R.L.
85 Prof. Jaware P.R.
86 Prof. Pande J.R.
87 Prof. Patil P.M.
88 Prof. Upadhe G.C.

DR. H.N.SINHA COLLEGE PATUR

89 Prof. Badarkhe D.S.
90 Prof. Gawande P.P.
91 Prof. Khandare K.S.
92 Prof. Khedkar Ku.K.L.
93 Prof. Raghuvanshi A.O.
94 Prin. Sapkal H.U.
95 Prof. Shaikh R.K.

ARTS & COMMERCE COLLEGE RISOD

96 Prin. Patil Vishnu

G.K.COLLEGE TELHARA

97 Prof. Dhanokar G.H.
98 Prof. Dhole D.A.
99 Prof. Padhade V.M.
100 Prof. Sadafale D.B.
101 Prof. Shelke H.B.

R.A. ARTS,M.K.COMM & S.R. RATHI SCI COLLEGE WASHIM

102 Prof. Baj Z.K.
103 Prof. Bhagat S.P.
104 Prof. Bhattad P.H.
105 Prof. Bhonde V.R.
106 Prof. Bhoyar S.W.
107 Prof. Boney B.H.
108 Prof. Dabhade D.S.
109 Prof. Kabra L.S.
110 Prof. Katore S.D.
111 Prof.Kavimandan Saroj
112 Prin. Kothari S.N.
113 Prof. Kshirsagar H.N.
114 Prof. Malu R.A.
115 Prof. Morey P.G.
116 Prof. Pagariya R.F.
117 Prof. Paikrao N.T.
118 Prof. Patil Ku. J.S.
119 Prof. Sancheti M.M.
120 Prof. Sarambhekar S.L.
121 Prof. Somani D.D.
122 Prof. Toshniwal B.D.
123 Prof. Vyas R.R.

JAGDAMBA MAHAVIDYALAYA ACHALPUR

124 Prof. Avinashe R.
125 Prof. Bahad P.J.
126 Prof. Bhangale R.G.
127 Prof. Deshmukh Ku. A.G.
128 Prin. Deshmukh P.K.
129 Prof. Divekar S.N.
130 Prof. Hedaoo N.H.
131 Prof. Kant V.G.
132 Prof. Kharache V.T.
133 Prof. Khorgade
134 Prof. Kokale P.S.
135 Prof. Kakulkar S.G.
136 Prof. Kurup P.K.J.
137 Prof. Malvi M.M.
138 Prof. Mehre A.H.
139 Prof. Pochhi D.U.
140. See After 149
141 Prof. Rakhonde R.N.
142 Prof. Rohankar P.G.
143 Prof. Sawadekar P.V.
144 Prof. Sawane V.K.
145 Prof. Shukla A.S.
146 Prof. Tayade R.G.
147 Prof. Thombhe D.B.
148 Prof. Tikhile S.R.
149 Prof.Waindeshkar V.B.

G.B.MURARKA M.V. SHEGAON

140. Prof. Pande R.B.

B.S.PATIL MAHAVIDYALAYA PARATWADA

150 Prof. Datey Ku.S.R.
151 Prof. Mathane A.T.
152 Prof. Rane P.V.

AMRAVATI

153 Adv. Kadu Anil J.

AMRAVATI UNIVERSITY AMRAVATI

154 Prof. Chaudhari S.V.
155 Shri. Chaware V.S.
156 Prof. Dahane M.G.
157 Prof. Deshmukh A.B.
158 Prof. Deshmukh Jyoti
159 Prof. Deshmukh Ku.N.V.
160 Shri. Dhakulkar S.A.
161 Prof. Dhote Smt J.D.
162 Shri. Edle R.S.
163 Prof. Gawande V.L.
164 Prof. Jawanjal A.A.
165 Prof. Kalbande P.B.
166 Prof. Kale M.P.
167 Shri. Keche S.M..
168 Prof. Kothale Vanita
169 Prof. Patharkar Ku.V.R.
170 Prof. Thakare Ku.Smita N.
171 Shri. Wanaskar G.A.
172 Shri Bharambe S.S.
173 Shri. Chauhan A.D.
174 Prof. Dhande V.G.
175 Shri. Dhule D.B.
176 Shri. Rathi V.G.
177 Shri Raut D.S.
178 Shri. Virulkar M.C.
179 Shri. Wankhade M.M.
180 Prof.Chawre Ku.Anita
181 Prof. Kohale A.M.
182 Prof. Mankar Ku. Anita G.
183 Prof. Somvanshi A.G.
184 Dr. Waghmare B.R.
185 Prof. Chikhale M.J.
186 Prof. Kadu B.B.
187 Prof. Narkhede M.N.
188 Prof. Ramteke Ku.A.P.
189 Prof. Thakre P.V.
190 Prof.Wadegaonkar P.A.
191 Prof. Chaudhari U.S.
192 Prof. Manik S.R.
193 Prof. Hend G.M.
194 Prof. Nair P.S.
195 Prof. Sapkal R.S.
196 Prof. Sapkal V.S.
197 Prof. Aswar A.S.
198 Prof. Jamode V.S.
199 Prof.Kalmegh Sushil R.
200 Prof. Mandle S.C.
201 Prof. Thakare V.M.
202 Prof. Thakre Smt. V.V.
203 Prof. Chinchkhede K.D.
204 Prof. Dudul S.V.
205 Prof. Jain K.C.
206 Prof. Nair S.B.
207 Prof. Raut Smt. R.D.
208 Prof. Shrivastav A.K.
209 Prof. Gautam B.S.
210 Prof. Rudkar Ku. P.N.
211 Prof. Mane A.G.
212 Prof. Potdar S.P.
213 Prof. Kaptan S.S.
214 Prof. Sadar S.B.
215 Prof. Shukla A.V.
216 Prof. Tayade M.H.
217 Prof. Adhao K.S.
218 Prof. Tambekar D.H.
219 Prof. Sharma V.M.
220 Prof. Omanwar S.K.
221 Prof. Singh Smt.K.M.
222 Prof. Rajesh Singh
223 Prof. Yenkar S.S.
224 Prof. Kale D.H.
225 Dr. Khamre K.G.
226 Dr. Narkhede P.S.
227 Shri Kohale V.M.
228 Shri. Manekar A.B.
229 Prof. Joshi Dinesh
230 Shri. Fule Kishor
231 Shri. Patil M.S.

ARTS &COMM.COLLEGE VIDYABHARATI AMRAVATI

232 Prof. Patil R.M.

BAPU COLONY AMRAVATI

233 Prof. Khokale R.U.

BHARTIYA MAHAVIDYALAYA AMRAVATI

234 Prof. Bhuyarkar A.R.
235 Prof. Bijawe R.K.
236 Prof. Burghate A.V.
237 Prof. Chinchmalatpure S.S.
238 Prof. Deshmukh R.M.
239 Prof. Gadewar A.S.
240 Prof. Gulhane Sangeeta
241 Prof. Kadoo B.G.
242 Prof. Kane Ratnaprabha
243 Prof. Kedia N.Z.
244 Prof. Kulkarni S.V.
245 Prof. Kurup G.N.
246 Prof. Lokhande B.F.
247 Prof. Meshram G.S.
248 Prof. Metkar V.B.
249 Prof. Morkhede S.S.
250 Prof. Pande S.W.
251 Prof. Rawale P.S.
252 Prin. Shah G.H.
Also see Sr.No. 868

BRIJLAL BIYANI SCIENCE COLLEGE AMRAVATI

253 Prof. Deshmukh D.T.
254 Prof. Gandhi G.R.
255 Prin. Lohiya S.B.

256 Prof. Narkhede R.Y.

CAMP AMRAVATI

257 Prof. Chauhan S.N.
258 Prof. Deshmukh P.N.
259 Prof. Kale B.N.
260 Prof. KhothaleAd.V.A.
261 Prof. Dhawale P.K.

COLLEGE OF RURAL SERVICES AMRAVATI

262 Prof. Adhau Smt. V.G.
263 Prof. Deshmukh A.S.
264 Prof. Deshmukh K.G.
265 Prof. Dube S.D.
266 Prof. Ghanawate A.P.
267 Prof. Itewad R.V.
268 Prof. Jadhav K.R.
269 Prof. Joshi S.M.
270 Prof. Kherde M.R.
271 Prof. Lunge C.B.
272 Prof. Patil B.S.
273 Prof. Shaikh K.K.
274 Prof. Tapase L.S.
275 Prof. Thakare V.R.
276 Prof. Vidhale C.M.
277 Prof. Waghmare A.R.
278 Prof. Deshmukh M.S.
Also see Sr.No. 869

AMRAVATI

279 Adv. Gawande Arun V.

DR.BABASAHEB AMBEDKAR COLLEGE AMRAVATI

280 Prof. Barelekar A.S.
281 Prin. Dabhade D.G.
282 Prof. Ghorpade C.B.

INDIRABAI MEGHE MAHAVIDYALAYA AMRAVATI

283 Prof. Hirurkar N.A.
284 Prof. Mundhada Ku.S.A.
285 Prof. Sawarkar V.J.

AMRAVATI

286 Adv. Deshmukh M.K.

AMRAVATI

287 Prof. Thombre E.K.

MAHILA MAHAVIDYALAYA AMRAVATI

288 Prof. Ganorkar K.S.

NANIBAI COLLEGE OF EDU. AMRAVATI

289 Prof. Bayaskar V.V.
290 Prof. Devarkar D.R.
291 Prin. Junghare P.P.
292 Prof.Vasu Ku. Madhuri

NARAYAN NAGAR AMRAVATI

293 Prof. Yawale R.B.

P.D.M.M.COLLEGE AMRAVATI

294 Prof. Deshmukh A.T.
295 Prof. Deshmukh Hemant
296 Prof. Junghare P.S.
297 Prof. Somvanshi P.R.

RADHA NAGAR AMRAVATI

298 Prof. Dighade S.R.

SHRI.SHIVAJI ARTS & COMM. COLLEGE AMRAVATI

299 Prof. Ambhore
300 Prin. Boke H.B.
301 Prof. Chittaranjan R.
302 Prof. Deshmukh S.S.
303 Prof. Deshmukh Shobha Narayan
304 Prof. Gawande B.T.
305 Prof. Kale R.S.
306 Prof. Uke M.K.

SHRI.SHIVAJI SCIENCE COLLEGE AMRAVATI

307 Prof. Berad B.N.
308 Prof. Burghate D.K.
309 Prof. Chaudhari S.V.
310 Prof. Deshmukh H.M.
311 Prof. Deshmukh Kalpana
312 Prof. Deshmukh P.D.
313 Prof. Deshmukh P.R.
314 Prof. Deshmukh S.B.
315 Prof. Deshmukh S.S.
316 Prof. Deshmukh V.P.
317 Prof. Gawande L.N.
318 Prof. Gayakwad Ku.V.J.
319 Prof. Kadu V.B.
320 Prof. Kale U.V.
321 Prof. Kedar R.M.
322 Prof. Khan M.N.
323 Prof. Mandlik P.R.
324 Prof. Rathod A.S.
325 Prof. Raut A.W.
326 Prof. Raut V.M.
327 Prof. Rithe S.K.
328 Prof. Shah Urmi
329 Prof. Thakre V.G.
330 Prof. Thakur K.K.
331 Prof. Umak S.L.
332 Prof. Vaidy R.V.
333 Prof. Vidhale N.N.

SHRI.SHIVAJI COLLEGE AMRAVATI

334 Prof. Bankar A.L.
335 Prof. Bhende N.N.
336 Prof. Chanpurkar K.V.
337 Prof. Chawala Santosh
338 Prof. Deshmukh G.B.
339 Prof. Gawnade A.B.
340 Prof. Paithankar S.N.

SHRI.SHIVAJI COLLEGE OF EDUCATION AMRAVATI

341 Prof. Mahalle H.D.
342 Prof. Mane P.A.
343 Prof. Rokade M.K.
344 Prof. Wankhade N.A.
345 Prof. Asnare M.H.
346 Prof. Dhomne P.W.
347 Prof. Gawande E.N.
348 Prof. Gogare A.B.
349 Prof. Kapil R.C.
350 Prof. Vidhale S.G.
Also see Sr.No. 879

SMT.K.L.MAHAVIDYALAYA AMRAVATI

351 Prof. Belsare D.B.
352 Prof. Chapke S.G.
353 Prof. Gadbail K.K.
354 Prin. Kasat S.P.
355 Prof. Mallu P.
356 Prof. Mohota V.R.
357 Prof. Mundada O.S.
358 Prof. Mundada R.C.
359 Prof. Padar S.S.
360 Prof. Pande A.T.
361 Prof. Sharma Udayan
362 Prof. Shende V.M.
363 Prof. Tawani D.R.
364 Prof. Tiwari S.A.
365 Prof. Varma S.R.
366 Prof. Vyas Smt.J.G.

SOCIAL WORK COLLEGE AMRAVATI

367 Prof. Gudadhe D.G.
368 Prof. Gudadhe Smt.V.D.

VIDARBHA MAHAVIDYALAYA AMRAVATI

369 Prof. Chaudhari D.J.
370 Prof. Jahagirdar D.V.
371 Prof. Jahagirdar M.D.
372 Prof. Kherde K.L.
373 Prof. Kulkarni K.M.

VIDYA BHARATI M.V.AMRAVATI
374 Prof. Belsare N.G.
375 Prof. Kale P.W.
376 Prof. Raghuwanshi F.C.
Also see Sr.No. 878

VIJAY COLONY AMRAVATI

377 Prof. Joshi R.M.

VIVEKANAND COLONY AMRAVATI

378 Prof. Wasu V.K.

C.O.ENGINEERING BADNERA(RLY) AMRAVATI

379 Prof. Bhuyar C.R.
380 Prof. Bodkhe A.B.
381 Prof. Deshpande J.S.
382 Prof. Ingle N.B.
383 Prof. Patil S.G.

R.D.I.K.COLLEGE BADNERA(RLY) AMRAVATI

384 Prof. Deshmukh D.N.
385 Prof. Deshmukh P.M.
386 Prof. Deshmukh S.N.
387 Prin. Deshmukh V.W.
388 Prof. Kharodkar N.V.
389 Prof. More S.N.
390 Prof. Pande S.B.
391 Prof. Sontakke R.S.
392 Prof. Pund S.B.

G.M.V.MAHAVIDYALAYA WALGAON

393 Prof. Karmore J.D.

MT. R.S. COLLEGE ANJANGAON SURJ

394 Prof. Yadao R.M.
395 Prof. Borkar M.N.
396 Prof. Chandak V.M.
397 Prof. Dhoke B.D.
398 Prof. Jawanjal Sangita
399 Prin. Nehate K.S.
400 Prof. Pethe M.A.
401 Prof. Sable G.V.
402 Prof. Wakode M.R.
403 Prof. Wakode P.T.
404 Prof. Zanwar Beena

G.S.T. COLLEGE CHANDUR BAZAR

405 Prof. Chaware M.L.
406 Prof. Deshmukh Arvind
407 Prof. Dwivedi L.B..
408 Prof. Fuke S.m.
409 Prof. Hend Ku.P.T.
410 Prof. Mohod V.K.
411 Prof. Gade A.S.
412 Prin. Thakare D.S.

J.D.PATIL SANGLUDKAR MAHAVIDYALAYA DARYAPUR

413 Prof. Balapure R.D.
414 Prof. Dharmale G.A.
415 Prof. Gawande K.R.
416 Prof. Ingole Ku. S.L.
417 Prof. Jumle A.M.
418 Prof. Kalaskar G.A.
419 Prof. Patil K.R.
420 Prof. Rao P.S.R..
421 Prof. Vidhate B.A.

KOKILABAI MAHILA MAHAVIDYALAYA DARYAPUR

422 Prof.Dwivedi Archana

ARTS & COMMERCE COLLEGE YEODA

423 Prof. Tatte E.D.

V.N. COLLEGE DHARANI

424 Prof. Quazi M.A.
425 Prof. Sonone B.M.
426 Prof. Sonone Sau.K.B.

BHARATIYA MAHAVIDYALAYA MORSHI

427 Prof. Umekar R.A.
Also see Sr.No. 880

KALA MAHAVIDYALAYA NANDGAON (KH)

428 Prof. Kalbande Ku. Seema
429 Prof. Bobade Ku.A.S.
430 Prof. Chaudhari V.A.
431 Prof. Deshmukh A.P.
432 Prof. Hiware R.S.
433 Prof. Ingle M.S.
434 Prof. Jagtap C.S.
435 Prof. Mete Mahendra
436 Prin. Narwade N.E.
437 Prof.Suryawanshi P.H.

GURUDEO AYUEVED COLLEGE GURUKUNJ-MOZARI

438 Prin. Palekar P.P.

Y.D.V.D. MAHAVIDYALAYA TEOSA

439 Prof. Deshmukh R.N.
440 Prin. Kankale M.M.
441 Prof. Thakare D.G.

J.M. PATEL COLLEGE BHANDARA

442 Prof. Deshpande Sumant
443 Prof.Dey Ashishkumar
444 Prof. Dudhat I.N.
445 Prof. More V.K.
446 Prof. Mudafule Ashok
447 Prof. Pate Shubhangi (Kalbandhe)
448 Prof. Patil Suhas (Khandare)
449 Prof. Shesh A.C.
450 Prof. Wazalwar B.S.
451 Prof. Padole Madhusudan

D.B.SCIENCE COLLEGE GONDIA

452 Prof. Chauhan A.S.

N.M.D. MAHAVIDYALAYA GONDIA

453 Prof. Chaudhari G.B.
454 Prof. Chauhan C.K.
455 Prof. Khandelwal R.R.
456 Prof. Mohd.Jafar
457 Prof. Saoji P.V.
458 Prof. Shamka B.S.
459 Prof. Timande P.G.

M.B.PATEL MAHAVIDYALAYA SAKOLI

460 Prof. Bais R.D.
461 Prof. Pande J.R.
462 Prof. Raut P.Z.

S.N.MAHAVIDYALAYA MOR

463 Prof. Kale A.G.

BHAGWAN BABA ARTS & COMM COLLEGE LONAR

464 Local Unit

JIJAMATA MAHAVIDYALAYA BULDHANA

465 Prof. Ambekar Santosh
466 Prof. Bhalke S.P.
467 Prof. Deshmukh R.B.
468 Prof. Devade J.B.
469 Prof. Pathak P.H.

S.S.SCIENCE & ARTS COLLEGE CHIKHALI

470 Prof. Agalawe T.B.
471 Prof. Bhutada M.S.
472 Prof. Bobde D.B.

473 Prof. Borode N.L.
474 Prof. Chaudhary K.K.
475 Prof. Chopade B.K.
476 Prof. Deshmukh G.M.
477 Prof. Deshmukh M.M.
478 Prof. Dukre B.H.
479 Prof. Garode A.M.
480 Prof. Gawande N.S.
481 Prof. Ghatole S.M.
482 Prof. Ingle B.G.
483 Prof. Jadhao A.N.
484 Prof. Kharat U.U.
485 Prof. Kolhe Ku.S.P.
486 Prof. Kulkarni C.R.
487 Prof. Limsay P.R.
488 Prof. Mahale M.R.
489 Prof. Mandlik N.P.
490 Prof. Morey S.J.
491 Prof. Nikam Ku.M.T.
492 Prof. Patil C.B.
493 Prof. Penshanwar K.D.
494 Prof. Pocchi Ku.V.U.
495 Prof. Tale V.K.
496 Prof. Tikar S.D.
497 Prof. Wagh S.G.
498 Prof. Dhore B.P.

S.K.K.MAHAVIDYALAYA, JALAGAON JAMOD

499 Prof. Puranik G.B.

ARTS & COM. COLLEGE JALGAON JAMOD

500 Prof. Kulkarni G.S.

S.K. COLLEGE JALGAON JAMOD

501 Prof. Nimbalkar N.R.

P.N.COLLEGE NARKHED

502 Prof. Chulkhor Y.D.

G.S. COLLEGE KHAMGAON

503 Prof. Jadhav C.M.
504 Prof. Mohammad Talib
505 Prof. Pathak K.K.
506 Prin. Purohit M.K.
507 Prof. Tazi A.Z.
508 Prof. Thakur K.B.
509 Prof. Aghao T.S.
510 Prof. Altaf Hussain Hashmi
511 Prof. Bayaskar V.S.
512 Prof. Dongre V.M.
513 Prof. Gawhale V.R.
514 Prof. Gomase S.S.
515 Prof. Kamble A.N.
516 Prof. Kate H.G.
517 Prof. Kulal R.B.
518 Prof. Kuril S.A.
519 Prof. Lokhande M.V.
520 Prof. Mantri K.J.
521 Prof. Padole V.K.
522 Prof. Rathi R.T.
523 Prof. Sawarkar B.W.
524 Prof. Tawari P.A.
525 Prof. Ubale P.V.
526 Prof. Vyas H.B.
527 Prof. Wankhade M.O.
Also see Sr.No. 873 -877

J.K.& V. MAHAVIDYALAYA MALKAPUR

528 Prof. Deshmukh P.N.
529 Prof. Patil B.S.
530 Prof. Varhade T.E.

S.P. MAHAVIDYALAYA NANDURA

531 Prof. Bhawsar K.H.
532 Prof. Bhoge S.H.
533 Prof. Kadu N.A.
534 Prof. Kshirsagar R.R.
535 Prof. Kulat A.L.
536 Prof. Taide P.M.

K.K.ARTS & COM. COLLEGE MUL

537 Prof. Apte W.W.
538 Prof. Chintawar D.B.

BALAJI WARD. KHANDELWAL GALI BALLARPUR

539 Prof. Korade Kishor

N.H. COLLEGE BRAMHAPURI

540 Prof. Bhaik Y.C.
541 Prof. Bhandarkar W.R.
542 Prof. Mahajan V.N.
543 Prin. Rehpade B.N.

JANATA MAHAVIDYALAYA CHANDRAPUR

544 Prof. Andhare M.N.
Also see Sr.No. 870
545 Local Unit

G.W. ARTS & COM. COLLEGE NAGBHID

546 Prin. Jagnade D.S.

R.T. COLLEGE CHIMUR

547 Prof. Bhoyar M.G.
548 Prof. Burande N.N.
549 Prof. Chaudhary V.B.
550 Prof. Pise M.B.
551 Prof. Sawarkar Mira K.
552 Prof. Vaidya K.S.
553 Prof. Bande S.M.
554 Prof. Gurpude M.K.

GHYANESH MAHAVIDYALAYA NAWARGAON

555 Prof. Raut N.K.

M.G. COLLEGE ARMORI

556 Prof. Balbudhe P.H.
557 Prof. Ishak Khan
558 Prof. Kukareja S.G.
559 Prof. Meshram B.H.
560 Prof. Khond S.D.
561 Prof. Rehpade S.L.
562 Prof. Rewatkar S.B.
563 Prof. Wanjari V.P.
564 Prof. Juare G.P.
565 Prof. Ramteke M.K.
566 Prof. Tamgale G.S.
567 Prof. Thombre R.M.

K.D.D.COLLEGE CHAMORSHI

568 Prin. Gurpude Sudhakar

SHRI.SHIVAJI COLLEGE GADCHIROLI

569 Prof. Bande Arvind
570 Prof. Chauchari S.B.
571 Prof. Dudhamochau S.D.
572 Prof. Kirmore S.S.
573 Prin. Thakare R.K.
574 Prof. Warhade N.B.

NABIRA COLLEGE KATOL

575 Prof. Shah S.N.
576 Prof. Chandak R.J.
577 Prin. . Meena A.S.
578 Prof. Nawhal R.S.
579 Prof. Palaspure S.H.
580 Prof. Umarkar S.P.
581 Prof. Mosih J.K.

A.G.COMMERCE COLLEGE NAGPUR

582 Prof. Rode Madhukar

AYURVED COLLEGE NAGPUR

583 Prof. Jumale M.M.

C.P. & BERAR COLLEGE NAGPUR

584 Prin. Shukla Umakant

DEPTT. OF GEOLOGY NAGPUR UNIVERSITY NAGPUR

585 Prof. Satputley A.S.

G.S.COMMERCE COLLEGE NAGPUR

586 Prof. Birewar B.S.
587 Prof. Bondre Arvind
588 Prof. Dani Arun
589 Prof. Golait R.B.
590 Prof. Kolte P.M.
591 Prof. Kshirsagar S.R.
592 Prof. Laghwae N.M.
593 Prof. Pandey Madhup
594 Prof. Sarda Anil
595 Prof. Shrivastav A.V.

N.I.S.W. COLLEGE NAGPUR

596 Prof. Dhumane P.W.
597 Prof. Shende P.K.
598 Prof. Dange Anil

ARTS & COMMERCE COLLEGE SAVNER

599 Prof. Bhude M.D.
600 Prof. Malpe N.L.
601 Prof. Mathaghare R.N.
602 Prof. Nadanwar B.C.
603 Prof. Narsing R.J.
604 Prof. Puranik S.G.
605 Prin. Thakre P.R.
606 Prof. Mulmule Dhannnanjay
607 Prof. Kale P.G.

07,BALAJI APRTS,163/25 D.P.ROAD,AUNDH PUNE

608 Prof. Deuskar Y.P.

YASHWANT MAHAVIDYALAYA DEOLI

609 Prin. Bhoyar R.G.
610 Prof. Raghuwanshi S.O.

G.S. COMMERCE COLLEGE WARDHA

611 Prof. Gautam R.R.
612 Prof. Kotewar G.J.
613 Prof. Mehare A.P.
614 Prof. Pathan N.M.
615 Prof. Pophali Kishor
616 Prof. Surdas A.B.
617 Prof. Kongre C.D.

J.B. SCI COLLEGE WARDHA

618 Prof. Marodwar O.D.
619 Prof. Morey S.J.
620 Prof. Naigaonkar L.P.
621 Prof. Pande V.K.
622 Prof. Ronghe K.C.
623 Prof. Satyanathan
624 Prof. Shinde V.V.

LOK MAHAVIDYALAYA WARDHA

625 Prof. Jadhav R.M.
626 Prin. Yeulkar Amrut

YASHWANT MAHAVIDYALAYA WARDHA

627 Prof. Bhoge P.S.
628 Prof. Bhugul D.S.
629 Prof. Bobade V.P.
630 Prof. Bobade V.R.
631 Prof. Chaudhari B.N.
632 Prof. Deshmukh D.P.
633 Prof. Deshmukh V.A.
634 Prof. Dhake V.L.

(सुचि क्रमांक दोन : १ ते ४२)

contributed Rs. as shown in the bracket

1 Prof. Sikchi R.D. Smt.L.R.T. college Akola (515)

2 **NUTA UNIT** B.S.Patil Mahavidyalaya Paratwada (1700)

3 Prof. Mohod Vandan Amravati University Registrar Amravati (1001)

4 Prof. Banubakode B.G. Camp,Shivneri Colony Amravati (2001)

5 Prof. Farooqullah Vidarbha Mahavidyalaya Amravati (501)

6 **LOCAL UNIT** M.F. college , Warud (2626)

7 **LOCAL UNIT** Jijamata Mahavidyalaya , Buldhana (2000)

J.K.& V. MAHAVIDYALAYA MALKAPUR

8 Prof. Chopade O.N. (100)
9 Prof. Kharche P.B. (100)
10 Prof. Ladhe P.N. (100)
11 Prof. Naphade S.B. (250)
12 Prof. Rajput S.R. (100)

13 **NUTA UNIT** Mehekar (1500)

SHRI.SHIVAJI COLLEGE RAJURA

14 Prof. Bandali M.A. (151)
15 Prof.Bhongale D.B. (151)
16 Prof. Chilke A.M. (101)
17 Prof. Dethe S.S. (101)
18 Prin.Doutulwar V.L. (251)
19 Prof.Dubey KuC.H. (101)
20 Prof. Jogi A.N. (151)
21 Prof.Khaja Moinuddin (101)
22 Prof. Kherani R.R. (151)
23 Prof. Maddiwar Ku.C.M. (101)
24 Prof. Maldhure S.B.(151)
25 Prof. Morey N.B.(151)
26 Prof. Shambharkar V.K.(101)
27 Prof. Shinde J.S. (101)
28 Prof. Tummawar S.D. (101)
29 Prof. Ulmale W.B. (151)
30 Prof. Wanjari V.Y. (101)
31 Prof. Yemnurwar R.B. (201)
32 Prof. Zambad G.N.(151)

S.P. ARTS & COMMERCE COLLEGE PULGAON

33 Prof. Pahade U.K.(300)
34 Prof. Chandak G.T. (300)
35 Prof. Dadhe V.C. (300)
36 Prof. Dhiram S.L. (300)
37 Prof. Panpalia B.R.(300)
38 Prof. Sahare S.U.(300)
39 Prof. Shrimal G.C. (300)

40 **NUTA UNIT** Shri Vitthal Rukmini Mahavidyalaya Sawana (3001)

L.T. MAHAVIDYALAYA WANI

41 Prof. Abale P.G. (101)
42 Prof. Gorantiwar A.M. (101)

635 Prof. Dhane V.B.
636 Prof. Dube A.R.
637 Prof. Gawande L.P.
638 Prin. Ghorpade V.H.
639 Prof. Jadhav K.S.
640 Prof. Kasare M.L.
641 Prof. Kawade N.D.
642 Prof. Kawale S.Y.
643 Prof. Khadse N.D.
644 Prof. Kothale P.M.
645 Prof. Mane T.G.
646 Prof. Mehare R.A.
647 Prof. Nimbalkar K.P.
648 Prof. Parekar U.B.
649 Prof. Satpute Ku.C.M.
650 Prof. Thombre D.M.
651 Prof. Kolapkar R.D.

GRAMIN WARDHA(PIMPRI)

652 Prof. Ghate R.B.

S.M.D.B. COLLEGE ARNI

653 Prof. Bole S.N.
654 Prof. Mahure V.R.
655 Prof. Mhalasne A.R.
656 Prof. Pistulkar N.A.
657 Prof. Wankhade S.V.

SHIVASHAKTI BABHULGAON

658 Prof. Trikande M.C.

M.MAHAVIDYALAYA DARWHA

659 Prof. Hanwante K.D.
660 Prof. Ladole A.R.

ARTS,COMM & SCIENCE COLLEGE DIGRAS

661 Prof. Dalvi P.D.
662 Prof. Gawalikar J.S.
663 Prin. Kadu V.K.
664 Prof. Kanfade S.R.
665 Prof. Padmawar S.M.
666 Prof. Pandit R.V.
667 Prof. Pathak S.V.
668 Prof. Patil K.S.
669 Prof. Thakur R.K.
670 Prof. Wankar A.A.
671 Prof. Khaltkar V.S.
672 Prof. Mahalle M.M.

GHATANJI

673 Shri. Kolhe P.L.
674 Shri. Kale Subhash
675 Shri. Belorkar Shyambabu
676 Dr. Bhure Arvind
677 Shri. Panjabi J agdishbabu
678 Prof. Bhoyar V.M.

S.P.M. SCI & GILANI ARTS, COMMERCE COLLEGE GHATANJI

679 Prof. Ahirkar K.N.
680 Prof. Chopade B.B.
681 Prof. Dambhare R.G.
682 Prof.Ghodkhande A.V.
683 Prof. Pande H.D.
684 Prof. Patki A.K.
685 Prof. Pawar R.M.
686 Prof. Rathod R.V.
687 Prof. Shahjad M.A.
688 Prof. Thakare U.A.
689 Prof. Thakre D.M.
690 Prof. Vithalkar S.N.
691 Prof. Wagh K.M.

S.S.JR.COLLEGE GHATANJI

692 Prin. Bobade D.S.

ARTS & COMM COLLEGE HINGANGHAT

693 Prof. Bonde A.D.
694 Prof. Gawande R.S.
695 Prof. Kuhikar S.V.
696 Prof. Yerlekar S.B.
697 Prof. Zade V.T.

BIDKAR ARTS & SCI.COLLEGE HINGANGHAT

698 Prof. Ambatkar B.G.
699 Prof. Avchat V.G.
700 Prof. Bidkar S.D.
701 Prof. Bobhate R.R.
702 Prof. Deshmukh
703 Prof. Deshpande K.G.
704 Prof. Ghubde R.S.
705 Prof. Salma Khan
706 Prof. Sarode R.A.
707 Prof. Thakre R.M.
708 Prof. Thengne K.D.
709 Prof. Vaidya D.M.
710 Prof. Vanjari Ku.P.V.
711 Prof. Wasnik K.M.
712 Prof. Zoting M.D.

INDIRA MAHAVIDYALAYA KALAMB

713 Prin. Dharamkar J.S.
714 Prof. Dhawale N.R.
715 Prof. Kakde R.B.
716 Prof. Khupase M.K.
717 Prof. Patil D.S.

S.R. COLLEGE WANOJA

718 Prin. Chaukhande B.W.

NEHARU MAHAVIDYALAYA NER PARSOPANT

719 Prof. Thakare M.R.
720 Prof. Dewasthale P.K.
721 Prin. Kapase D.S.
722 Prof. Khan M.N.
723 Prof. Khan M.S.
724 Prof. Nerote S.M.
725 Prof. Pande P.P.
726 Prof. Patelbansi S.R.
727 Prof. Pimple M.B.
728 Prof. Sherekar V.P.
729 Prof. Yenorkar V.W.

B.D.P. COLLEGE PANDHARKAWADA

730 Prof. Bhele B.M.
731 Prof. Bhong B.G.
732 Prof. Deshmukh M.G.
733 Prof. Gaurkhede P.M.
734 Prof. Hate M.C.
735 Prin. Hotey S.B.
736 Prof. Topre A.K.
737 Prof. Wadte J.
738 Prof. Smt. Bhele

B.N. COLLEGE OF ENGG. PUSAD

739 Prof. Chavhan V.N.
740 Prof. Dandare S.N.
741 Prof. Deshmukh J.B.
742 Prof. Dongaonkar V.V.
743 Prof. Gatfane N.M.
744 Prof. Jawarkar N.P.
745 Prof. Kandawar G.L.
746 Prof. Lahoti S.V.
747 Prof. Lomate M.G.
748 Prof. Nagarnaik P.B.
749 Prof. Rahate A.S.
750 Prof. Shiwarkar Ku.V.V.
751 Prof. Thakre S.V.
752 Prof. Wankhade H.K.

P.N.COLLEGE PUSAD

753 Prof. Alexzander
754 Prof.Appamarjane N.C.
755 Prof. Balra K.K.
756 Prof. Bidwai K.G.
757 Prof. Bodhe P.D.
758 Prof. Borgaonkar V.U.
759 Prof. Chauhan B.M.
760 Prin. Chauhan U.B.
761 Prof. Dange C.P.
762 Prof. Deshmukh B.D.
763 Prof. Deshmukh V.A.
764 Prof. Fuke G.R.
765 Prof. Gajbhiye H.L.
766 Prof. Goranliwar R.S.
767 Prof. Jadhav S.R.
768 Prof. Kadam D.V.
769 Prof. Khan J.S.
770 Prof. Khan S.M.
771 Prof. Kharbade S.M.
772 Prof. Kitukle D.K.
773 Prof. Prasad M.K.
774 Prof. Rathod S.B.
775 Prof. Sondankar V.P.
776 Prof. Tadgpalewar A.R.
777 Prof. Tharkar M.M.
778 Prof. Thenge G.T.

SMT. GAWANDE ARTS & COMM. COLLEGE UMARKHED

779 Prof. Kolhe M.D.

L.T. MAHAVIDYALAYA WANI

780 Prof. Aghalte G.A.
781 Prof. Aswale S.R.
782 Prof. Bharne S.R.
783 Prof. Bhat V.R.
784 Prof. Deshpande Bhalchandra
785 Prof. Deshpande M.R.
786 Prof. Deshpande R.W.
787 Prof. Dewalkar R.R.
788 Prof. Engantiwar P.A.
789 Prin. Hood A.W.
790 Prof. Karkhanis A.Y.
791 Prof. Khade M.G.
792 Prof. Kundawar V.V.
793 Prof. Lad H.G.
794 Prof.Madhamshettiwar A.Y.
795 Prof. Mahajan S.K..
796 Prof. Paikine V.V.
797 Prof. Patwardhan C.S.
798 Prof. Pawar Ku.R.J.
799 Prof. Rode S.V.
800 Prof. Sadhankar M.N.
801 Prof. Somalwar N.G.
802 Prof. Tamboli K.K.
803 Prof. Tundulwar S.N.
804 Prof. Waghmare V.P.
805 Prof. Warhate S.R.
Also see Sr.No. 871

A.PARVEKAR MAHAVIDYALAYA YAVATMAL

806 Prof. Kamble A.H.
807 Prof. Wararkar A.B.
808 Prof. Admane N.G.
809 Prof. Chaudhari A.P.
810 Prof. Deshmukh U.B.
811 Prof. Dhale B.L.
812 Prof. Mandgasnkar K.O.(Lib.)
813 Prin. Pandit B.T.
814 Prof. Tidke V.R.

AMOLACHAND MAHAVIDYALAYA YAVATMAL

815 Prof. Agnihotri R.D.
816 Prof. Battalwar S.M.
817 Prof. Bhatkar S.N.
818 Prof. Charlewar R.S.
819 Prof. Chauhan D.S.
820 Prof. Deshmukh A.D.
821 Prof. Dhawale S.P.
822 Prof. Ekbote P.D.
823 Prof. Fulzele A.P.
824 Prof. Ganar A.U.
825 Prof. Girdkar Kishor
826 Prof. Kabra S.S.
827 Prof. Kalnawat Ku.K.S.
828 Prof. Kuklia I.H.
829 Prof. Mulkulwar
830 Prof. Raja P.C.
831 Prof. Rao B.A.
832 Prof. Rao sunanda B.
833 Prof. Raut M.N.
834 Prof. Tiwari P.N.
835 Prof. Ade P.B.
836 Prof. Atrawalkar H.S.
837 Prof. Deshmukh R.H.
838 Prof. Deshpande C.B.
839 Prof. Deshpande Y.P.
840 Prof. Dongre R.G.
841 Prof. Gokhale C.G.
842 Prof. Kawle A.P.
843 Prof. Kolte R.K.
844 Prof. Mahajan C.G.
845 Prof. Manwar A.M.
846 Prof. Mishra R.A.
847 Prof.Mishra Rammanohar A.
848 Prof. Modewar A.V.
849 Prof. Mudgal M.A.
850 Prof. Pachade G.B.
851 Prof. Patalbansi S.S.
852 Prof. Punse D.C.
853 Prof. Sahastrabudhe P.A.
854 Prin. Sangle S.T.
855 Prof. Sharma S.R.
856 Prof. Tikle N.S.
857 Prof. Wankhade D.T.
Also see Sr.No. 872

ANE MAHILA MAHAVIDYALAYA YAVATMAL

858 Prof. Deshmukh Asha R.

KALA ANI VANIJYA MAHAVIDYALAYA YAVATMAL

859 Prof. Deo D.P.
860 Prof. Deshmukh V.S.
861 Prof. Deshpande C.B.
862 Prin. Deshpande S.L
863 Prof. Dixit V.B.
864 Prof. Sathe A.S.
865 Prof. Wakhare P.S.
866 Prof. Wakhare S.T.

NANDURKAR MAHAVIDYALAYA YAVATMAL

867 Prof. Nandurkar Prakash

B.M.V.AMRAVATI

868. Prof. Yadgire D.N.

COLLEGE OF RURAL S. AMRAVATI.

869. Prof. Bodakhe M.K.

J.M.V.CHANDRAPUR

870. Prof. Rakhunde P.N.

L.T.MAHAVIDYALAYA WANI

871. Prof. Telgote D.P.

AMOLKCHAND M. V.YAVATMAL

872. Prof. Ku. Mira Singh

G.S.COLLEGE KHAMGAON

873. Prof. Fattekhani K.P.
874. Prof. Munshi S,M,
875. Prof. Padaghan A.V.
876. Prof. Limye M.G.
877. Prof. Syed Kaum

VIDYABHARTI COLLEGE AMRAVATI

878. Prof.Deshmukh M.T.

S.S.B.ED. COLLEGE AMRAVAIT

879. Smt. Londhe S.R.

BHARATIYA M. V. MORSHI

880. Prof. Chinchamalatpure A.B.

****

विदर्भ विभागातील नगरपरिषद चालवित असलेल्या माध्यमिक/उच्च माध्यमिक शाळामधील १ मार्च १९९५ पूर्वी निवृत्त झालेल्या शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना १० महिन्यापासून निवृत्त वेतन बंद केल्यामुळे निर्माण झालेला असंतोष

महाराष्ट्र विधानपरिषद : : दुसरे अधिवेशन १९९७

सोमवार, दिनांक : ७.७.१९९७

सभापती : सन्माननीय सदस्य सर्वश्री व्ही.यु.डायगव्हाणे, बी.टी.देशमुख, पी.जी.दस्तुरकर, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील यांनी ''विदर्भ विभागातील नगरपरिषद चालवित असलेल्या माध्यमिक/उच्च माध्यमिक शाळामधील १ मार्च १९९५ पूर्वी निवृत्त झालेल्या शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचा-यांना १० महिन्यापासून निवृत्त वेतन बंद केल्यामुळे निर्माण झालेला असंतोष'' या विषयावर नियम ९३ अन्वये सुचना दिली आहे. **याठिकाणी अशाप्रकारे निवृत्त झालेल्या शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचा-यांची यापध्दतीने हेळसांड होते हे तितकेसे बरोबर आहे असे मला वाटत नाही.** तेव्हा जर या कर्मचा-यांचे निवृत्ती वेतन बंद केले असेल तर ते ताबडतोबीने चालू करावे आणि याबाबतीत निर्माण झालेला असंतोष दुर करावा आणि या कर्मचा-यांना निवृत्ती वेतन लवकरात लवकर द्यावे.

श्री व्ही.यु.डायगव्हाणे : सभापती महोदय, दहा महीन्यापासून हा प्रश्न आहे म्हणून **याबाबतीत शासनास निवेदन करण्यास सांगावे.**

सभापती : म्हणूनच मी शासनास, सांगितले आहे.

श्री अनिल देशमुख : सभापती महोदय. याबाबतीत निवेदन करू.

सभापती : पण मी आपणास निवेदन करण्यास अजून सांगितलेले नाही.

श्री.बी.टी.देशमुख : सभापती महोदय, या सभागृहामध्ये गेल्या अनेक वर्षापासून प्रयत्न केल्यानंतर नगर परिषदेतील या लोकांना ट्रेझरीमार्फत पेन्शनची योजना लागू झाली. यासंबंधी शासनाने आदेश काढले. त्या आदेशामध्ये तारखेबाबत घोळ होता. त्याचा खुलासा शासनाने केला. **१९९५ पूर्वी निवृत्त झालेल्या लोकांना ही व्यवस्था लागू आहे असा आदेश निघाला.** यामध्ये झाले काय की, यांची कागदपत्रे ए.जी. कडे जाणे, त्यांच्याकडून अप्रुव्ह होणे, याला वेळ लागणार आणि त्यामध्ये नगरपालिकेमार्फत मिळणारी पेन्शनही बंद झाली आणि तिकडून मिळणारीही मिळाली नाही. शासनाने ए.जीं. ना कळविले की, जुन्या लोकांना जी पेन्शन चालू होती, त्यांना औपचारीकता म्हणून मान्य करा. ए.जीं. नी कळविले की, आम्ही तसे नाही करणार. सारी कागदपत्रे आम्ही तपासू. **आता अशी परिस्थिती उद्‌भवली की, नगरपालीकेमार्फत पेन्शन देण्याची जुनी व्यवस्था बंद झाली आणि ए.जी.मार्फत देण्याची नवीन व्यवस्था चालू झालेली नाही, ही सर्व वयोवृद्ध माणसे आहेत. त्यांच्यावर असा अन्याय होणे योग्य नाही.** पेन्शनची नवीन व्यवस्था स्विचओव्हर होत नाही तोपर्यंत जुनी व्यवस्था चालू ठेवा. गेले आठ दहा महिने हा घोळ चालू आहे. याबाबत शासनाकडून निवेदन होणे आवश्यक आहे. कारंजाचे ब-हाटे हे अतिशय जेष्ठ अशा प्रकारचे सेवानिवृत्त शिक्षक आहेत. ते परवा माझ्याकडे आले व म्हणाले ''आम्ही काय गुन्हा केलेला आहे? कां आमची पेन्शन बंद झाली?'' यामधील मलकापूरचे एक शिक्षक तर मरण पावले आहे, ही सारी वयोवृद्ध माणसे आहेत. **तेव्हा याबाबतीत शासनाने निवेदन करावे.**

सभापती : याबाबतीत शासनाचे काय म्हणणे आहे ?

श्री अनिल देशमुख : सभापती महोदय, शासन यामध्ये लक्ष घालील.

श्री बी.टी.देशमुख : सभापती महोदय, आम्हाला आपले संरक्षण पाहिजे. एवढे सगळे झाल्यानंतर व सांगितल्यानंतर शासन फक्त लक्ष घालीन असे सांगीत आहे. निवेदन करावे अशी आमची मागणी आहे.

श्री. पी.जी.दस्तुरकर : सभापती महोदय, लक्ष घालतो असे सांगतात पण काही लक्ष घालीत नाही.

श्री. बी.टी.देशमुख : मा.मंत्री महोदय नुसते लक्ष घालतो म्हणताहेत, निवेदन करतो असे म्हणा ना, काय हरकत आहे ? माननीय सभापतींनी सांगितल्यानंतरही निवेदन करतो असे म्हणण्याऐवजी लक्ष घालतो या म्हणण्याला काय अर्थ आहे ?

सभापती : माननीय सदस्यांनी कृपया खाली बसावे. माननीय मंत्रिमहोदय असे म्हणाले म्हणूनच मी उभा आहे. तुमचे म्हणणे रास्त वाटते म्हणून मी उभा आहे. माझे म्हणणे असे आहे की, माननीय सदस्य श्री बी.टी.देशमुख यांनी अतिशय रिझनेबल सुचविले आहे. नविन योजना लागू होईपर्यंत जुनी व्यवस्था चालू ठेवा. म्हणजे कोणीही उपाशी मरणार नाही, इतका साधा प्रश्न आहे असे आपण करणार का ?

श्री अनिल देशमुख : सभापती महोदय, होय.

श्री मनोहर जोशी : सभापती महोदय, **सन्माननीय सदस्य श्री बी.टी.देशमुख यांनी जी अपेक्षा व्यक्त केली आहे, ती सर्वसाधारणपणे स्विकारार्ह आहे असे माझे मत आहे.** यासंबंधी ज्या काही अडचणी असतील त्या सांगाव्या लागतील. तेव्हा याबाबतीत निवेदन करू आणि जे मान्य करण्यासारखे असेल ते तातडीने मान्य करून मी संबंधित विभागाला सांगेन की, जुनी योजना तातडीने सुरु करा.

सभापती : मग मी निवेदन करायला सांगू का ?

श्री गोपीनाथ मुंडे : सभापती महोदय, आपण निर्णय द्या.

सभापती : ठिक आहे. **शासनाने यासंबंधी निवेदन करावे आणि नवीन योजना चालू होईपर्यंत जुनी व्यवस्था चालू ठेवा. म्हणजे ते ही वा-यावर राहणार नाहीत.**

निवृत्तीवेतन न मिळाल्याने क्रिडा शिक्षकाने केलेली आत्महत्या.

महाराष्ट्र विधानपरिषद : : दुसरे अधिवेशन १९९७

बुधवार, दिनांक : ९.७.१९९७

सर्वश्री **व्ही.यु.डायगव्हाणे, बी.टी.देशमुख, पी.जी.दस्तुरकर, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील** विधान परिषद सदस्य यांचा म.वि.प. नियम ९३ अन्वये प्रस्ताव :-

''ज्या अर्थी विदर्भ विभागातील नगरपरिषद चालवित असलेल्या माध्यमिक / उच्च माध्यमिक शाळातील १ मार्च १९९५ पूर्वी सेवानिवृत्त झालेल्या सुमारे २५० शिक्षक - शिक्षकेतर कर्मचा-यांना कोषागारातून निवृत्ती वेतन अदा करण्याच्या दिनांक ३० ऑगष्ट ९६ च्या शासन निर्णयाच्या घोळामुळे नियमीत सुरु असलेले निवृत्ती वेतन १० महीन्यापासून बंद झालेले आहे. आणि ;

ज्या अर्थी मा. महालेखाकार, नागपूर यांचे दि. १ एप्रिल १९९७ व जून ९७ च्या पत्रातील नियम ३१७ प्रमाणे कार्यवाही करण्याबाबतच्या सुचनांची मा.सचिव शालेय शिक्षण विभाग यांनी दखल घेतली नाही. आणि ;

ज्या अर्थी बुलढाणा जिल्ह्यातील एका क्रिडा शिक्षकाने आत्महत्या केली असून सर्व कर्मचा-याच्या कुटुंबियांची दहा महीन्यापासून उपासमार चालविली जात आहे. आणि ;

ज्या अर्थी १० एप्रिल ९७ रोजी मा. शिक्षण मंत्र्यांनी , ''लक्ष घालण्याचे'' सभागृहात आश्वासन दिले आहे,

त्याअर्थी या गंभीर प्रकरणाकडे शासनाचे दुर्लक्ष झाल्यामुळे हे सभागृह तिव्र चिंता व्यक्त करीत आहे.''

श्री सुधीर जोशी (शालेय शिक्षण मंत्री) : सभापती महोदय, निवृत्त वेतन न मिळाल्याने क्रिडा शिक्षकाने केलेली आत्महत्या या विषयावर सर्वश्री व्ही.यु.डायगव्हाणे, बी.टी.देशमुख, पी.जी.दस्तुरकर, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील यांनी नियम ९३ अन्वये जी सुचना दिली होती, तिला अनुसरून आपण निदेश दिल्याप्रमाणे मला निवेदन करावयाचे आहे. निवेदनाच्या प्रती सदस्यांना अगोदरच वितरीत केलेल्या असल्याने मी हे निवेदन सभागृहाच्या पटलावर ठेवतो.

सभापती : निवेदन सभागृहाच्या पटलावर ठेवण्यात आले आहे.

मा.शालेय शिक्षण मंत्री यांचे निवेदन

नगर परिषदांनी चालविलेल्या माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळेतील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचा-यांना नगरपरिषदेमार्फत सेवा निवृत्ती वेतन अदा करण्यात येत होते. त्या ऐवजी ते कोषागारामार्फत अदा करण्यात यावे अशी शिक्षक संघटनांची मागणी होती. शासनाने सदर मागणी मान्य करून दि. १५ मे १९९५ च्या शासन आदेशान्वये अशा कर्मचा-याचे निवृत्ती वेतन कोषागारामार्फत अदा करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. त्याला अनुलक्षुन दिनांक १ मार्च १९९५ नंतर निवृत्त झालेल्या कर्मचा-यांची प्रकरणे

मा.शालेय शिक्षण मंत्री यांचे निवेदन पृष्ठ १७१ वर पहा

NAGPUR UNIVERSITY TEACHERS' ASSOCIATION : : PROGRAMME OF CITYWISE MEETINGS

नुटाचे अध्यक्ष व विधानपरिषद सदस्य

प्रा.बी.टी.देशमुख यांचा दौरा : सभांचे आयोजन दर्शक तक्ता

Sr.No.	*Time*	*Place of the Meeting*
		MONDAY, THE 18TH AUGUST 1997
1	09.00 A.M.	Mahatma Fule M.V. WARUD
2	11.00 A.M.	Bhartiya M.V. MORSHI
3	01.00 P.M.	G.A.M. Gurukunja MOZARI.
4	03.00 P.M.	Y.D.V.D. college TIOSA
5	05.00 P.M.	Adarsh M.V.DHAMANGAON
6	07.15 P.M.	Mundhada M.V. CHANDUR RLY.
		TUESDAY, THE 19TH AUGUST 1997
7	09.00 A.M.	G.S.Tompe M.V.CHANDUR BAZAR
8	11.30 A.M.	Jagadamb M.V. ACHALPUR
9	03.30 P.M.	S.Sanghai High School, Anjangaon Surji
10	05.00 P.M.	Adarsha Vidyalaya, DARYAPUR
		FRIDAY, THE 22ND AUGUST 1997
11	09.00 A.M.	G.B.Murarka College, SHEGAON
12	10.30 A.M.	Anjuman Junior College, KHAMGAON
13	12.00 Noon.	Shri Shivaji High School, NANDURA
14	03.00 P.M.	Dr. Ambedkar Vidyalaya, Jalgaon Jamod.
15.	06.00 P.M.	Nagar Parishad Vidyalaya, MALKAPUR
		SATURDAY, THE 23RD AUGUST 1997
16	07.30 A.M.	Shri Shivaji Junior College, BULDHANA
17	10.30 A.M.	Shivaji Junior College, CHIKHALI
18	02.00 P.M.	Deolgaon Raja Vidyalaya, Deolgaon Raja
19.	04.00 P.M.	Shri Shivaji Junior College, LONAR
20	07.30 P.M.	Shri Shivaji Junior College, MEHKAR
		SUNDAY, THE 24TH AUGUST 1997
21	07.30 A.M.	Shri Shivaji College, AKOLA
22	10.00 A.M.	Boy's Urdu High School, AKOT
23	01.00 P.M.	Shri Shivaji High School, TELHARA
24	03.30 P.M.	Arts Sci. Com. College, BALAPUR
25	05.30 P.M.	Tulsabai Kawal High School, PATUR
		MONDAY, THE 25TH AUGUST 1997
26	07.30 A.M.	Bakaliwal Vidyalaya, WASHIM
27	10.00 A.M.	V.N.College MANGRULPIR
28	03.30 P.M.	Municipal M.J.High School, KARANJA
29	05.00 P.M.	J.B. Municipal High School, MURTIZAPUR
		SATURDAY, THE 30TH AUGUST 1997
30	07.30 A.M.	Arts College, Nandgaon Khandeshwar
31	09.30 A.M.	Shivaji High School, NER PARSOPANT
32	11.30 A.M.	Late Govindarao Patil College of Physical Education, DARWHA
33	01.00 A.M.	B.B.Arts College, DIGRAS
34	03.30 P.M.	Mahanta Bharti High School, ARNI
35	06.00 P.M.	Lokhit Vidyalaya, PUSAD
		SUNDAY, THE 31ST AUGUST 1997
36	07.30 A.M.	Aney M.V. YAVATMAL
37	09.30 A.M.	G.Arts College, GHATANJI
38	11.30 A.M.	Nagar Parishd Bachat Bhavan PANDHARKAWADA
39	02.30 P.M.	Vivekanand Vidyalaya, WANI
40	04.30 P.M.	Kala Vanijya M.V. RALEGAON
41	07.00 P.M.	Chintamani High School, KALAMB

टीप :- नागपूर विभागातील सर्व जिल्ह्यांचा दौऱ्याचा कार्यक्रम डिसेंबर जानेवारीच्या नुटा बुलेटीनमध्ये प्रसिद्ध करण्यात येईल. - सचिव नुटा

****

NAGPUR UNIVERSITY TEACHERS' ASSOCIATION

नुटाचे अध्यक्ष व विधानपरिषद सदस्य

प्रा.बी.टी.देशमुख यांचा दौरा

सभांच्या आयोजनाबाबत सूचना

राष्ट्रकुल संसदिय मंडळाच्यावतीने संघटनेचे अध्यक्ष आमदार प्रा.बी.टी.देशमुख यांना "उत्कृष्ट संसदपटू" हा पुरस्कार देवून गौरवान्वित करण्यात आले याची आपणास माहिती आहेच. त्यानिमित्त नुटा बुलेटीनचा "प्रा.बी.टी.देशमुख - अभिनंदन विशेषांक" ठरल्याप्रमाणे १८ मे १९९७ रोजी प्रकाशित करण्यात आला.

पाचव्या वेतन आयोगाचा अहवाल, रस्तोगी कमिशनचा अहवाल, विदर्भाच्या अनुशेषाची सद्यस्थिती, विदर्भ विकास प्रबोधीनीची स्थापना व इतरहि संघटनात्मक बाबींची चर्चा करण्याच्या दृष्टीने नुटाच्या वतीने सभांचे आयोजन करण्यांत आलेले आहे. या **सभांचे तपशील देणारा तक्ता** याच बुलेटीनमध्ये प्रसिद्ध केला आहे.

२. सभा असलेल्या शहरी/गांवी या सभेची नोटीस काढणे व सभेचे आयोजन करण्याची जबाबदारी महाविद्यालयीन,कनिष्ठ महाविद्यालयीन व माध्यमिक शिक्षक संघटनेच्या शहर शाखेच्या पदाधिकाऱ्यांनी/स्थानिक संघटकांनी/जिल्हा पदाधिकाऱ्यांनी पार पाडावी अशी अपेक्षा आहे व तशी त्यांना विनंती आहे.

३. सभेची नोटीस कशी असावी याचा नमुना मुद्दाम सोबत जोडलेला आहे. सभेच्या नोटीसच्या जादा प्रती आपल्या पातळीवर झेरॉक्स पद्धतीने पुरेशा तयार करवून घ्याव्या. **तसे करतांना त्यावर सभेचे ठिकाण, तारीख व वेळ कृपया नमूद करावी व सर्व संबंधीतांना ती नोटीस मिळेल याची काळजी घ्यावी अशी विनंती आहे.** उक्त सभेला सर्व महाविद्यालयीन , कनिष्ट महाविद्यालयीन, माध्यमिक शिक्षकांनी व विदर्भाच्या अनुशेष निर्मुलनाच्या कामामध्ये रस असलेल्या व्यक्तिंनी उपस्थित राहावे अशी अपेक्षा आहे.

प्रा.एकनाथ कठाळे,
सचिव, 'नुटा'

NAGPUR UNIVERSITY TEACHERS' ASSOCIATION

नुटाचे अध्यक्ष व विधानपरिषद सदस्य

प्रा.बी.टी.देशमुख यांचा दौरा

[illegible]

राष्ट्रकुल संसदिय मंडळाच्यावतीने नुटाचे अध्यक्ष आमदार प्रा.बी.टी.देशमुख यांना "उत्कृष्ट संसदपटू" हा पुरस्कार देवून गौरवान्वित करण्यात आले. याची आपणास माहिती आहेच. त्यानिमित्त नुटा बुलेटीनचा "प्रा.बी.टी.देशमुख - अभिनंदन विशेषांक" ठरल्याप्रमाणे १८ मे १९९७ रोजी प्रकाशित करण्यात आला.

नुटाचे अध्यक्ष व विधानपरिषद सदस्य प्रा.बी.टी.देशमुख यांच्या दौऱ्यानिमित्त सभांचे आयोजन करण्यात आले असून या सभेमध्ये प्रा.बी.टी.देशमुख हे

१) पाचव्या वेतन आयोगाचा अहवाल व रस्तोगी समितीचा अहवाल

२) विदर्भाचा अनुशेष व विदर्भ विकास प्रबोधनीची स्थापना

व त्याच बरोबर इतर व्यावसायिक व संघटनात्मक बाबीवर आपले विचार मांडतील व त्यादृष्टीने नुटाच्या वतीने सभांचे आयोजन करण्यांत आलेले आहे.

नुटाचे सचिव प्रा. एकनाथ कठाळे, 'नुटा बुलेटीन'चे संपादक प्रा. अनिल सोमवंशी, विदर्भ विकास प्रबाधिनीचे सरचिटणीस श्री.मिलींद चिमोटे, प्रा. एस.बी.चिंचमलातपुरे जिल्हा युनिटचे अध्यक्ष व सचिव हे या सभांना उपस्थित रहातील. तरी आपण कृपया सभेस उपस्थित राहावे ही विनंती.

सभेचा दिवस व तारीख :-

सभेची वेळ :-

सभेचे स्थळ :-

आपले विनित

मा.शालेय शिक्षण मंत्री यांचे निवेदन पृष्ठ १६१ वरून पुढे सुरु

महालेखापालांकडे पाठविण्यात येवून त्यांना नियमित निवृत्ती वेतन कोषागारामार्फत मिळण्याची व्यवस्था सुरळीतपणे चालू आहे.

प्रस्तुत आदेश हे दिनांक १ मार्च १९९५ नंतर निवृत्त होणा-या कर्मचा-यांसाठी आहेत असा त्याचा निष्कर्ष क्षेत्रिय स्तरावर काढण्यात आल्यामुळे शासनाने दिनांक ३०.८.१९९६ च्या शुद्धीपत्रकान्वये त्यामध्ये सुधारणा केली व प्रस्तुत आदेश दि. १.३.९५ पूर्वी व नंतर निवृत्त झालेल्या कर्मचा-यांसाठी लागू आहेत असे स्पष्ट करण्यात आले.

महालेखापालाने दि. २४.४.१९९७ च्या पत्रान्वये दि. १.३.१९९५ पूर्वी निवृत्त झालेल्या अशा कर्मचा-याचे निवृत्ती वेतन महाराष्ट्र कोषागार नियम ३१७ शिथील करून परस्पर कोषागारामार्फत पूर्वी नगरपालिकांनी दिलेल्या निवृत्ती वेतन प्रदान आदेशाद्वारे कोषागारांना प्राधिकृत करावे असे सुचविले होते.

कोषागारामार्फत सदर शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचा-यांना निवृत्ती वेतन देण्यासंबंधात महालेखापालांनी काही मुद्यांबाबत शासनाकडून स्पष्टीकरण मागविले होते. या सर्व मुद्यांबाबत शिक्षण विभागाने दि. २९.३.१९९७ व दि ३१ मे १९९७ च्या पत्रान्वये महालेखापालांना स्पष्टीकरण सादर केले आहे व त्यांना या संबंधात दि. १.३.९५ पूर्वी निवृत्त सर्व कर्मचा-यांची सेवा निवृत्ती प्रकरणे तातडीने निकाली काढण्याबाबतची विनंती केली आहे. **त्याचप्रमाणे दि. ३०.६.१९९७ च्या शासनपत्रान्वये महालेखापालांना कळविण्यात आले की, नियम ३१७ ची तरतुद शिथिल करणे शासनास शक्य होणार नाही. तरी त्यांनी शासनाने केलेले स्पष्टीकरण लक्षात घेउन सदर कर्मचा-यांची निवृत्ती वेतन प्रकरणे त्वरीत निकालात काढावीत.** यावरून स्पष्ट दिसून येते की, शालेय शिक्षण विभागाच्या स्तरावर महालेखापालाच्या एप्रिल १९९७ च्या पत्राची त्वरीत दखल घेवून त्यांना उत्तर देण्यात आले आहे.

लक्षवेधी सुचनेत बुलढाणा जिल्यातील जे क्रिडा शिक्षकाचे प्रकरण मांडण्यात आले आहे ते शिक्षक मलकापूर येथून दि. ३०.६.१९९५ रोजी सेवा निवृत्त झाले आहेत. शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक) जिल्हा परिषद, बुलढाणा यांनी सदर शिक्षक श्री राजापूरे यांना दि. २८.१०.१९९६ रोजी सेवा निवृत्ती वेतन अनुज्ञेय लाभासह अदा केले आहे. श्री राजापूरे दि. १ मार्च १९९५ नंतर म्हणजेच ३० जुन १९९५ रोजी सेवा निवृत्त झालेले आहेत. त्यामुळे महालेखापालाने उपस्थित केलेल्या मुद्यांबाबत त्यांचे प्रकरणाशी संबंध पोहचत नाही.

शासनाने दि. ३१ मे १९९७ च्या आणि दि. ३० जुन १९९७ च्या पत्रान्वये महालेखापालांना १ मार्च १९९५ पूर्वी सेवा निवृत्त झालेल्या सर्व कर्मचा-यांना तातडीने सेवा निवृत्ती वेतन मंजूर करण्याची पुन्हा विनंती केली आहे. सेवा निवृत्ती वेतन मिळण्याबाबत सतत पाठपुरावा करण्यात येत आहे.

श्री सुधीर जोशी : सभापती महोदय, वितरीत केलेल्या निवेदनात मला पुढील मजकूर समाविष्ट करायचा आहे.

सभापती : ठिक आहे.

श्री सुधीर जोशी : '' विभागाने दि. १ मार्च १९९५ पुर्वी सेवा निवृत्त झालेल्या शिक्षक / शिक्षकेतर कर्मचारी यांच्या सेवा निवृत्ती वेतन प्रकरणाबाबत सद्दस्थितीचा आढावा घेण्यासंदर्भात घेण्यात आलेल्या बैठकीच्या वेळी असे दिसून आले की, नागपूर व अमरावती विभागातील या कर्मचारी यांच्या

*राष्ट्रकुल संसदीय मंडळाच्या वतीने नुटाचे अध्यक्ष व विधानपरिषद सदस्य प्रा.बी.टी.देशमुख यांना **"उत्कृष्ट संसदपटू"** म्हणून गौरवित करण्यात आले त्यांना प्राप्त झालेल्या या सन्मानाच्या निमित्ताने 'नुटा बुलेटीन'चा*

"प्रा.बी.टी.देशमुख अभिनंदन विशेषांक" प्रकाशन समारंभ

रविवार, दिनांक १८ मे १९९७ रोजी सकाळी १०.३० वाजता भारतीय महाविद्यालय, अमरावती येथे संपन्न झाला

या समारंभाचे अध्यक्ष महाराष्ट्र प्राध्यापक महासंघाचे अध्यक्ष प्रा. संभाजीराव जाधव, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक शिक्षक महामंडळाचे अध्यक्ष श्री.पी.जी.दस्तुरकर, प्रमुख पाहूणे विधानपरिषद सदस्य सर्वश्री. व्ही.यु.डायगव्हाणे, जयवंत ठाकरे, सुरेश पाटील, तसेच माजी विधानपरिषद सदस्य सर्वश्री. ना.बा.सपाटे व प्र.य.दातार तसेच नुटाचे सचिव प्रा. एकनाथ कठाळे, अभिनंदन विशेषांकाचे संपादक श्री. डॉ. शरद कळणावत

यांच्या भाषणांचे संक्षिप्त प्रतिवेदन

प्रा. एकनाथ कठाळे *(नुटाचे सचिव)* :- प्राध्यापक बी.टी.देशमुख यांनी नुटाची धुरा सांभाळल्यानंतर त्यांनी अतिशय वेगाने या संघटनेची बांधणी केली आणि त्याच कार्यकालामध्ये १९८० मध्ये हा निर्णय घेतला गेला आमच्या आमसभेमध्ये की, प्रा.बी.टी.देशमुखांना विधानपरिषदेमध्ये नुटाचे अधिकृत उमेदवार म्हणून पाठवावयाचे. **हा निर्णय त्यावेळी किती योग्य होता याची आज पूर्णपणे प्रचीती देणारा अशा प्रकारचा हा कार्यक्रम आज होत आहे.** राष्ट्रकुल संसदीय मंडळाच्या महाराष्ट्र शाखेने महाराष्ट्रामध्ये सर्वप्रथम ''उत्कृष्ट संसदपटू'' या पुरस्काराची घोषणा केली आणि हा पुरस्कार आपणा सर्वाचे आवडते प्रा.बी.टी.देशमुख यांना मिळावा ही तुम्हा आम्हा सगळ्यांसाठी अतिशय अभिमानाची आणि गर्वाची गोष्ट आहे. त्यांच्या कार्याचा गौरव म्हणून त्यांना हा पुरस्कार देऊन सन्मानित केल्या गेले आहे. त्यांच्या या गौरवामध्ये आपण सर्वजण स्वतःला सन्मानित करून घेत आहोत. कारण तो आपलाही गौरव आहे. मित्रांनो ! त्यांनी १९८० पासून तर काल-परवा पर्यंत केलेल्या सभागृहातील सर्व कामाची उत्तम प्रकारे नोंद व्हावी म्हणून हा विशेषांक आपण प्रकाशित करीत आहोत या संपूर्ण कार्यक्रमाला आपण सर्वांनी सर्व प्रकारचे सहकार्य केलेले आहे. याचा मला सार्थ अभिमान आहे. मित्रांनो ! मी आपणा सर्वांचे या कार्यक्रमामध्ये हार्दिक स्वागत करतो आहे. आपले जे प्रमुख अतिथी आलेले आहे त्या सगळ्यांचे आपणा सर्वांच्या वतीने मी स्वागत करतो.

श्री. डॉ. शरद कळणावत *(अभिनंदन विशेषांकाचे संपादक)* :- कदाचित हा अभिनंदन ग्रंथ चाळत असतांना आपलं अभिनंदन कुठे आहे ते आपल्याला सापडणार नाही. ती खुण मी आपल्याला सांगून ठेवतो की, अभिनंदन फक्त बी.टी.देशमुखांच नाही आहे. आज सोळा वर्षानंतर विधान परिषदेमध्ये जे कार्य केलं त्यामुळे उत्कृष्ट संसदपटू म्हणून त्यांना पुरस्कार देऊन गौरव करण्यात आला. मित्रहो ! **आपल अभिनंदन यासाठी की, १९८० साली ''उत्कृष्ट संसदपटू'' याला आपला उमेदवार करण्याचा निर्णय आपण त्यावेळी घेतला आणि म्हणून आपल अभिनंदन. कारण हे प्रमाणपत्र आपण आधी दिल आणि आपल्या त्या कल्पनेला या उमेदवाराने अजिबात धक्का दिला नाही असे हे जे कार्य आहे त्या कार्याचा यात आढावा आहे.** यात काय आहे? यात इतिहास नाही. याच्या मध्ये जे आहे ते एकट्या बी.टी.देशमुखांच नाही ते तुमच आहे. ज्या माणसाला प्रश्न पडत नाही तो जिवंत नाही आणि प्रश्न पडत राहणे, सतत प्रश्न पडत राहणे आणि त्या प्रश्नाच्या रुपाने लोक समस्येची जाण आपल्याला आहे हा जिवंतपणा अनुभवत राहणे ज्याला आपण स्पंदन म्हणतो ते यात दिसाव हा महत्त्वाचा भाग आहे.

प्रश्न सूची दोन भागांमध्ये विभागली आहे. प्रश्न सूची याच्यासाठी आहे की प्राध्यापकाला असं वाटू नये की माझ्या आयुष्यात एकच प्रश्न आहे तो म्हणजे 'हा' अस नाही. या प्राध्यापकाच वर्तुळ हे किती तरी वाढत गेलेल आहे. त्याच क्षितीज किती तरी विस्तारलेल आहे. त्याला हे कळावं की, माझ्या आयुष्यातील प्रश्न हे माझ्या आयुष्यात प्राध्यापक म्हणून. अरे ! पण माणूस म्हणून अनेक प्रश्न आहेत ना? आणि माणूस म्हणून जे प्रश्न आहेत समाजामध्ये घडत असलेले, या प्रश्नांची जाण मला व्हावी. काही दिवस प्राध्यापकाचे, त्यानंतर आपण माध्यमिक शिक्षकांबरोबर चाललो. त्यानंतर आम्हाला प्राथमिक शिक्षकांच भान राहील, त्यानंतर आपण पाहायला लागलो

सेवानिवृत्ती वेतन प्रकरणे निकाली काढण्यात महालेखापाल यांना काही कालावधी लागेल. **त्यामुळे शासनाने आता असा निर्णय घेतला आहे की, महाराष्ट्र कोषागार नियम ३१७ शिथिल करून दि. १ मार्च १९९५ पूर्वी सेवा निवृत्त झालेल्या शिक्षक / शिक्षकेतर कर्मचा-यांना कोषागारातून तात्पूरते सेवा निवृत्ती वेतन अदा करण्यात येईल अशी सर्व प्रकरणे पुढच्या दोन महीन्यात निकाली काढण्यात येतील.''**

श्री व्ही.यु.डायगव्हाणे : प्रथमतः मी शासनाचे अभिनंदन करतो की, महाराष्ट्र कोषागार नियम ३१७ शिथिल करण्याचा निर्णय घेतला. १० महीन्यापूर्वीच हे व्हायला पाहीजे होते. उशिर झाला. आता याबाबत महाराष्ट्र कोषागार यांना पत्र द्यावयाचे आहे ही कार्यवाही १५ दिवसांमध्ये व्हायला हरकत नाही. तेव्हा पुढील कार्यवाही १५ दिवसांत पूर्ण होईल काय ? यासाठी दोन महीन्याचा कालावधी लावण्याचे कारण नाही. तसे झाले तर १२ महीने होतील आज ६०-६२ वयाच्या सेवा निवृत्त शिक्षकांना निवृत्ती वेतन मिळण्यास १० महीन्याचा कालावधी गेलेला आहे. तेव्हा १५ दिवसामध्ये ही कार्यवाही होण्यास हरकत नाही.

सभापती : खरे म्हणजे आपण अभिनंदन केले पाहीजे.

श्री.व्ही.यु.डायगव्हाणे : सभापती महोदय, मी याबाबत सुरुवातीलाच शासनाचे अभिनंदन केले आहे. १५ दिवसात यापुढची कार्यवाही करावी अशी विनंती आहे.

सभापती : लवकर झाले पाहीजे हे म्हणने बरोबर आहे. ही कार्यवाही लवकरात लवकर करावी.

श्री सुधीर जोशी : ठिक आहे.

****

विदर्भ विभागातील नगरपरिषद चालवित असलेल्या माध्यमिक/उच्च माध्यमिक शाळामधील सेवानिवृत्त कर्मचाऱ्यांची सभा

सभेची सूचना

७ जुलै १९९७ रोजी स्वत: मा. मुख्यमंत्र्यांनी चर्चेत हस्तक्षेप करुन निश्चित आश्वासन दिले. त्यानंतर बुधवार, दिनांक ९ जुलै १९९७ रोजी मा. शालेय शिक्षण मंत्र्यांनी सभागृहात स्पष्टपणे "शासनाने आता असा निर्णय घेतला आहे की, महाराष्ट्र कोषागार नियम ३१७ शिथिल करून दि. १ मार्च १९९५ पूर्वी सेवा निवृत्त झालेल्या शिक्षक / शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना कोषागारातून तात्पूरते सेवा निवृत्ती वेतन अदा करण्यात येईल. अशी सर्व प्रकरणे पुढच्या दोन महीन्यात निकाली काढण्यात येतील." असे आश्वासन दिले.

प्रत्यक्ष काय आदेश निघालेत किंवा निघतात? त्यांची अम्मलबजावणी कशी होते? याबाबत विचार विनिमय करुन पुढील निर्णय घेण्यासाठी विदर्भाच्या नऊही जिल्ह्यातील नगरपरिषदेच्या माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळातून सेवानिवृत्त झालेल्या शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांची एक बैठक बोलाविण्यात आलेली आहे. नुटाचे अध्यक्ष व विधानपरिषद सदस्य प्रा.बी.टी.देशमुख हे या सभेला उपस्थित रहातील. सर्व संबंधीतांनी या बैठकीला उपस्थित रहावे अशी त्यांना विनंती आहे.

सभेचा दिवस व तारीख :- रविवार, १२ ऑक्टोबर १९९७

सभेची वेळ :- दुपारी ३.३० वाजता

सभेचे स्थळ :- भारतीय महाविद्यालय, अमरावती

विनित

(एकनाथ कठाळे)

सचिव नुटा

तर समाजामध्ये असे अनंत प्रश्न आहेत की, ज्या प्रश्नांना शेवट नाही. आणि म्हणून या प्रश्नांची जाणीव ठेवून ज्या आपल्या लोकप्रतिनिधींनी ते सतत विचारलेले आहेत ते तुम्हाला कळले पाहिजे इतके कोणते प्रश्न आहेत ते.

काल स्थिती अशी होती की, एखाद्या माणसाने जर विचारल एखाद्या पदवीधराने विचारल की, काहो ! तुम्ही बी.टी.देशमुखांबद्दल म्हणता पण ते तर शिक्षकांचे आहेत, ते तर पदवीधरांचे आहे. आज हा प्रश्न आता तुम्हालाही कधी पडणार नाही. त्यात काय आहे हे तुम्हाला कळेल आणि म्हणून आता पर्यंत विचारण्यात आलेले प्रश्न त्याचा कालक्रमानुसार संग्रह यात केलेला आहे. हे प्रश्न तुम्हाला उपयोगी पडतील. हो ! तुम्हाला संदर्भ म्हणून उपयोगी पडणार आहे. प्रश्न कसा घसास लावला जातो ते अंक पहातांना तुम्हाला कळणार आहे. ही चांगली गोष्ट आहे. पण हे ज्यांना कळायला पाहिजे त्यांनाही हे तुमच्या माध्यमातून कळेल ही जास्त आनंदाची गोष्ट आहे. ज्या लोकप्रतिनिधींना हा प्रश्न पडतो की सभागृहात काम कसे करावे. त्यांनाही कळाव हा याचा हेतू आणि म्हणून एका भागात कालक्रमानुसार सूची दिली तर दुस-यात प्रश्नांची विविधता लक्षात घेऊन त्याची विषयवार सूची केली ते प्रश्न पाहिल्यावर तुम्हाला कळेल. या संपूर्ण शासनाची गती कशी असते. या संपूर्ण समाजाच दडपण हे किती प्रमाणात कमी जास्त असते, एकच प्रश्न कितीदा विचारावा लागतो आणि कितीदा विचारल्या नंतर त्याच काय काय होत हे सगळ तुम्हाला लक्षात यावं म्हणून त्याच संकलन करतांना अत्यंत कठोर पणे, निर्भयपणे की यात दुस-या कशालाही अवसर नाही.

आपल्याला प्रामुख्यानी हे करायच आहे आणि हे करत असतांना मी माझ्या या प्रास्ताविकाचा शेवट जाहीर करतो आहे की हे संपूर्ण निर्देशन करतांना प्रा.बी.टी.देशमुखांची जी तळमळ आहे ती तळमळ लक्षात आली पाहिजे. मला माहीत आहे की, या माणसाला हार घातला म्हणजे गदगदून येतं असं नाही. गुलाल उधळला म्हणजे छान वाटतं असं नाही. उलट संकोच होऊन जातो. इतके वर्ष आपण सोबत आहो कळल पाहिजे एखाद्या माणसाला कशाने आनंद होतो. प्रत्येकाला फुलांचा गुच्छ दिला म्हणजेच आनंद होतो असे नाही. म्हणजे या माणसाला याने पुढे आणलेला प्रश्न जर तुम्ही उचलून धरला तर त्याचा आनंद जो आहे तो हारापेक्षा अधिक आहे आणि म्हणून अशा व्यक्तीला कशाचा आनंद होतो. मित्रहो ! या व्यक्तीला आनंद हा आहे की त्यानी निर्माण केलेले प्रश्न हे तुमच्या आमच्या अंतःकरणात असले पाहिजे. तुमच्या अंतकरणाच्या माध्यमातून सर्वापर्यंत पोहचले पाहिजे आणि हे प्रश्नाच यज्ञकुंड जे आहे ते अखंड धगधगत राहीलं पाहिजे. हे यातून साध्य व्हाव एवढ्यासाठी हा विशेषांक या अभिनंदन विशेषांकाच स्वरूप हे असं आहे.

ना.बा.सपाटे *(माजी विधानपरिषद सदस्य)* :- बी.टी. भाऊंचा आज हा जो सत्कार होत आहे या सत्काराच्या प्रसंगी त्यांचं अभिष्ट चिंतन कराव शुभेच्छा द्याव्या, दीर्घ आयुष्य त्यांना लाभो अशी ईश्वर चरणी प्रार्थना करावी या हेतुने मी या ठिकाणी आलो आहे आणि मलाच आनंद होतो आहे कृतकृत्य वाटते आहे की आपल्याला अशा आनंदाच्या सोहळ्यामध्ये सहभागी होता आलेल आहे. ज्यांच्या सोबत काम केल ज्यांच आणि आपलं विचारांच साम्य आहे आणि म्हणून आपण येथे आलो. कोठे तरी भेटलो आणि एकत्र आलो असे नाही आहे. विचार साम्यामुळे एकत्र आलो आणि अशा एका आपल्या लहान भावाचा - वयाचा थोडासा फायदा घेऊन बोलतो आहे- हा गौरव येथे होत आहे आणि त्या समारंभाला येण्याचा मला योग आला आहे. त्याबद्दल मला आनंद होत आहे.

हा पुरस्कार जो काही त्यांना मिळालेला आहे त्यामुळे बी.टी.भाऊंच्या प्रतिष्ठेमध्ये किती भर पडली हा प्रश्न आहे. बी.टी. भाऊंच्या प्रतिष्ठेमध्ये यत्किंचितही भर पडलेली नाही. त्यांचा सन्मान जेवढा पुर्वी होता तेवढाच आजही आहे. त्यांच्या विषयीचा आदर तुमच्या आमच्या मनामध्ये होता तो त्यावेळी जितका होता तितका आजही आहे. यामुळे त्याच्यात काही वाढ झालेली आहे अस काही नाही आहे. परंतु एकमात्र लाभ झाला तो म्हणजे असा की या पुरस्काराला प्रतिष्ठा प्राप्त झाली. **पुरस्कारामुळे बी.टी.भाऊंना प्रतिष्ठा प्राप्त झाली नाही तर या बी.टी.भाऊंना तो पुरस्कार मिळाल्यामुळे पुरस्काराला प्रतिष्ठा प्राप्त झाली आहे. पुढे तो पुरस्कार मिळविण्याची चुरस लागली तर नवल वाटायला नको** कारण अलिकडे पुरस्कार मिळतात की मिळविले जातात हाही प्रश्न आहे. पहिला पुरस्कार हा अगदी योग्य व्यक्तीला मिळालेला आहे याचा आम्हाला आनंद आहे. तुलसीदासाच्या संबधी बोलतांना मला एक काव्य पंक्ती आठवते, ''कविता करके तुलसी ना लसे'' म्हणजे कविता केल्याने तुलसीदासांचा काही गौरव झाला नाही. त्यांची शोभा वाढली नाही. त्यांची प्रतिष्ठा वाढली नाही. ''कविता लसी पा तुलसी की कला'' पण काव्यसंग्रह, काव्य प्रकार साहित्यातला याचा गौरव वाढला. तुलसीदासांनी कविता केल्यामुळे. त्याच प्रकारे भाऊंना हा सत्कार, सन्मान मिळाल्यामुळे संसदपटू या पुरस्काराचे महत्त्व वाढलेले आहे.

श्री. प्र.य.दातार *(माजी विधानपरिषद सदस्य)* :- उत्कृष्ट संसदपटू या गौरवाबद्दल बी.टीं चे मी मनःपूर्वक अभिनंदन करतो. ८० ते ८६ या काळांत आम्ही सभागृहात बरोबर होतो. त्या संदर्भात त्यांनी अतिशय चांगल्या पद्धतीने आणि अभ्यासपूर्ण अशी जी पद्धत होती ती मला अवगत झाली होती आणि त्या अभ्यासाचा पुढे विकास करत करत आजची ही अतिशय उत्तम अशी कामगिरी त्याना दाखविता आली आहे. त्या काळात मी त्यांच्याबरोबर होतो. त्यांच्या बरोबर असणे हा सुद्धा माझा सन्मान आहे असे मी मानतो. त्या काळात या संघटनेच्या कामाच्या संदर्भामध्ये माझे अवलोकन असे आहे की हे काम या **नुटा संघटनेचे जर प्रोसीडींग, मिनिट्स त्यांच्या नोटीस, त्यांचे अन्य कागदपत्र हे जर पाहिले तर उत्तम प्रकारचा दस्तऐवज तयार होतो असे मी मानतो.** कोणाला संघटनेच्या संदर्भामध्ये जर काम पहायचे असेल संघटना उभी करावयाची असेल, संघटनेचा विकास करावयाचा असेल तर या नुटा या संघटनेने जे १९७५ पासून १९९७ पर्यंत काम केले आहे ते पहावे. प्रत्येक बाब मी जवळून पाहिली आहे. **नोटीस काढण्यापासून तर सर्व नियोजन त्यांचे जे आहे ते जर आपण सर्व कागद एकत्र केले आणि जर त्याचा अभ्यास केला तर एक आदर्श संघटना कशी असावी या संस्थेने कसा विकास केलेला आहे या बाबतच या कागदपत्रावरून एक डाक्युमेंट तयार होईल. दस्तऐवज तयार होईल.** अशा प्रकारचं त्यांच कार्य आहे आणि ते आदर्शवत आहे. हे यामधून दिसत आहे. संघटनेच्या दृष्टीने त्यांनी लोकशाही पद्धत ही अमलात ठेवली आणि शिक्षण या एवढ्या मर्यादित क्षेत्रात न रहाता विकासाच्या इतर क्षेत्रात हे जे कार्य केलेले आहे हा त्यातील एक महत्त्वाचा भाग आहे.

श्री. व्ही.यु.डायगव्हाणे *(विधानपरिषद सदस्य)* :- खर म्हणजे भाऊंचा सत्कार या पूर्वीही अनेक वेळा व्हायला पाहिजे होता. परंतु तो त्यांच्या स्वभावाप्रमाणे, त्यांच्या प्रकृती प्रमाणे होवू शकला नाही. याची जशी नुटाच्या सर्व पदाधिका-यांना आणि प्राध्यापकांना खंत आहे. तशी आम्हाला देखील खंत आहे. एक उत्कृष्ट संसदपटू म्हणून सपाटे सरांनी म्हटले की, शासनाने त्यांचा गौरव केला. खरं म्हणजे हा शासनाचा गौरव नाही हा **सभागृहात एक उत्कृष्ट वक्ता की नुसता बोलतो. फार चांगल. म्हणून सत्कार होत नाही. तर त्या प्रत्येक बोलण्यातून, त्या प्रत्येक वाक्यातून काही तरी समाजाला मिळते काय? आणि बी.टी.देशमुख दोन्ही हाऊसमध्ये अशी एक व्यक्ती. आम्हाला चार साडेचारवर्षापासून हा प्रत्यक्ष अनुभव मिळतो आहे की, बी.टी.देशमुख उभे झाल्यावर मंत्र्यांला घाम फुटतो, हे खरे आहे आणि तसं स्वतः मंत्री म्हणतात. आम्ही म्हणतो तुम्ही म्हणतो, म्हणून नाही,** तर इव्हन मुख्य मंत्र्यांना असे वाटते आणि अस म्हणून दाखवितात. दोन वर्षापूर्वी आदरणीय शरद पवार ज्यावेळेस ते मुख्यमंत्री होते त्यावेळेस त्यांनी सभागृहात म्हटल होत की ''बी.टी. तुम्ही कुठून आणता ही सगळी कागदपत्रे, म्हणजे जी कागदपत्रे आमच्या दफ्तरात मिळत नाही ती कागदपत्रे तुमच्या जवळ कशी आहेत'' आणि हे खरं आहे. वहाडणे साहेबांचा सत्कार होता. उपसभापती आमच्या सभागृहाचे. विधानपरिषदेचे. त्यांच्या निरोप संमारंभाच्या वेळेस त्या ठिकाणी उद्‌गार काढले ते अतिशय महत्त्वाचे आहे. मला फार आनंद वाटला. त्यांनी स्पष्ट म्हटले आहे. २७ जुलै १९९४ ला. संसदपटू कसा असावा. याच उदाहरण देतांना त्यांनी म्हटले :-

''कौरव पांडवांच्या युध्दात कर्णाचा रथ जेव्हा जमिनीत रुतत जातो तेव्हा कर्ण आपल्या रथाचे चाक काढण्यासाठी रथाखाली उतरतो. त्यावेळी भगवान श्रीकृष्ण अर्जुनाचा रथ घेऊन कर्णासमोर येतो. अर्जुन धनुष्याला बाण लावतो तेव्हा कर्ण अर्जुनाला म्हणतो की जमिनीत रूतलेले माझे रथाचे चाक बाहेर काढू दे. नंतर आपण युध्द करू. त्यावेळी द्रौपदीच्या वस्त्रहरण प्रसंगाची आठवण करून देऊन अर्जुन त्याला 'राधासुता त्यावेळी तुझा धर्म कोठे गेला होता?' अशी विचारणा करतो आणि धनुष्याला बाण लावतो. श्री.बी.टी.देशमुख यांचा भाता सर्व आयुधांनी भरलेला आहे. **ते बोलायला उभे राहिल्यानंतर फाईल रूपी धनुष्यातून रेफरन्सरूपी बाण समोरच्या मंत्र्यावर मारीत असतात.** एखादा आमदार किती उत्तम प्रकारे काम करू शकतो, किती उत्तम संसदपटू असू शकतो, कोणत्या प्रकारचा तो अभ्यास करतो, हे बी.टी.देशमुखांकडे पाहिल्यानंतर आपणाला दिसून येईल. बी.टी.देशमुख यांच्या प्रश्नांना उत्तर देणे मंत्र्यांना अतिशय अवघड होऊन जाते.''

मेडीकलचा प्रश्न असो की तो नगरपरिषदेचा प्रश्न असो आणि पाण्याचा प्रश्न तर विचारूच नका. आम्ही अमरावतीला विश्रामभवनावर आल्यानंतर कालच आठवण केली होती बी.टी.भाऊंची, की आज नळ

सारखा सुरू आहे, बाथरूम मधला. मागच्या दोन वर्षापूर्वी आलो होतो तर फार थोडे पाणी सुरू होते. आता म्हणे दिवसभर चालू आहे. अस मोठ व्यक्तिमत्व ज्याची तुलना आपण करू शकत नाही. साधं विदर्भ एक्स्प्रेसच उदाहरण घ्या. सुरू झाली तेव्हा नागपूरहून रात्रौ १०-११ वाजता निघणार आणि मुंबईला दुपारी दीड दोन वाजता पोहचणार. कां? तर म्हणे मुंबई व्ही.टी.वर सकाळी प्लॅटफॉर्मच उपलब्ध नाही. बी.टी.भाऊंनी अख्ख्या प्लॅटफॉर्मची कुंडली मांडली. कोणत्या प्लॅटफॉर्मवर किती जागा आहे ते दाखवून दिले. लखनौवरून निघणारी लखनौ एक्स्प्रेस सकाळी आठ वाजता व्ही.टी.वर पोचते, मंगलोरवरून निघणारी नेत्रवती एक्स्प्रेस व्ही.टी.वर सकाळी ६.३० वाजता पोचते. एकट्या विदर्भ एक्स्प्रेससाठी जागा कशी नाही? सा-या वृत्तपत्रात बी.टी. चे हे लेख छापून आले. रेल्वे प्रशासनात खळबळ उडाली व पुढच्या वेळापत्रकात विदर्भ एक्स्प्रेससाठी मुंबई व्ही.टी.स्टेशनवर सकाळी सहा वाजता आगमनार्थ प्लॅटफॉर्म उपलब्ध झाला. त्यांच्या अंतरंगात आपण जर शिरलो तर त्यांच्या एक एका पहलुचा विचार करायला वर्ष वर्ष दोन दोन वर्षे लागेल. **सभागृहातील गोष्ट सांगतो, ही फाईल हातात, ती फाईल हातात, काही फाईल खाली असते, कशी हातात येते आणि तोच कागद नेमका कसा हातात येतो हे आम्हालाच समजत नाही. आम्ही इकडे तडफडून एखादी फाईल काढायच्या वेळेस आम्हाला आमचंच सापडत नाही. बंधुंनो, आणि या अशा एकूण कामाच्या संदर्भामध्ये भाऊंनी अनेक मोठी कामे केली.** आज जो सत्कार होतो मी माझ्यातर्फे माझ्या संघटनेतर्फे त्यांच कौतुक करतोच परंतु या ठिकाणी टिपमध्ये - जे बुलेटीन रजा प्रवास संदर्भातील भाऊंनी जे चांगल बुलेटीन तयार केल- या समारंभात प्राध्यापक बी.टी. देशमुख हे विदर्भ विकास प्रबोधिनीचे प्रकट निवेदन करतील. आता याची गरज आहे. पुष्कळ झालं ! आता विदर्भात काही नेते उरले नाही. ते कोण्याही पक्षाचे असो, सगळ खराब काम झालेले आहे. जिकडे पहांव तिकडे तेच आहे. आता काही म्हणो लोक, पण तुमची आमची गरज आहे तुमच्या ज्ञानाची गरज समाजाला आहे. तुमच्या बुद्धीची गरज समाजाला आहे आणि या व्यासपीठावरून आणि या पेन्डॉल मधून विदर्भाच्या नव्हे तर सा-या महाराष्ट्राच्या कानाकोप-यामधून या प्रबोधिनीच्या संदर्भामधला आवाज आणि बी.टी.देशमुखांचे विचार हे सा-या महाराष्ट्रात जाण्याची गरज आहे. पक्षाच्या माध्यमातून काय होते, कसे काम होते. आम्ही नेहमी म्हणतो सा-या विदर्भातील आमदारांची बेरीज करा, बेरीज म्हणजे कामाची बेरीज बर ! वजनाची नाही ! वजन वाढलही असेल. अनेकांची वजन वाढली. पण सा-यांच्या कामाची दहा वर्षाची बेरीज करा आणि बी.टीं.च्या कामाच्या एका टर्मची बेरीज करा. सोडून देऊ आम्ही हा धंदा. आमदारकी सोडून देऊ. नुसते बोंबलते, नुसतेच बोंबलते. काही होत नाही अन् जात नाही. आणि म्हणून त्या कामाची कदर व्हायला पाहिजे. **हाऊसमध्ये पहा. तेथे आम्ही काय करतो? आम्ही चार लोक आहोत भाऊ पाचवे आमचे नेते आम्ही चालू देतो आमच भजन सुरुवातीला. आमच्या नावानी प्रश्न असेल किंवा आमचे प्रश्न असतील पण मोक्याच काम असंल की आम्ही सारे बसतो खाली. बिलकुल बोलायच नाही. मोक्याच काम पुढच जे आहे ते आणि बाकीच पूर्ण बी.टी. भाऊ करून टाकतात. म्हणून आमचा जरी प्रश्न असला तरी आम्हाला ते कराव लागते. कारण भाऊ उभे झाल्याशिवाय तिकडच हालतच नाही. त्यांचा प्रश्न असला म्हणजे पहाटे उठते म्हणते मंत्री.** मलाही आश्चर्य वाटते. मी म्हटल आमचे प्राध्यापक शिक्षकच उठतात अभ्यास करायला. भाऊंचा प्रश्न असला की मग त्यांना वेळेवर काही सापडत नाही आणि आमचे अधिकारी चिठ्या पट्ट्या आणून देते वेळेवर. त्या चिठ्ठ्या पट्ट्यात काय असते? तर टाईम पास असते. तर बंधूनो येथे मोठ व्यक्तिमत्व. चांगला एक कार्यक्रम घेतला आमच्या कठाळे साहेबांनी. **आमच्या सगळ्यांच आमच्या शिक्षक बांधवांच सहकार्य राहील की विदर्भासाठी काही तरी कराव. नुसत विदर्भ मागे आहे एवढ बोंबलते हे नेते. मागे आहे म्हणजे कशात मागे आहे? एवढा जरी प्रश्न विचारला तर काहीच माहीत नाही. एखाद्या भागात रोडमध्ये आहे की पाण्यात आहे की शिक्षणात आहे. कशात आहे? ते माहीत नाही. मागे आहे. पण मागे कोणी ठेवला ? तुम्ही हरामखोरी केली म्हणून मागे राहिला. तुम्ही काहीच केल नाही, बोंबलण्याशिवाय काहीच केल नाही.** या पुढे मात्र हे धंदे चालणार नाही ? हे बिलकुल धंदे चालणार नाही आणि म्हणून भाऊंना आपण सर्व सहकार्य करू.

श्री. जयवंत ठाकरे *(विधानपरिषद सदस्य)* :- बी.टी.भाऊ जे या मातीचे भुमीपुत्र आहे ते फक्त पदवीधरांचे नेते नाहीत, अमरावतीचे आहेत, विदर्भाचे नेते आहेत असं नाही ते समस्त महाराष्ट्राचे प्रश्न घेऊन विधान परिषदेत लढताहेत. भारतीय पातळीवरचा, नव्हे राष्ट्रकुल संसदिय मंडळ की जी जागतिक पातळीची संघटना आहे त्या संघटनेने त्यांचा गौरव केलेला आहे. एक उत्कृष्ट संसदपटू, एक लोकप्रतिनिधी कसा असावा याचा भारतातील एक उत्तम नमुना म्हणून. **एक सर्वसामान्य व्यक्ती अत्यंत परखड परिश्रमाने परिपूर्ण अभ्यासाने आणि जीवनात जी अंगीकारली शिस्त चिकाटी या माध्यमातून किती प्रगती करू शकते याच अत्यंत ज्वलंत आणि उत्तम उदाहरण म्हणजे भाऊंच जीवन आहे. आज आपले प्रतिनिधी म्हणून ते असतील अत्यंत नशीबवान आहांत आपण सगळे की आपण असे प्रतिनिधी निवडून दिले आणि विधानपरिषदेमध्ये त्यांना काम करण्याची संधी दिली.** आणि समस्त महाराष्ट्रातल्या समस्या घेऊन आज ते त्या साधनांचा त्या जागेचा लौकिक वाढवत आहे आणि एक सदस्य या नात्याने जी जी काही आयुध वापरली जात आहे. जे जे अधिकार आपल्याला आहे जनतेचे प्रश्न मांडण्याचे, प्रचंड अभ्यासाने आणि कोणत्याही या पुढच्या काळातल्या अशा लोकप्रतिनिधीला मार्गदर्शक ठरू शकतील, अशा पद्धतीने त्यांच कामकाज चाललं आहे. खडतर परिश्रम आणि चिकाटी यांच एक मनोहर संगम या ठिकाणी आपल्याला पहायला मिळतो. अस म्हटल गेल या पूर्वी की, आपल्यालाही जाणीव असेल की, भाऊ विधानपरिषदेमध्ये कुठला प्रश्न घेऊन उभे राहिले तर त्यांना उत्तर देणे सोप काम नाही. **अलीकडच्या नव्या मंत्रिमंडळातील जे काही मंत्र्यांचे नवे चेहरे आले त्यांना हा परिचय सुरुवातीला नव्हता. जुन्या जेष्ठ कार्यकर्त्यांनी त्यांचा परिचय करून दिला की भाऊंचा प्रश्न असेल तर त्याची तयारी कशाप्रकारे केली पाहिजे. बोलायला नको, पण खाजगीत म्हटल्या जात की ब-याच वेळ असे काही मंत्री भाऊंना आधीच सांगतात की जरा संधी द्या, सांभाळून घ्या. भाऊचे विस्तृत प्रश्न आहे.** मेडिकल कॉलेजमधल्या विदर्भातल्या जागा संबंधी असो, विदर्भातल्या पाणीपुरवठ्याच्या कितीतरी योजना, या भागातील पाटबंधा-याचे प्रश्न, शिक्षण क्षेत्रातील माध्यमिक शिक्षकांचे, महाविद्यालयीन शिक्षकांचे असे कितीतरी प्रश्न त्यांनी परिपूर्ण पाठपुरावा करून वेळोवेळी हाताळले. आणि प्रत्येक अधिवेशनामध्ये आमचे जेष्ठ नेते महाराष्ट्र लोकशाही आघाडी पुरोगामी शिक्षकांच दल जे आहे त्याचे ते गटनेते आहे. मी त्यांचा सर्वात ज्युनिअर सहकारी आहे. **गेले तीन वर्षापासून मी जे पाहतो आहे की, इतका अभ्यासुपणा, प्रश्नलेखना संबंधाने केलेले मार्गदर्शन, मी तर म्हणेल की ते आमचे फ्रेन्ड फिलॉसॉफर आणि गाईड आहेत.** विदर्भाच्या संबंधाने ज्या ज्या वेळी प्रश्न निघतो आणि दांडेकर समितीने जो बॅकलॉग काढून दिला आहे, महाराष्ट्राच्या विविध भागाच्या विविध समस्यांच्या संबंधी आणि त्यातल्या त्यात पाणीपुरवठा आणि पाटबंधारे

Nagpur University Teachers' Association
MEETING NOTICE : 1

Dated : 11th August 1997

From :

Prof. E. H. KATHALE
Secretary, NUTA
N-162 Reshim Bag, Nagpur 444 009

To,
All the members of the
Nagpur University Teachers' Association

Dear members,

I have the honour to inform you that General Body meeting of the Nagpur University Teachers' Association will be held at 12.00 noon, on the Day and the Date mentioned below.

2. If you propose to move any resolution for the consideration of the General Body, you are requested to send such resolution to me, with a copy to Prof. B.T.Deshmukh, President NUTA, No. 3, Subodh Colony, Near Vidarbha Mahavidyalaya, Amravati 444604 within a period of 10 days from the date of the posting of this Bulletin.

3. It will not be possible to include in the agenda, resolutions received after the due date. So please make it convenient to send such resolutions, if any, within the stipulated time. The place of the meeting will be intimated to you along with the agenda.

Thanking you.

Yours faithfully
Sd/- E. H. Kathale
Secretary, NUTA.

Time, Day and Date of the Meeting:
12.00 Noon on Sunday, the
19th October, 1997

संबंधाने. तर भाऊंच्या इतका परिपूर्ण अभ्यास करणारा दुसरा कोणीही सापडणार नाही. त्यांच्या त्या दांडेकर समितीची टक्केवारी आणि त्याच्या प्रत्येक मुद्यासंबंधीच विश्लेषण आणि त्याला उत्तर देणे कोणालाही शक्य होत नाही आणि म्हणून असे किती तरी प्रश्न किती तरी चांगल्या पद्धतीने मार्गी लागतात.

श्री. सुरेश पाटील *(विधानपरिषद सदस्य)* :- आमचे गट नेते माननीय बी.टी. भाऊ यांना जाहीर झालेला पहिलाच संसदपटू पुरस्कार मिळाला आणि त्या निमित्ताने त्यांचा सत्कार व्हावा अशा प्रकारची भावना आम्हा मित्र मंडळींच्या मनामध्ये होती. वेळ बराच झाला होता पण कार्यक्रमाच्या संदर्भात कुणकूण लागत नव्हती. आम्हा मित्र मंडळींना वाटायच की हा कार्यक्रम आपण आयोजित करावा की काय? जेव्हा बी.टी.भाऊंनी सांगितल की हा कार्यक्रम सत्काराचा होणार नाही. हा कार्यक्रम १९८० सालापासून विधिमंडळात आपण जे काम केल आहे त्या सर्व कार्याची एक सूची आपण तयार करायची आहे. आणि ती सुची आपण प्रकाशित करायची आणि तोच आपला आणि आपल्या बरोबर काम करणा-यांचा गौरव असेल अशा पद्धतीने हा कार्यक्रम करायचा आहे. अस जेव्हा मला समजल तेव्हा थोडस समाधान वाटल. **सुदैवाने गेली सहासात वर्षे भाऊंच्या सान्निध्यामध्ये काम करण्याची संधी मला मिळाली आणि विधिमंडळात काम कशा प्रकारे कराव लागत याचा प्राथमिक धडा सुद्धा मला त्यांच्यापासून मिळाला.** विधिमंडळ बाहेरूनच पाहिलेला मी गृहस्थ होतो. विधिमंडळ प्रथम आत जाऊन पाहील आणि योगायोगाने त्यांच्या बाजूच्या खुर्चीवर बसण्याची मला संधी मिळाली. **आणि त्याचा उपयोग मला विधिमंडळात दुस-यांदा जाण्यासाठी सहज सुलभ वाट झाली. आणि मला दुस-यांदा देखील त्या ठिकाणी जाता आलं.**

आपण शिक्षण क्षेत्राशी निगडित आहोत तसं समाजाशी सुद्धा निगडित आहोत ही भूमिका लक्षात ठेवून सातत्याने गेली १६ वर्षे भाऊ त्या ठिकाणी काम करतात आणि म्हणून त्यांना हा पुरस्कार मिळालेला आहे. पुरस्काराच्या कसोट्या काय होत्या? पुरस्कार देतांना त्याच्या एक वर्ष अगोदर त्याच्या कसोट्या ठरवल्या गेल्या. उत्कृष्ट संसदपटू पुरस्कार देत असतांना केवळ भाषण चांगल केल म्हणून नाही. त्याची पहिली कसोटी होती की **विधिमंडळामध्ये विधिमंडळ सदस्य म्हणून जी जी आयुध आपल्याला उपलब्ध आहेत त्या प्रत्येक आयुधाचा उपयोग योग्य वेळी योग्य रीतीने कौशल्यपूर्ण रितीने करण्याच काम ज्या सभासदाने केलेल आहे त्या सभासदाला हा पुरस्कार द्यायचा.** प्रश्न जास्त मांडले म्हणून नाही. फोटो जास्त आले म्हणून नाही, टी.व्ही. वर बातम्या जास्त आल्या म्हणून नव्हे तर या सगळ्यांच परीक्षण करून कोणती आयुध कोणत्या वेळी कोणत्या पद्धतीने वापरून इप्सित जे आहे ते साध्य करून घेतल आहे की नाही? याच निरीक्षण करून हे पारितोषिक द्यायच निश्चित झाल होत आणि आम्हा सर्वांचे मित्र सन्माननीय भाऊ हे तंतोतंत त्या सर्व निकषाला पात्र ठरले आहे आणि म्हणून हे पारितोषिक किंवा हा सन्मान त्यांचा झालेला आहे. हा सन्मान जसा तुमचा झालेला आहे तसा आम्हा शिक्षक कार्यकर्त्यांचा किंवा त्यांच्या बरोबर काम करणा-या सर्व कार्यकर्त्यांचा झालेला आहे ही गोष्ट आपण लक्षात ठेवली पाहिजे. भाऊंनी या पुरस्काराबद्दल काम केलेल नव्हत तर भाऊंना हा पुरस्कार त्यांच्या कामाबद्दल मिळालेला आहे.

आता मी वाढीव पाणी पुरवठा अंकाच विमोचन केल. त्यामध्ये आपल्याला पहायला मिळेल की हा प्रश्न सुरू केव्हा झाला? कोणत्या प्रश्नान सुरू झाला आणि त्याची समाप्ती केव्हा झाली. प्रत्यक्ष कार्यवाही केव्हा झाली. एक छोटासा टॉपीक आहे. याच पद्धतीने सर्व टॉपीक गेल्या ६-७ वर्षामध्ये मी पाहिलेले आहे. स्वतंत्र विदर्भाची मागणी पुढे आली मी भाऊंना कानात प्रश्न विचारला की, भाऊ मी तुमच्या बरोबर काम करणारा, मी कोणती भूमिका घ्यायची? त्यांनी सांगितल ''माझी भूमिका ही स्वच्छ आहे स्पष्ट आहे आणि तर्क शुद्ध देखील आहे. वारा सुटला म्हणून जिकडे सर्व लोक जातात तिकडे जाणा-यापैकी मी आहे अशी जर तुमची भावना असेल तर ती तुमची चुक आहे. आम्हा लोकप्रतिनीधींच्या गलथान पणामुळे विदर्भाचा अनुशेष वाढला तो दुर करण्यासाठी आम्ही झगडू, त्यासाठी राज्य तोडण्याची काय गरज आहे आणि त्यातुन काय साध्य होणार?'' एखाद्या भूमिकेचा अभ्यास करून जर त्या बद्दलची तर्क शुद्धता भाऊंना पटली तर त्या बाबतीमध्ये ते कुणाशीही तडजोड करीत नाही. या शुद्ध भूमिकेमुळे गेली सोळा वर्षे विधिमंडळामध्ये एक उत्कृष्ट संसदपटू म्हणून त्यांनी काम केलेलं आहे हे काम करीत असतांना त्यांनी आचार संहिता देखील कठोरपणे पाळलेली आहे. आखून घेतलेली आहे. स्वतः पुरती घेतलेली आहे. आणि आम्हा त्यांच्या बरोबर काम करणा-या मंडळींना दिलेली आहे **मला अभिमानाने सांगावेसे वाटते की गेल्या १६ वर्षामध्ये भाऊ कधीही वेल मध्ये गेलेले नाही. आणि गेल्या ७ वर्षामध्ये किंवा ६ वर्षामध्ये आम्हा पाच जणांपैकी कोणालाहि त्यांनी वेल मध्ये जाऊ दिल नाही.** वेलमध्ये जायच नाही. आपण आपला जो अधिकार आहे, आपले जे नियम आहेत ते नियम आपल्या लक्ष्मण रेषेच्या आत थांबूनच वापरावयाचे. तेथेमात्र प्रसंगी समोर कोण आहे याचा विचार अजिबात करायचा नाही.

आमचे प्रश्न असतांना ते भाऊंच्या पहिल्या नावावर यावे यासाठी आमचा प्रयत्न असतो. कारण विधीमंडळाच समालोचन येत असतांना बी.टी.देशमुख, सुरेश पाटील इत्यादी, इत्यादीमध्ये बाकीचे सर्वजण असतात. पण आम्ही म्हणतो इत्यादी मध्ये आलो तरी चालेल पण प्रश्न सुटला पाहिजे. **जर त्या प्रश्नावर बी.टी. देशमुखांचे नाव पहिल्यांदा असल तर तो मंत्री मघाशी माझे मित्र डायगव्हाणे यांनी सागितल्याप्रमाणे त्याचा अभ्यास हा पहाटे पासून करतो आणि त्याला योग्य न्याय मिळतो.** आणि म्हणून अशा प्रकारचा एक संसदपटू, मी अभिमानाने सांगेल की दोन्ही सभागृहामध्ये जर हा पुरस्कार एकाच माणसाला द्यायचा असेल तर तो मान तुम्हालाच आहे, भाऊंनाचं आहे. इतक उत्कृष्ट काम त्यांनी केलेल आहे आणि केवळ शैक्षणिक प्रश्न त्यांनी सोडविले नाही. अप्पर वर्धा धरण घ्या, वाढीव पाणीपुरवठा घ्या, रिद्धपूर घ्या. मी भाऊंना मघाशी सांगितल रिद्धपूर काय आहे ते तरी एकदा पाहू या कधी तरी, काय पांढरकवडा आहे ते तरी बघु या ? म्हणून काल आपल्या युनिव्हर्सिटीच्या आवारात जात असतांना मी भाऊंना विनोदाने म्हटल भाऊ अमरावती शहर मी काही पाहिलेल नाही, अमरावतीच विद्यापीठ मी पाहिलेल नाही. पण अमरावतीच्या व विद्यापीठाच्या कोणत्या कॉर्नर वर काय आहे, त्याच बजेट किती आहे? त्याच सँक्शन कधी झालेल आहे, हे मात्र मला माहिती आहे हे सांगितल, अभिमानाने सांगितल कारण या सर्व गोष्टीमध्ये त्यांनी आम्हाला सामील करून घेतलेलं आहे आणि आम्हाला एक शिस्त लावलेली आहे याचा आम्हाला अभिमान वाटतो. **स्वतःला मी भाग्यवान समजतो की अशा एका गटप्रमूखाच्या नेतृत्त्वाखाली काम करण्याची संधी मला मिळाली आणि त्यामुळं थोडसं काम कस करावं याची शिस्त माझ्या ही जीवनात लागली, याबद्दल मी स्वतःला धन्य समजतो. त्यांना मनःपुर्वक शुभेच्छा.**

श्री.पी.जी. दस्तुरकर *(विधानपरिषद सदस्य)* :- जेव्हा आम्ही सभागृहामध्ये काम करतो तेव्हा मंत्री - आपण प्राध्यापक मंडळी आहात. वर्गामध्ये गेल्यावर पहिल्यांदा वर्गामध्ये एक-दोन हुशार विद्यार्थी वर्गामध्ये आहे कां ते आपण पाहतो. ते नसले की आपल्याला समाधान वाटते की, आज हे पोरगे नाही. आहे ती जी स्थिती प्राध्यापकांची वर्गामध्ये होते, तीच स्थिती मंत्र्यांची सभागृहामध्ये होते. भाऊ नसले की - आम्हाला मंत्री विचारतात, आमचं फार महत्त्व वाढलेलं आहे, भाऊं मुळे. भाऊ सभागृहात आले नाही किंवा काही थोडे पाणी वगैरे प्यायला गेले की मंत्री विचारतात, भाऊ नाहीत का ? भाऊ आहेत, काळजी करू नका ! म्हणजे भाऊ आहेत की नाही, असा प्रश्न विचारतात मंत्री अगोदर. कारण ते नसले म्हणजे बला कटली, आज आपली फजिती नाही. **काही मंत्री मी तुम्हाला असे दाखवतो की, सभागृहात आल्याबरोबर पहिल्यांदा ते भाऊंच्या जागेवर येतात, भाऊ जिथे बसतात तेथे जाऊन त्यांना नमस्कार करतात. भाऊ तुमच आज काही आहे का ? आणि असलं तरी जरा सांभाळून घ्या, अगोदरच सांगा. एकदम अट्याक करू नका,** आमच्या अंगावर येऊ नका. काय परिस्थिती आहे, मित्र हो ही ? आम्हाला खूप अभिमान वाटतो की, मंत्री भाऊंच्या जवळ येतो आणि मंत्री भाऊंना म्हणतो, आज काही असेल तर समजावून सांगा अगोदरच. कधी-कधी भाऊ असे पेचामध्ये आणतात त्यांना, हे परवाची रिसेन्ट घटना. मागील एक घटना सांगतो, जेव्हा बी.टी भाऊ नॅशनल इलीजीबीलेटी टेस्टवर बोलत होते, तेव्हा धारकर हादरून गेले आणि भाऊ जेव्हा नॅशनल इलीजीबीलेटी टेस्टवर सभागृहात बोलू लागले, यु जी सीच्या नियमाचं जसं ते वाचन करायला लागले, त्यांचा आवाज देखिल पहाडी आहे. माईक देखिल बंद पडला तरी काही हरकत नाही. तो जातो सभापतीकडे. सभागृहात सगळ्यापर्यंत-आणि जेव्हा ते बोलू लागले तेव्हा धारकरांना घाम सुटला. त्यांना प्रश्नाच उत्तर देता येईना. **तेवढ्यात आपल्या चेंबरमध्ये बसून स्पिकरवर चर्चा ऐकत असलेले मुख्यमंत्री घाईघाईने सभागृहात आले. मुख्यमंत्री होते शरद पवार. शरद पवार सभागृहात आले आणि मुख्यमंत्री म्हणजे मंत्री अडचणीला आला की- मुख्यमंत्री त्याच्या मदतीला जातो. एखादा प्राध्यापक अडचणीत आला की प्रिन्सिपॉल म्हणतो हा नवा प्राध्यापक आहे, जरा हे आहे. त्याप्रमाणे-मुख्यमंत्री त्याच्या मदतीला येतो आणि शरद पवार म्हणाले, नॅशनल ऍलीजीबीलिटी बद्दल ''बी.टी.म्हणतात तशी स्थिती असेल तर आमच्या आदेशात आम्ही सुधारणा करू''** टिळक साहेब सभापती आहेत. मंत्री जेंव्हा प्रश्न विचारतात आणि ते जेव्हा अडचणीमध्ये येतात आणि भाऊ जेव्हा चढाई करतात तेव्हा ते भाऊंना अशी विनंती करतात की, ''बी. टी. हे मंत्री

नविन आहेत यांना सांभाळून घ्या'' याच्या पेक्षा काय मोठा मान पाहिजे, मित्र हो ! याच्या पेक्षा कोणता मोठा मान पाहिजे की, मा. सभापती भाऊंना विनंती करतात, ''यांना जर सांभाळून घ्या.''

अशा पद्धतीन मित्र हो, भाऊ बोलतात. भाऊंची जी भाषण आहेत. पाटबंधारे अनुशेषावरील परवाच भाषण आपण ऐकलं भाऊंच तर-मी सुद्धा स्वतः बी.ए., बी.एड. आहे. मी २५ वर्ष झाले याच्या मध्ये काम करतो. मला सुद्धा ते भाषण समजलं नाही, याची मी कबुली देतो. ''प्रमाण रब्बी समतुल्य'' काय? ''इनबिल्ट मेकॅनिझम ऑफ रिमुव्हल ऑफ बॅकलॉग'' काय? ''ओलिताखालील क्षेत्र'' काय? ''पेरणीखालील क्षेत्र'' काय? याची ''राज्यसरासरी'' काय? खाली कोणता जिल्हा वर कोणता जिल्हा? मी म्हणालो ''भाऊ हे समजल नाही'' त्यावर भाऊंनी काय म्हणावं ''दस्तुरकर सभागृहात बोलतांना समोरच्यांना समजते किंवा नाही याची काळजी करू नये. आपला युक्तीवाद, आपली आकडेवारी, बिनचुक आहे किंवा नाही याची काळजी करावी म्हणजे ज्यांना समजायच त्यांना बरोबर समजत'' माझं असं जाहिर म्हणणं आहे की, भाऊची सभागृहातली भाषण, संशोधन विषय आहेत. ते पी.एच.डी. स्वतः नाही. आमच्या नांदेडात कुरूंदकर नावाचे एक समिक्षक होऊन गेले. ते एम.ए. पास असतांना त्याच्या हाताखाली अनेक पी.एच.डी. झाले तर मी तर म्हणेल की, भाऊंची भाषणे कोणी जर वाचली, त्याचा जर संशोधनपर अभ्यास केला तर ते स्वतः पी.एच.डी. नसतांना त्यांच्या भाषणावर अनेक लोकांना पी.एच.डी. मिळू शकेल, अशा प्रकारची भाषणे भाऊंची आहेत. अशा प्रकारचा अभ्यास सभागृहामध्ये भाऊंनी मांडलेला आहे आणि अनेक प्रकारच्या प्रश्नाची तड लावून घेतलेली आहे. विधानपरिषदेमध्ये येवून काही उपयोग नाही, निवडून येऊन आमचा काही प्रश्न मिटत नाही, असे म्हणणारे लोक आहेत. डायगव्हाणे म्हणाले तसे एकतर त्यांना प्रश्न मांडता येत नाहीत, मांडता येणं, मांडता आल्यावर ते धसास लावण, ही जी प्रक्रिया आहे. हे जे कसब भाऊजवळ आहे, ते इतरांजवळ नाही. त्यामुळे त्यांच्या प्रत्येक प्रश्नाला उत्तर मिळते. **काय उपयोग आहे प्रश्न मांडून? असे इतर आमदार म्हणतात. तेव्हा टिळकसाहेब एकदा म्हणाले की, ''प्रश्न मांडून प्रश्न कसे सुटू शकतात हे जर तुम्हाला पहायच असेल तर बी. टी. ना भेटा,'' कोकणातील आमचे मित्र शिक्षक आमदार श्री. वसंतराव बापट एकदा एका चर्चेत म्हणाले ''विदर्भाच्या प्रश्नासाठी बी.टी.देशमुख येथे किती भांडतात पण आमच्या कोकणाच्या प्रश्नासाठी कोणी भांडत नाहीत'' त्यावर उत्स्फुर्तपणे ''पुढच्या वेळी बी.टीं. ना तुम्ही कोकणातून निवडून पाठवा'' असे टिळकसाहेब सभागृहात म्हणालेले मी ऐकलेले आहे. केवढा मोठा गौरव आहे हा मित्रहो !** आम्ही पाच लोक सभागृहामध्ये प्रश्नांचे प्रोजेक्शन करतो. आम्हाला कोणी पाच पांडव म्हणतात तर कोणी पंचमहाभुत म्हणतात.

माझ्या जिल्ह्यातले एक माजी मंत्री ते माझ्या बरोबर गाडीमध्ये प्रवासात सांगत होते. म्हणे ''दस्तुरकर तुम्हाला खरी गोष्ट सांगतो की, तुमचा प्रश्न म्हणजे बी. टी. भाऊंचा प्रश्न असला की, आम्ही चारला अलार्म लावतो आणि उठून इतका प्रयत्न करतो, तो प्रश्न समजून घेतो. पहिल्यांदा आणि आम्ही रॅटीफाय करतो की, काय उत्तर द्यायच मगच सभागृहात येत होतो.'' मला याचाच अभिमान वाटतो की, बी. टी. देशमुखांचा प्रश्न असला की, मंत्री चार वाजता अलार्म लावतो. मुख्यमंत्र्यांनी माझ्या माहिती प्रमाणे सूचना दिल्या आहेत मंत्र्यांना की, बी. टी. देशमुखांचा प्रश्न असला की सकाळी उठा आणि बी. टी. देशमुखांच्या नादी लागू नका. एका दिवशी आरोग्य मंत्री आहेर नादी लागले. भाऊंचा जोरदार आवाज ऐकून भाऊंना म्हणाले ''ओरडून काय होणार आहे?'' सारे सभागृह भाऊंच्या बाजुने उभे राहिले. शब्द मागे घ्या म्हणून. मा. सभापती म्हणाले ''तुम्ही कोणं त्यांना असे सांगणार. त्यांनी जोरात प्रश्न मांडले म्हणून अनेक प्रश्न सुटले आहेत'' अशा प्रकारचं असं मोठं उत्तुंग व्यक्तिमत्व म्हणून या पारितोषिकांचा मान वाढलेला आहे, असं मी म्हणेल. ते माझे गुरू आहेत माझ्या गुरूला जेव्हा हे पारितोषिक मिळालं तेव्हा मला स्वतःचा गौरव झाल्याइतका आनंद झाला.

प्रा. संभाजीराव जाधव *(महाराष्ट्र प्राध्यापक महासंघाचे अध्यक्ष)*

:- सभागृहामध्ये बरचंस वातावरण तसं मोकळं झालं आहे आणि बी. टी. देशमुखांच्या शिष्यांनीच ते केलेलं आहे. त्यासंबंधी माझी देखिल आठवण सुरुवातीला सांगतो. बी. टी. देशमुखांनी प्राध्यापक संघटनेसाठी काय केलं? सभागृहामध्ये काय केलं आणि संघटनेमध्ये राहून आंदोलनाच्या मार्गानं काय केल? समाजामध्ये काय केल याचा मी साक्षीदार असल्यामुळे त्यासंबंधी मी बोलतो. डायगव्हाणे यांनी तुम्हाला विदर्भ एक्स्प्रेसची आठवण सांगितली, त्यांचीच त्याच्या थोडी पुढची आठवण माझी आहे. व्हि. टी. स्टेशनमध्ये मी एका गाडीत बसलेलो. खिडकी जवळ होतो आणि त्याच प्लॅटफॉर्म वरती दुस-या बाजुने एक गाडी लागलेली होती. ती विदर्भ एक्सप्रेस होती. **मी त्या खिडकीतून पहात होतो की, बी. टी. देशमुखाच्या हातात कागद होता, पेन होता, डब्यात चढत असत, डब्यात वरती काहीतरी पाहत असत, लगेच दाराच्या पाठीमागे त्याच्यावरती लिहून घेत असत पुन्हा खाली उतरत, पुन्हा दुस-या डब्यात जात, पुन्हा तिस-या डब्यात, पुन्हा चौथ्या डब्यात गेल्यानंतर मला असं वाटलं की, बी. टी. देशमुख आता प्राध्यापक राहिले नाहीत की, रेल्वेमध्ये नोकरीला गेले, म्हणून मी गाडीतून उतरलो. त्यांना माहित नव्हतं. मी इकडच्या गाडीमध्ये होतो म्हणून.** मी त्यांना विचारलं की, ''भाऊराव, हे तुमचं काय चाललं? इकडच्या डब्यामधून जाता, कागदावरती लिहून घेता आणि पुन्हा दुस-या डब्यात जाता, रेल्वेचा तुमचा सबंध काय? बसण्यापलिकडे.'' ते असं म्हणाले, ''मला असे कळविण्यात आले. की, विदर्भ एक्सप्रेसला डबे नवे कोरे असे जोडण्यात आलेले आहेत. या प्रत्येक डब्यात पत्र्यावर कोच फॅक्टरीतुन निर्माण होवून हा डबा केंव्हा बाहेर पडला ते वर्ष व महिना लिहिलेला असतो. हे डबे कीती जुने आहे ते मी लिहून घेत आहे'' आता हे प्रत्येक डब्यामध्ये लिहिलेलं असतं, हे बी. टी. ना माहित होतं. म्हणजे लाखो लोक त्या गाडीमध्ये बसले असतील, मी सुद्धा बसलो आहे, ब-याच वेळेला, परंतु डब्यामध्ये एक ठिकाण असं आहे आणि ते बी. टी. मुळे मला कळालं की, त्या ठिकाणी तो डबा कोणत्या साली कोणत्या महिन्यात व कोणत्या तारखेला तयार केला गेला आहे, याची नोंद असते. तसा पत्रा ठोकलेला असतो. आणि ती नोंद बी. टी. लिहून घेत होते. आणि त्यांना हे दाखवायचं होतं रेल्वेच्या ॲथॉरिटीला आणि गव्हर्नमेन्टला देखील की हे सर्व डबे अतिशय जुने आहेत आणि उत्तर मात्र तुम्ही आम्हाला सांगता की, हे सर्व डबे नवीन आहेत. आता इतक्या बारकाईने ज्याचा प्राध्यापकीशी काही संबंध नाही. प्राध्यापक वर्गाशीही काही संबंध नाही, पण इतक्या बारकाईने की, ज्याच्यामध्ये सामाजिक एक जाण आहे. असा माणूस अत्यंत दुर्मिळ तुम्हाला मिळतो.

म्हणजे त्यांच्यामुळेच एक मानदंड निर्माण झाला आहे. मघाशी सुरेश पाटलांनी सांगितलं त्याप्रमाणे त्या मानदंडाला त्यानंतर लायक असा कोणी माणूस अशा स्वरूपात लगेच दिसतो, असे नाही. हा जो भाऊंचा स्वभाव आहे की, त्या भाऊंचे प्राध्यापक, प्राध्यापक संघटनेने निवडून दिलेले, संघटना वाढवलेले, संबंध राज्यभर त्यांनी काम केलं त्याच्यामध्ये, हे एका बाजूला आणि दुस-या बाजूला रेल्वेचे डबे किती जुने आहेत आणि शासनाने किंवा रेल्वे ॲथॉरिटीने दिलेले उत्तर किती चुकीचे आहे, हे तुम्हाला असं दिसेल की, पहिल्या प्रथमच अशी घटना घडत असणार. हा जो एका बाजूला शिक्षणाची जाण आणि दुस-या बाजूला ही सामाजिक जाण याची सुंदर अशी सांगड बी. टी. च्या व्यक्तिमत्वामध्ये पाहायला मिळेल. **बी. टी. चा आणि माझा परिचय गेल्या २३ वर्षापासून आहे. एमफक्टोच्या स्थापनेच्या वेळी असलेले महाराष्ट्र प्राध्यापक संघामध्ये आज तिनच लोक काम करतात. मी एक आहे. बी. टी. देशमुख आहेत आणि किशोर ठेकेदत्त म्हणून एक मुंबईला आहेत.** त्यावेळी एमफक्टोची आम्ही स्थापना केली. १९७५ मध्ये जे लोक होते, त्यापैकी आम्ही तिघं जण शिल्लक राहिलेलो आहोत.

गेल्या २३ वर्षामध्ये मी पाहिलेलं आहे. बी. टी. ना अनेक वेळा म्हणतांना मी पाहिलेलं आहे की, कोणत्याही सभागृहात, ते विधानपरिषद असो संघटनेची कार्यकारीणी असो एका नियमाने व शिस्तिने काम झालं पाहिजे. याच दृश्य स्वरूप तुम्हाला पाहायला मिळेल. कोणत्याही प्रकारचा गोंधळ त्यांच्या विचारामध्ये किंवा आचारामध्ये तुम्हाला दिसणार नाही. ज्या दिवशी गोंधळ नष्ट होईल आणि शिस्त येईल आणि ती कार्यकारणीच्या लोकांच्यामध्ये, जनरल बॉडीच्या लोकांच्या मध्ये, काम करणा-या लोकांमध्ये एकूण सर्व प्रकारच्या सभांमध्ये ज्यावेळेला अशा प्रकारची शिस्त निर्माण होते त्या वेळेस बी. टी. ना अतिशय आनंद होतो.

बी.टीं.चा एक मोठा महत्वाचा विचार आहे ते अनेकदा म्हणतात मी विधानपरिषदेत कितीही काम केले कितीहि प्रश्न विचारले तरी आर्थिक मागण्या त्यामुळे पदरात पडतील याची शाश्वती नसते. शासनाकडून मागण्या मान्य करण्यासाठी म्हणून संघटनेची गरज आहे, त्याचही तुम्हाला एक सांगतो. आणि आता पर्यंत कोणी सांगितलं नाही म्हणून आणि गेली २३ वर्ष मी साक्षीदार आहे. म्हणून मुद्दाम सांगतो. **संघटनेच काम काय ? तर मागण्या करणं, त्या राष्ट्रीय पातळीवरती तपासून पाहाणं, त्याच्यासाठी अभ्यास करणं, कागदपत्र मागवणं, ते बारकाईने पाहणे, प्रत्येक शब्द न शब्द लोलकाप्रमाणे तोलून वापरण, त्याचा अर्थ लावणं म्हणजे ती गोष्ट गुणवत्तेवर तपासून पाहाणं. आणि ती तशी एकदा तपासून पाहिली की त्याचा पाठपुरावा करणं आणि पाठपुरावा करत असतांना मग जी आंदोलनाची सर्व हत्यार वापरली पाहिजे. रस्त्यावरती जाऊन आपण लोकांना ती मागणी समजाऊन सांगितली पाहिजे. शासनावरती त्याच दडपण आणलं पाहिजे आणि मागण्या मान्य करून घेतल्या पाहिजे.** अनेक मागण्या मान्य झाल्या. बी. टी. च्या मुळे खरं

म्हणजे झाल्या.

कोणत्याही संघटनेच मूलभूत काम आहे. सेवेला शाश्वती असली पाहिजे सेवा शाश्वती ही बी. टी. नी एमफक्टोमध्ये हे काम केल्यानंतर मिळाली. **त्यांनी नागपूर विद्यापिठामध्ये एक काहीतरी परिनियम केला होता की, कायम स्वरूपी काम करणा-या प्राध्यापकाला नोकरीतून विद्यापिठाला विचारल्या शिवाय काढायचे नाही. ५३ नंबरचा तो परिनियम होता. पण अशा प्रकारचा कायदा किंवा अशा प्रकारचा नियम इतर विद्यापिठामध्ये नव्हता.** मग महाराष्ट्राच्या पातळीवरती बी. टी. काम करू लागल्या नंतर असं लक्षात आल की, हे सर्व प्रथम ज्यांनी घडविंल त्याच्या बरोबर आम्ही आहोत, जसं आज त्यांच्याबरोबर दस्तुरकर आहेत, डायगव्हाणे, सुरेश पाटील आहेत, इतर लोक आहेत, त्यावेळी त्यांच्याबरोबर आम्ही होतो. तिथे जी सेवेला शाश्वती मिळवून घेतली. प्राध्यापकाला दोन वर्ष झाली की कर्न्फमेशन केलं पाहिजे आणि ते ॲटोमॅटीक झालं पाहिजे. आणि दोन वर्षानंतर त्याला काढता येत नाही आणि काढलं तर त्याला दाद मागण्यासाठी ट्रिब्युनल आणलं. बी. टी. च्या आग्रहा मुळे आणलं गेल. ट्रिब्युनलचा १९७७ चा दर्जा व ९७ चा दर्जा ही बी.टीं.ची मेहनत आहे. ब-याच प्राध्यापकांना माहित असेल, बाहेरच्या लोकांना माहित नसेल कदाचित. पण एम्फक्टो मधून काम केलं असलं तरी बी. टी. नी तिकडे जाऊन, अभ्यास करून, शासनासमोर, सिलेक्ट कमेटी समोर मांडून ही गोष्ट केली.

नवीन आकृतीबंध आल्यावर तुम्हाला असं दिसेल की, काही लोकांची सेवा शाश्वती गेली. आता कधी तरी तुम्हाला हे खरं वाटेल का ? की एक ऑक्टोंबर १९७६ म्हणजे आता त्याला २१ वर्ष होऊन गेली. एक ऑक्टोंबर १९७६ या दिवशी जे लोक सिनीअर कॉलेजला होते, ते जुनीअर कॉलेजला गेले. आणि त्याना कोणतीही कॅटॅगिरी नव्हती. बाकीच्याला पी-१, पी-२, असं म्हटलं गेलं होतं, पण या कॅटेगिरीला काहीच म्हटलं गेलं नव्हतं. या लोकांना काहीच संरक्षण नव्हत. पुढच्या काळामध्ये आम्ही बी.टीं. च्या म्हणण्या प्रमाणे रस्त्यावरती जाऊन आंदोलन करून मंत्र्यांना, मुख्यमंत्र्यांना सांगितले की हा नवीन आकृतीबंध तुम्ही आणलात हे त्यावेळेला सिनिअर कॉलेजला लोक होते तर नवीन आकृतीबंधामुळे हे सरप्लस झाले, अतिरिक्त झाले. त्यांना ज्युनिअर कॉलेजमध्ये तुम्ही घातलं किंवा ते नोकरीतून गेले त्या लोकांना सिनिअर कॉलेजचा दर्जा देऊन त्यांना ७००- १६००० ची वेतन श्रेणी तुम्ही द्यायला पाहिजे. हे आम्ही बाहेर मंजूर करून घेतलं,

पेन्शन तशीच मंजूर करून घेतली, ग्रच्युईटी त्याच्यामध्येच आली, रजाप्रवास सवलत त्याच्यामध्येच आली, मेडिकल रिएम्बर्समेंट आली. या सर्व गोष्टी तुम्हाला अस दिसेल की शासना बरोबर करार करतो. मिटिंग होत असतांना पहिली मिटिंग मला आठवते १९७७ च्या आजुबाजुची गोष्ट आहे. त्या वेळेला शासनाकडून आम्ही काहीही लिहून घेतलं नव्हत. बी.टी देशमुखांनी सूचना केली, एकदा एमफक्टोच्या मिटिंग मध्ये की आज आपण जाऊ ज्या वेळेला मिनीस्टर कडे किंवा मुख्यमंत्र्याकडे त्यावेळेला येथून एक सिरस्ता पाळू की जे जे घडेल तेथे ते ते त्यांना मिनीटच्या रूपाने इतिवृत्ताच्या रूपाने शासनाने आपल्याला दिल पाहिजे. एम्फक्टोच्या कार्यकारी मंडळामध्ये बी.टीं.नी यासाठी खुपच आग्रह धरला. आमचे एक सदस्य त्यावर म्हणाले **''समजा शासनाने जे ठरल त्याच कार्यवृत्त लेखी देत नाही म्हटल तर आपण काय करणार?'' बी.टीं. च उत्तर तयारच होत. ते खाडकन म्हणाले ''चर्चेनंतर आपल जे ठरल ते लेखी द्यायला शासन तयार नसेल तर शासनाशी आपल काहीच ठरल नाही. असं आम्ही आमच्या सर्व प्राध्यापकांना सांगू. अस शासनाला सांगायच''** सुरुवातीला शासनाने खळखळ केली. आम्ही कुणालाच देत नाही म्हणाले. बी.टी. नी आणि आम्ही त्यांना सांगितल की कोणाला देता कोणाला देत नाही हा प्रश्न नाही. तुम्हाला आम्हाला द्यावं लागेल. शासनाबरोबर चर्चा झाल्यानंतर १० दिवसामध्ये १२ दिवसामध्ये शासनाला त्याच्या मिनींट्स पाठवाव्या लागतात.

या शिस्तीमागे तुम्हाला अस दिसेल की मागण्या मान्य करून घेण्याच काम हे संघटनेनी करायचं असतं आणि ते रस्त्यावरती जाऊन करायचं असतं. आणि त्याच्या अंमलबजावणीसाठी म्हणून विधान परिषदेचा उपयोग होतो. मला तर आठवत की जो करार झाला शासनाबरोबर त्या करारावरती बी.टी. देशमुखांची अध्यक्ष म्हणून सही होती. महाराष्ट्र फेडरेशनचे अध्यक्ष बी.टी देशमुख. विधानपरिषद सदस्य बी.टी.देशमुख यांनी तिकडे प्रश्न लावला की ''महाराष्ट्र फेडरेशन बरोबर शासनाचा करार झाला हे खरे आहे काय?'' उत्तर ''होय'' असेच द्यावे लागणार. मग पुढचा प्रश्न येणार ''त्या करारामध्ये कोणकोणत्या बाबी मान्य करण्यात आल्या आहेत?'' त्याच्या पुढच्या अधिवेशनांत पुन्हा प्रश्न लावणार ''मान्य झालेल्या बाबींच्या अम्मलबजावणीची सद्यस्थिती काय आहे?'' त्यानंतर पुढचा प्रश्न आहेच ''शासन निर्णय कोणत्या तारखेला निर्गमित झाला?'' ''झाला नसल्यास विलंबाची कारणे काय आहेत?'' मिनीस्टरला मग उत्तर द्यावी लागत आणि मग मिनीस्टर म्हणत ''दोन महिन्यात, तीन महिन्यात करतो.'' हे जे बी.टी. म्हणतात की सभागृहामध्ये सर्व मागण्या मंजूर करून घेता येतील असे नाही. पण ज्या मागण्या संघटनेतर्फे बाहेर मंजूर झालेल्या आहेत त्या सभागृहामध्ये लवकरात लवकर अंमल बजावणीत आणता येतात. आणि तेथे मिनीस्टरला सुटका अजिबात राहत नाही आणि ही खरी गोष्ट आहे. ज्या ज्या गोष्टी सभागृहाच्या बाहेर मान्य केल्या त्या त्या गोष्टी सभागृहात मंजूर करण्याची निदान जी तारीख दिलेली असेल त्या शेवटच्या तारखेला निदान गव्हरमेन्टला जी. आर. काढावा लागे. आणि शेवटच्या तारखेला जी. आर. निघाले. मला आठवते ३१ जुलै १९८३ ला एक पेन्शन निर्णय काढण्याची मुदत संपत होती गव्हरमेन्टनी दिलेली. तीन महिन्यात आम्ही हा जी. आर. काढू म्हणून सांगितलं. तुम्हाला असं दिसेल की २१ जुलै १९८३ ला त्या दिवशी जी.आर. शासनाला काढावा लागला आणि असं ब-याच वेळेला झालं. नविन युजीसी वेतनश्रेणी लागु करणारा शासननिर्णय २८ फेब्रुवारी १९८९ च्या आत काढू असे शासनाने जाहिर केले होते. तो शासन निर्णय २७ फेब्रुवारी १९८९ रोजी शासनाला काढावा लागला यात बी.टींचा सहभाग मोठा होता. बी.टी. च्या मनामध्ये कोणत्याही प्रकारचं कनफ्युजन नाही. हे त्यांच फार मोठ वैशिष्ट्य आहे. सभागृहाच्या बाहेर आंदोलनच्याद्वारे, संघटनेच्या द्वारे काय करता येत आणि सभागृहामध्ये मग त्याच काय रूप करता येत आणि त्याची अंमलबजावणी कशी करून घेता येते या बद्दल तुम्हाला असं दिसेल की, त्यांनीच आम्हाला एका प्रकारे शिस्त लावून दिली.

ते आजच्या काळातले नेते शोभतच नाहीत, इतके निर्व्यसनी, शिवाय आपल्या कामाशी प्रामाणिकपणा असलेले, मोहाला बळी न पडणारे, अभ्यास करणारे, मुळात जाऊन पाहणारे, सगळ्या गोष्टीचा बारकाईने विचार करणारे, प्रत्येक गोष्टीची केवळ तात्त्विक चर्चा नाही, त्या तात्त्विक चर्चेची अंमलबजावणी कशी होणार? कधी पासून होणार, कशी होणार? याचा देखील विचार करणारे असे हे व्यक्तिमत्व आहे. हा जो त्यांनी गुण मिळविला खरोखर मला आश्चर्य वाटते की हा महाराष्ट्राच्या अंगामासामध्ये नसलेला गुण आहे इतका काटेकोरपणा, कीती स्वच्छता विचारांची, आचाराची स्वच्छता, प्रामाणिक पणा, त्यांच्यामध्ये हे आलं कुठून ?

कोणत्याहि सभेत कार्यरत बी.टी. आपण पहा. विषयाला सोडून बोलणार नाहीत. कोणाला बोलू देणार नाहीत. मी त्यांच्या कारकीर्दीमध्ये ८ वर्ष महाराष्ट्र फेडरेशनचा अध्यक्ष आहे. जवळ जवळ बसतो. कुणीतरी तिकडे उगीच बोलायला लागला आणि विषय सोडून बोलायला लागला की बी.टी लगेच माझ्याकडे बघू लागतात. बोलणा-याला काही म्हणत नाही. मी अध्यक्ष असतो ना? काही वेळानी ते म्हणतात ''संभाजीराव काय चालल हे?'' आणि त्यांच सतत लक्ष त्यांच्याकडे असते. ते म्हणतात २०० मैलावरून आपण येतो, ५०० मैलावरून आपण येतो, ७०० मैलावरून आपण येथे मुंबईला येतो. जे काम घरी करायच ते आपण मिटिंगमध्ये का करतो ? जे घरी वाचण्यासाठी म्हणून संबंध पाठविलेलं असतं ते इथे कां वाचतो? आपणा सर्व लोकांना जवळजवळ सवय अशी आहे की अजेन्डा आला की घरीच विसरून यायचं. तो वाचण्याचा मुद्दाच नाही. तेथे आल्यावर कोणाच्या तरी अजेंन्ड्यामध्ये डोकावून पाहायंच आणि आपल्या मनात जे असेल ते बोलायचं, त्या विषयाशी संबंध असो की नसो. ते म्हणतात जे सातशे मैलावरून आले त्यांनी जे घरी करायला पाहिजे ते येथे का करतात? अजूनही २३ वर्ष बी.टी ची ही एकच मागणी आहे आणि फारच थोडे लोक बी.टी. ची ही मागणी पूर्ण करू शकतात. बी.टीं. ना महाराष्ट्राचा अध्यक्ष बळजबरीनं केलं गेल. ते तिकडेही नकोच म्हणत होते. मी म्हटलं महाराष्ट्र फेडरेशनचे तुम्ही अध्यक्ष व्हा त्यावेळेला महाराष्ट्र फेडरेशनला थोडीशी बळकटी येईल म्हणून ते झाले. **बी.टी. जेव्हा अध्यक्ष झाले तेव्हा काही लोक मला म्हणाले संभाजीराव तुम्ही होता तेव्हा तीन-तीन तास तरी मिटिंग चालत होत्या. बी.टी. आल्यावर ३० मिनीटामध्येच मिटिंग संपते. मग इतक्या लांबून यायचं तरी कशाला? खंर म्हणजे तुम्हाला अजेंडा पाठविलेला असतो तो वाचण्यासाठी सभेचा उपयोग करणे बी.टीं.ना आवडत नाही. त्यांचे म्हणणे असे की तुम्ही घरून वाचून या! आणि येथे येवुन तुमचं मत सांगा. तुमचं मत काय ? ह्यांच मत काय ? एकूण मतं कळल्यावर आपल्याला निर्णय घेता येतो. त्याला किती वेळ लागतो? त्याला फार थोडा वेळ लागतो. जे काम घरी करायचं ते काम जर तुम्ही मिटिंग मध्ये करायला लागला तर मिटिंग होतच नाही. म्हणून त्याला दिशा नसेल तर बी.टी. अस्वस्थ होतात. ही खरी गोष्ट आहे.** मला बराचं वेळेला प्रश्न असा पडतो की बी.टी. नी हे मिळवलं कोठून? इतका काटेकोरपणा, अभ्यासपूर्ण, नियमाला धरुन संबंध व्यवहार होत असतांना आपली हिंमत होत नाही की तेथे आपल्या मनाप्रमाणे काही

विदर्भ विकास प्रबोधिनीच्या स्थापने संदर्भात अध्यक्ष प्रा.बी.टी.देशमुख यांचे निवेदन

दिनांक १८ मे, १९९७ रोजी प्रा.बी.टी.देशमुख अभिनंदन विशेषांकाच्या प्रकाशन प्रसंगी अनौपचारीक रित्या मांडलेले विचार समाविष्ट असलेले औपचारीक निवेदन

१. महाराष्ट्राच्या काही भागात शेतीसिंचनासाठी भूपृष्ठावरील जलाशयातून मुबलक पाणी उपलब्ध असतांना विदर्भाच्या या भागात पिण्याच्या पाण्यासाठीसुद्धा भूपृष्ठावर जलाशये उपलब्ध नाहीत. परिणामी भूगर्भात दूरवर गेलेल्या खोल विंधन विहिरीवर, पिण्याच्या पाण्याचे उद्भव म्हणून, मोठमोठ्या नगरांना विसंबून रहावे लागते. पिण्याच्या पाण्यासाठी 'डीप बोअर'च्या माध्यमातून जो उपसा होत आहे त्यामुळे आमच्या भागातील नद्या त्रिवेणी संगमातील सरस्वतीस्वरूप झाल्या आहेत. इतकेच नव्हे तर लोकांच्या विहिरी व भुडक्यासारखे खाजगी स्त्रोतसुध्दा संकटात आले आहेत.

२. महाराष्ट्र राज्य स्थापन झाल्यानंतर तिस-या योजनेपासून तर सातव्या योजनेच्या अखेरपर्यंत म्हणजे १९६१ ते १९९० या ३० वर्षाच्या कालखंडात शासनाने मोठ्या, मध्यम व लघुपाटबंधा-यांच्या राज्यस्तरीय प्रकल्पावर एकूण ४२४२.२५ कोटी रुपयाची गुंतवणूक केली, त्यापैकी फक्त (२१.९० टक्के) ९२९.०४ कोटी रुपये विदर्भाच्या वाट्याला आले. मराठवाड्याला (२७.५४ टक्के) ११६८.३६ कोटी रुपये मिळाले व २१४४.८५ कोटी रुपये म्हणजे निम्म्याहून जास्त रक्कम (५०.५६ टक्के) उर्वरित महाराष्ट्राला मिळाली. त्याचा परिणाम विदर्भ व मराठवाड्याचा जलसिंचनाचा अनुशेष वाढण्यामध्ये झाला.

३. १९८२-१९८३ ते १९८९-९० या आठ आर्थिक वर्षामध्ये मोठ्या व मध्यम पाटबंधारे प्रकल्पावर शासनाने एकूण २१७४.४४ कोटी रुपये खर्च केला. अजिबात अनुशेष नसलेल्या नांदेड जिल्ह्याला २११ कोटी रूपये, सोलापूरला १९९ कोटी रूपये, परभणीला १७७ कोटी रूपये, पुणे १४० कोटी रूपये, कोल्हापूरला १२६ कोटी रुपये देण्यात आले पण ८० हजार हेक्टरच्या वर अनुशेष असलेल्या बुलढाणा जिल्ह्यांला १७ कोटी व अकोला जिल्ह्याला १६ कोटी रुपये देण्यात आले. नमुना म्हणून ही टोकाची उदाहरणे दिली आहेत. परीणामी विदर्भाच्या अनुशेषात असलेल्या सातही जिल्ह्याचा जलसिंचनाचा अनुशेष वाढतच राहीला.

४. जिल्हा हा घटक धरून **सत्यशोधन समितीने** एका निश्चित सूत्रानुसार **जून १९८२ च्या राज्यसरासरीवर निश्चित केलेला** जलसिंचन या विकास क्षेत्रातील **अनुशेष** तसेच त्या जिल्ह्याचा त्याच सुत्रानुसार १९९२ च्या सरासरीवर निश्चित झालेला अनुशेष (हजार हेक्टरात) पुढील प्रमाणे आहे. :- १. अमरावती १३४.३३/१७४.१९८, २. अकोला ९२.३२/१४९.१३८, ३. औरंगाबाद ४८.०५/१३४.०३६, ४. बुलढाणा ८४.७८/११७.१३६, ५. उस्मानाबाद ९१.७७/११६.३७७, ६. यवतमाळ १०४.४१/९३.४९५, ७. जालना २२.५२/६८.८१६, ८. लातूर ४४.८८५८.७६५, ९. रत्नागीरी ४३.१०/५७.६०१, १०. वर्धा ४३.८९/५६.७१०, ११. चंद्रपूर ५४.९०/ ५४.५४५, १२. धुळे २९.९६/४८.२६३, १३. बीड ५३.४५/२६.८३४, १४. सिंधुदुर्ग २१.४०/२४.८९४, १५. ठाणे ४१.०८/ २३.७८९, १६. नाशिक ०.७७/१८.१४६,

५. १९९७-९८ च्या महाराष्ट्र शासनाच्या अंदाज पत्रकात हा तोल आणखी मोठ्या प्रमाणात ढासळला आहे. मोठ्या व मध्यम पाटबंधारे प्रकल्पासाठी १९९७-९८ या वर्षासाठी करण्यात आलेल्या २१०२ कोटी रुपयाच्या तरतुदीपैकी विदर्भासाठी फक्त ७६ कोटी रुपयाचा नियतव्यय असून मराठवाड्यासाठी ७० कोटी रुपये ठेवण्यात आले. कृष्णा खो-यासाठी १९०० कोटी रुपयाच्या वर नियतव्यय राखून ठेवण्यात आला आहे. कृष्णा खो-यातील प्रकल्पासाठी उभारण्यात आलेल्या रोख्यांवरील व्याजाची परत फेड करण्यासाठी २१२ कोटी रुपयाची तरतूद यावर्षी करण्यात आली आहे. आमच्या मोठ्या व मध्यम प्रकल्पासाठी मुळ तरतुद मात्र फक्त ७६ कोटी रूपये कृष्णा खो-यासाठी घेतलेल्या कर्जाची फेड करण्यासाठी, त्यांच्या जुन्या प्रकल्पाची दुरुस्ती करण्यासाठी, त्यांच्या जुन्या प्रकल्पाचे आधुनिकीकरण करण्यासाठी, आमच्या मुळ तरतुदी पेक्षा कितीतरी जास्त रकमा देण्यात येतील. हा असमतोल मोठ्या प्रमाणात वाढतच आहे व वाढतच रहाणार त्याला पायबंद आम्ही घालणार आहोत की नाही?

६. कृष्णा खोरे महामंडळाच्या **उद्दिष्टांच्या पूर्ततेबाबत खात्री करून घेण्यासाठी रु. ७,१०० कोटीच्या वित्तीय सहाय्याचा लाभ करून घेणे महामंडळाच्या दृष्टीने आवश्यक छरविण्यात आले असून यापैकी राज्य शासन, पाच वर्षाच्या कालावधीमध्ये रु. ३,५०० कोटी एवढ्या रकमेची तरतूद करील. भाग भांडवली अंशदान म्हणून राज्य शासनाने ही रक्कम मंजूर करण्याचे ठरविण्यात आले आहे.**

७. कृष्णा खो-यात ७१०० कोटी रुपये आणि विदर्भाच्या अनुशेष दूर करण्यासाठी ३८०० कोटी रुपये हे सुद्धा जलसिंचन या विकास क्षेत्रातील असमतोल फार मोठ्या प्रमाणात वाढविणारे कारस्थान आहे. **विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ व त्यासाठी ३८०० कोटी रुपये सध्या आहे त्या स्वरूपात अनुशेष दूर करण्याच्या बाबतीत कुचकामाची व निरर्थक व्यवस्था होय** अशी वस्तु:स्थिती आहे. हे विधेयक तयार करणारांनी लोकांच्या डोळ्यात धूळ फेकण्याचा आपला कार्यक्रम चालू ठेवण्यासाठी ''उद्देश व कारणाच्या निवेदना''मध्ये ''विदर्भामध्ये सध्या दांडेकर समितीच्या अहवालाप्रमाणे जवळ जवळ २ लक्ष हेक्टर क्षेत्राचा अनुशेष असून तो कालबद्ध कार्यक्रमानुसार पूर्ण करण्याच्या दृष्टीने व बांधकामाधीन प्रकल्पातील १० निवडक प्रकल्प येत्या ५ वर्षात पूर्ण करावयाचे ठरविल्यास त्यांना रुपये ३८०० कोटी लागणार आहेत.'' असे वाक्य आहे पण प्रत्यक्ष विधेयकात अनुशेष दूर करण्यासंबधी एक लहानशी सुद्धा तरतूद नाही. अनुशेषाची व्याख्या नाही. अनुशेष दूर करण्याची यंत्रणा नाही हे विदर्भातील जनतेने समजावून घेण्याची आवश्यकता आहे.

(१) अनुशेष या शब्दाची व्याख्या न करता राज्यकर्ते तो अनुशेष दूर करणार आहेत काय?

(२) अनुशेष दूर करण्यासाठीची यंत्रणा कायद्यामध्ये अंतर्भूत न करता अनुशेष दूर होणार आहे काय?

(४) कृष्णा खो-यासारख्या विकसित व अजिबात अनुशेष नसलेल्या भागाला ७१०० कोटी रूपये व महत्तम अनुशेष असलेल्या विदर्भाला ३८०० कोटी रुपये असा भेदभाव काय म्हणून?

(५) कृष्णा खो-यासाठी ५० टक्के अनुदान आणि ५० टक्के कर्जरोखे आणि विदर्भासाठी मात्र ३० टक्के अनुदान आणि ७० टक्के कर्जरोखे असा भेदभाव काय म्हणून?

तरी करता येईल किंवा उस्त्फुर्तपणे काही बोलता येईल म्हणून. प्रत्येक विषय हा गुणावगुणावरुन बघायचा, व्यक्ती वरुन बघायचा नाही. आपल्या वरुन तर अजिबातच बघायचा नाही. गुण काय त्याचे, दुर्गुण काय त्याचे याचा विचारपूर्वक पण पटकन निर्णय घेऊन टाकायचा. आणि मग कोणताही लोभ कोणीही दाखवला तरी त्यांत तडजोड करायची नाही. विषयामध्ये तडजोड करायची नाही. तो विषय फक्त डोळ्यापुढे ठेवणे आणि त्या विषयाचे गुण ध्यानात ठेवणे बाकी कोणतीही गोष्ट डोळयापुढे न आणता आणि विचारांची गल्लत होऊ न देणे हा गुण बी.टी. चा मोठा गुण आहे. बी.टी. ना मी एकदा म्हटल की ; **भाऊराव तुम्ही अलीकडं एम्फक्टोच्या मिटिंगला फार रेग्युलर झाला. तुम्ही आमदार झालात आणि अजिबात मिटिंग चुकवत नव्हते. प्रत्येक मिटिंगला यायला लागले. मी म्हटलं हे कस झाल?** तुम्ही प्रत्येक मिटिंगला कसे काय येतात? पुर्वी एखादी तरी मिटिंग चुकत असे परंतु आमदार झाल्यापासून एम्फक्टोची एक मिटिंग तुम्ही अटेन्ड केली नाही अस झाल नाही. त्याच्यामध्ये रहस्य काय ? **ते म्हणाले ''एक तर मला नुटाने तेथे पाठवलं आहे, संघटनेने निवडून दिलेले आहे आणि दुसर असं म्हणाले की विधान परिषदेमध्ये मला जास्तीत जास्त उपयोग कशाचा होत असेल तर तो एम्फक्टोच्या मिटिंगचा.** संबंध महाराष्ट्रामध्ये जेवढी विद्यापीठे आहेत तेथले लोक येतात आणि जी शासनाला माहिती असते ती फार जुनी असते आणि आमदार, खासदार, मिनीस्टर, चीफमिनीस्टर या सगळ्या लोकांना जी माहिती असते ती फार जुनी असते. मला मात्र या एम्फक्टोच्या मिटिंगमुळे संबंध महाराष्ट्रामध्ये मुळात तळामध्ये नेमकं काय चाललं आहे? नेमकी माहिती काय आहे? तेथील ही माहिती एम्फक्टोच्या मिटिंगमुळे कळते. **एम्फक्टोची बैठक हे माझ वर्कशॉप आहे. चौफेर माहिती, अधिकृत माहिती मिळविण्याचा आयफक्टो हा राष्ट्रीय महामार्ग असेल तर एम्फक्टो हा राज्यमहामार्ग आहे.'' या शब्दात त्यांनी मला सांगितल.** आता ही दृष्टी त्यांना आली कोठून ?

विचारांची, आचाराची जी शिस्त आहे, गुणा अवगुणावरून एखाद्या गोष्टीची पारख करावी आणि त्यालाच चिकटून राहायचं, कोणताही मोह हा टाळायचा. अशा प्रकारची शिस्त जी बी. टी. नी आपल्याला लावून घेतली त्यामुळे तुम्हाला असं दिसेल की माझ्या सारख्या आणि असंख्य लोकांच्यामध्ये प्रकाश निर्माण झाला. अन्यथा आम्ही अंधारातच राहिलो असतो किंवा अंधारालाच प्रकाश म्हणत राहिलो असतो. बी.टीं. च्यामुळे प्रकाश म्हणजे काय हे आम्हाला कळालं आणि त्यामुळे अंधार म्हणजे काय हेहि आम्हाला बी.टीं. मुळे कळालं. कार्यक्रम समितीने मला येथे येऊन बोलण्याची संधी दिली या बद्दल मी आपणा सर्वाचे आभार मानतो.

(६) कृष्णा खो-यामधील प्रत्येक मोठा, मध्यम व लघू प्रकल्प महामंडळाच्या अधिकार क्षेत्रात देण्यात आला पण विदर्भाच्या महामंडळाच्या अधिकार क्षेत्रामध्ये मात्र फक्त १० मोठे प्रकल्प घेण्यात आले हा भेदभाव काय म्हणून?

यापैकी एकाही प्रश्नाचे उत्तर या विधेयकात देण्यात आलेले नाही.

८. अनुशेषाचा विचार करित असतांना जलसिंचनाच्या खालोखाल व पाणीपुरवठ्याच्या बरोबरीने महत्व असलेल्या ''रस्ते'' या विकासक्षेत्राबाबत काही महत्वाच्या वस्तुस्थितीची नोंद घेणे आवश्यक वाटते. दांडेकर समितीने रस्त्यांविषयीचा विदर्भाचा जो भौतीक अनुशेष निश्चित केला होता तो अनुशेष कमी झाला नसून वाढलेला आहे. खेडे खेड्याशी व खेडे मुख्य रस्त्यांशी जोडणारा रस्ता म्हणजे ''इतर रस्ता''. ''जिल्ह्यातील किती गावे रस्त्यांनी जोडली गेली हे पहाण्याऐवजी किती टक्के लोकसंख्या रस्त्यांनी जोडली गेली हे पहाणे महत्वाचे व उचित होईल.'' असे दांडेकर समितीने म्हटले आहे व **''मुख्य रस्त्याच्या जाळ्याशी जोडल्या गेलेल्या ग्रामिण लोकसंख्येची टक्केवारी.''** हा इतर रस्ते पद्धतीचा अनुशेष मोजण्यासाठीचा मापदंड त्यांनी ठरविला. **कीती टक्के लोकसंख्या बारमाही रस्त्यांनी जोडली गेलेली आहे. त्याची टक्केवारी दांडेकरांनी दिली आहे. राज्याची सरासरी ६८.३५ टक्के निघाली.** दांडेकर समितीच्या अहवालामध्ये ग्रामिण भागात राहणारी बारमाही रस्त्यांनी जोडलेल्या लोकसंख्येची राज्याची सरासरी टक्केवारी ६८.३५ टक्के इतकी आहे. इतर रस्ते पध्दतीचा अनुशेष निर्धारीत करतांना त्यांनी म्हटले आहे की, जे जिल्हे ६८.३५ टक्क्याच्या खाली असतील ते अनुशेषात आहेत. आणि जे जिल्हे ६८.३५ टक्क्याच्या वर असतील ते बिगर अनुशेषजिल्हे आहेत. पुढे त्यांनी असे म्हटले आहे की **''जे खाली आहेत त्यांना सरासरीवर आणा. त्यांना सरासरीवर आणणे म्हणजे त्यांचा अनुशेष दुर करणे होय.''**

९. ३१ मार्च १९८३ ची इतर रस्ते पद्धतीच्या अनुशेषाची स्थिती पुढील प्रमाणे आहे : दांडेकर समितीच्या अहवालाप्रमाणे लोकसंख्येची राज्यसरासरी टक्केवारी ६८.३५ टक्के, कोकण ७१.९४ टक्के, पश्चिम महाराष्ट्र ७४.१९ टक्के, मराठवाडा ६५.८१ टक्के, विदर्भ ५९.०० टक्के. जोडल्या गेलेल्या लोकसंख्येची प्रदेश निहाय सरासरी पाहिली तर कोकण व पश्चिम महाराष्ट्र हे प्रदेश म्हणून राज्य सरासरीच्या वर होते. पण त्यामध्ये काही जिल्हे राज्य सरासरीच्या खाली असल्यामुळे जिल्हा स्तरावरून तेथे अनुशेष होता. मराठवाडा व विदर्भ हे प्रदेश राज्य सरासरीच्या खाली होते. किती खेडी जोडली म्हणजे राज्यसरासरी गाठता येईल याचे उत्तर दांडेकरांनीच दिलेले आहे. **जोडणी आवश्यक असलेल्या खेड्यांची संख्या म्हणजे भौतीक अनुशेष.** तो पुढील प्रमाणे :- कोकण १७० खेडी, पश्चिम महाराष्ट्र ४७४ खेडी, मराठवाडा ४८९ खेडी, विदर्भ २०७२ खेडी, राज्याचा खेड्यांमध्ये एकूण अनुशेष ३२०५ खेडी.

१०. **''जे भाग सरासरीच्या पुढे आहेत त्यांचा आणखी विकास होउन सरासरी वाढू शकते. तसेच जे तळाशी आहेत त्यांना वर उचलून सरासरी वाढू शकते''** या दोन्ही कारणांनी राज्याची सरासरी वाढणार आहे. ६८ च्या वर जे होते ते आणखी वर गेले. त्यामुळे सरासरी वाढली. जे ४० वर होते ते ४५ वर गेले तरी सरासरी वाढली. १९९१ मध्ये राज्याची ही सरासरी ८३ टक्के झालेली आहे.

११. दांडेकर समितीच्या अहवालामध्ये दिलेले आहे की, **बुलढाणा जिल्हा ८३ खेड्यांनी राज्य सरासरीच्या मागे होता.** आता १९९१ च्या सरासरीवर तो जिल्हा २२४ खेड्यांनी मागे आहे; म्हणजे ८३ खेडी जोडली गेली असती तर दांडेकरांची सरासरी बुलढाणा जिल्ह्याने गाठली असती. .... तो आताच्या म्हणजे १९९५-९६ सालाच्या नाही, तर..... १९९१ सालच्या वेळी जी सरासरी होती ती म्हणजे ८३ टक्के, त्यावर यावयाचे असेल तर **बुलढाणा जिल्हा २२४ खेड्यांनी मागे आहे. अकोला जिल्हा १४३ खेड्यांनी मागे होता तो आता ४५० खेड्यांनी मागे आहे. अमरावती जिल्हा हा १९० खेड्यांनी मागे होता तो आता ३९३ खेड्यांनी मागे आहे. यवतमाळ जिल्हा हा २७७ खेड्यांनी मागे होता तो आता ५२८ खेड्यांनी मागे आहे.** वर्धा जिल्हा हा ६९ खेड्यांनी मागे होता तो आता नविन सरासरीच्या मागे नाही. नागपुर जिल्हा हा ३४३ खेड्यांनी त्यावेळी मागे होता तो आता १७२ खेड्यांनी मागे आहे. भंडारा मुळात मागे नव्हता तो आता २५४ खेड्यांनी मागे आहे. ८३ टक्के सरासरीचे हे आकडे अधिकृत आहे. ..... **दांडेकर अहवालामध्ये मागे असलेला चंद्रपुर जिल्हा मागे असण्यात पहीला नंबर टिकवून आहे व तेही जास्त गुणांनी. तो ९५१ खेड्यांनी मागे होता तो ११०७ खेड्यांनी मागे आहे.** ही १९९१ ची सरासरीची गोष्ट मी सांगतो आहे. मग आपल्याला दिसेल की, दांडेकर अहवालात इतर रस्ते पध्दतीच्या अनुशेषात **विदर्भातील जिल्हे २०७२ खेड्यांनी राज्य सरासरीच्या मागे होते, आता ते ३१२८ खेड्यांनी मागे आहेत.**

१२. ३१ मार्च १९९१ ची इतर रस्ते पद्धतीच्या अनुशेषाची स्थिती पुढील प्रमाणे आहे : दांडेकर समितीच्या निकषाप्रमाणे लोकसंख्येची राज्यसरासरी टक्केवारी ८३ टक्के, कोकण ९७ टक्के, पश्चिम महाराष्ट्र ८४ टक्के, मराठवाडा ८६ टक्के, विदर्भ ६८ टक्के. जोडल्या गेलेल्या लोकसंख्येची प्रदेश निहाय सरासरी पाहिली तर कोकण, पश्चिम महाराष्ट्र व मराठवाडा हे प्रदेश म्हणून १९९१ च्या राज्य सरासरीच्या वर आहेत. विदर्भ मात्र १९९१ मध्ये १९८३ च्या राज्यसरासरीवरसुद्धा पोचला नाही.

१३. सत्यशोधन समितीच्या या अहवालानुसार महाराष्ट्रामध्ये नागरी पाणी पुरवठ्याचा सर्वात जास्त अनुशेष असलेला प्रदेश (डङ्ढद्दद्द) म्हणजे विदर्भ. २७३ दशलक्ष लिटर्स दरदिवशी म्हणजे सर्वात जास्त अनुशेष

सर्वसाधारण अशादायी भविष्य निर्वाह निधी वर्गणीदारांची सेवा १० वर्षे पूर्ण झाल्याव घर फ्लॅट बांधणे इ. कारणाच्या प्रयोजनासाठी ना परतावा रक्कम मंजूर करण्यास अनुमती देण्याबाबत. विद्यापीठे व संलग्नीत महाविद्यालये यातील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना वरील सवलतीचा लाभ देण्याबाबत

महाराष्ट्र शासन : उच्च व तंत्रशिक्षण आणि सेवायोजन विभाग

शासन निर्णय क्रमांक : युएसजी-१७९६/११४९६/(४१६५)/विशि-४

मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई - ४०० ०३२.

दिनांक : ८ नोव्हेंबर १९९६

***वाचा** :- १) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग क्र. मनिनि-१०८५/प्र.क्र. १०/८६/१३ अ दिनांक १४ फेब्रुवारी, १९९६ २) शिक्षण संचालक, (उच्च शिक्षण) महाराष्ट्र राज्य पुणे यांचे प क्र.मनिनि-१०९५/ ७६२५/१०-अ (दिनांक ५.८.१९९६.*

शासन निर्णय : महाराष्ट्र विद्यापीठे व संलग्निता महाविद्यालये प्रमाणसहिता (शिक्षकेतर कर्मचाऱ्याच्या सेवेच्या अटी व शर्ती) नियम १९८४ मधील प्रकरण ६ मध्ये सेवानिवृत्ती नंतरचे फायदे या शिर्षकाखाली सर्वसाधारण भविष्य निर्वाह निधीची योजना दिनांक १ ऑक्टोबर १९८२ पासून लागू करण्यात आली आहे. यातील नियम क्रमांक ६० अन्वये निर्वाह निधीतील अग्रिम काढण्याकरिता उपनियम (डि.इ.एफ.जी.एच च्या स्पष्टीकरणासह) कलमन्वये किमान १५ वर्षे पूर्ण केलेल्या शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना घरबांधणी/फ्लॅट खरेदी इ. साठी भविष्य निर्वाह निधीतून नापरतावा अग्रिम मंजूर केले आहे.

शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग क्र. मनिनि-१०८५/प्र.क्र. १०/८६ १३ अ दिनांक १४ फेब्रुवारी १९८६ अन्वये शासकीय कर्मचाऱ्यांना घरबांधणी/खरेदी करणे प्लॉट खरेदी करणे इ. साठी रक्कम लवकरात लवकर उपलब्ध होण्याबाबतची निकड लक्षात घेऊन इतर अटी व शर्ती पूर्ण होत असल्यास, १५ वर्षाऐवजी वर्गणीदारांची सेवा १० वर्ष पूर्ण झाल्यावर सेवाखंडामध्ये खंड झालेला असल्यास , खंड सेवेचा समावेश करून नापरतावा रकमेनुसार अनुज्ञेय ठरविण्याचे आदेश निर्गमित झालेले आहेत. वरील आदेशानुसार विद्यापीठे व संलग्नित महाविद्यालयातील शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना ही घरबांधणी प्लॅट घर खरेदी इ. साठी लवकरात लवकर रक्कम उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने शासन निर्णयान्वये आदेश दिले आहेत की इतर अटी व शर्ती पूर्ण होत असतील तर घरबांधणी प्लॅट घर खरेदी प्रयोजनासाठी १५ वर्षाऐवजी वर्गणीदारांची सेवा १० वर्षे पूर्ण झाल्यावर (सेवेमध्ये खंड झालेला असल्यास खंडीत सेवेचा समावेश करून) ना परतावा रक्कम नियमानुसार अनुज्ञेय होईल.

उपरोक्त बाबतीत महाराष्ट्र विद्यापीठे व संलग्नित महाविद्यालये यामधील शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या सेवेच्या अटी व शर्ती नियम १९८४ मधील नियम ६० (डी.ई.एफ.जी.एच. ला असलेल्या स्पष्टीकरणाच्या संदर्भात) सध्याच्या तरतुदीमध्ये या शासन निर्णयाच्या तरतुदीपुरता समावेश करण्यात आला आहे. असे मानण्यात यावे याबाबतची अधिसूचना स्वतंत्ररित्या निर्गमित करण्यात येईल.

हा शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग व वित्त विभागाच्या सहमतीने आणि वित्त विभागाच्या अनौपचारिक संदर्भ क्र.प्र.क्र. ५३१/व्यय-५ दिनांक २८.१०.१९९६ अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

सही /- **(त्रि.ब.सेन)** उपसचिव, महाराष्ट्र शासन

असलेल्या या प्रदेशातील सर्वात जास्त (६१ दशलक्ष लिटर्स दरदिवशीचा) अनुशेष असलेला क्रमांक एकचा जिल्हा म्हणजे अमरावती, त्यातील महत्तम अनुशेष असलेले क्रमांक एकचे शहर (३२ दशलक्ष लिटर्स दरदिवशी) म्हणजे अमरावती. विदर्भातील नागरी पाणी पुरवठ्याचा दरदिवशीचा ५६ दशलक्ष लिटर्स अनुशेष निश्चित झालेला क्रमांक दोन चा जिल्हा म्हणजे अकोला व क्रमांक दोनचे शहर सुद्धा अकोलाच. (दरदिवशी ३० दशलक्ष लिटर्स) यवतमाळ जिल्ह्याचा नागरी पाणी पुरवठ्याचा अनुशेष दांडेकर समितीने २६ दशलक्ष लिटर्स दरदिवशी दाखविला असून त्यामध्ये एकट्या यवतमाळ शहराचा अनुशेष ११.५० दशलक्ष लिटर्स दरदिवशी एवढा आहे. विदर्भातील बहुतेक शहरे, अमरावती महसूल विभागाच्या अमरावती, अकोला, बुलढाणा जिल्ह्यातील सर्वच शहरे व यवतमाळ जिल्ह्यातील ७ शहरे, नागपूर जिल्ह्यातील ९, वर्धा जिल्ह्यातील ५ शहरे, भंडारा जिल्ह्यातील ५ शहरे, चंद्रपूर जिल्ह्यातील ३ शहरे, गडचिरोली जिल्ह्यातील १ शहर, नागरी पाणी पुरवठ्याच्या अनुशेषात आहेत.

१४. महाराष्ट्र राज्य विधानमंडळाच्या उभय सभागृहांनी जरी विकास मंडळांच्या स्थापनेचा ठराव दिनांक २६ जुलै १९८४ रोजी एकमताने मंजूर केलेला असला तरी प्रत्यक्षात वैधानिक विकास मंडळांची स्थापना दिनांक १ मे १९९४ रोजी म्हणजे त्यानंतर जवळ जवळ १० वर्षांनी झाली. एखाद्या राज्यातील विकसित भाग आपल्या विकासाच्या आधारे जी राजकीय शक्ती प्राप्त करून घेतात त्या राजकीय शक्तीचा वापर करून अविकसित भागांच्या विकासाला पूरक ठरणा-या एखाद्या लहानशा घटनात्मक तरतुदीला सुद्धा प्रत्यक्ष अमलात येण्यापासून किती दीर्घकाळ प्रलंबित ठेवू शकतात याचे स्वतंत्र भारताच्या इतिहासात - घटनेच्या कलम ३७१ (२) इतके - दुसरे नामवंत उदाहरण शोधून सापडेल असे वाटत नाही.

१५. वैधानिक विकास मंडळांची व्यवस्था ही कलम ३७१ (२) मधील अधिकारांच्या वापरानुसार राष्ट्रपतींनी आदेश काढून स्थापीत करावयाची व्यवस्था आहे. त्यांनी तसे आदेश काढले नाही तर हे ''निष्प्रभावी कलम'' म्हणून घटनेमध्ये सुस्त पडून रहाणार. भारताच्या राष्ट्रपतींनी १९९४ सालापर्यंत असे आदेश काढले नाहीत हा इतिहास आहे. कां काढले नाहीत? याचे उत्तर अतिशय स्पष्ट आहे. सुरुवातीला जरी ''विदर्भ आणि मराठवाडा हे विभाग मागासलेले आहेत हे लक्षात घेऊन त्यांच्या सर्वांगीण विकासाकडे विशेष लक्ष दिले जाईल व त्या विभागांकरिता स्वतंत्र विकास मंडळे स्थापन करण्यात येतील.'' अशी भूमिका त्यावेळच्या राज्यकर्त्यांनी घेतली होती तरी पुढे त्यांनीच ''परंतु अशी स्वतंत्र प्रादेशिक विकास मंडळे स्थापन केल्यास प्रादेशिक किंवा वेगळेपणाच्या प्रवृत्तीना जोर चढेल असा विचार करून राष्ट्रीय एकात्मतेच्या दृष्टिकोनातून अशी मंडळे स्थापन करू नयेत'' अशी भूमिका घेतल्यामुळे ३७१ (२) हे कलम १९९४ सालपर्यंत ''झोपविले'' गेले.

१६. आज वैधानिक विकास मंडळाची व्यवस्था स्थापित झालेली असली तरी या व्यवस्थेला ''बायपास'' करणारी व्यवस्था कृष्णा खोरे विकास महामंडळाच्या व रस्ते विकास महामंडळाच्या माध्यमातून चतुर लोकांनी त्यापूर्वीच करून ठेवली होती व त्यामुळे वैधानिक विकास मंडळाची ही व्यवस्था मोठ्या प्रमाणात उद्दीष्टाच्या पूर्तीसाठी निष्प्रभ ठरलेली आहे, ठरत आहे परिणामी हा असमतोल व अनुशेष मोठ्या प्रमाणात वाढतच आहे व वाढतच रहाणार त्याला पायबंद आम्ही घालणार आहोत की नाही? हा खरा प्रश्न आहे. २० फेब्रुवारी १९९१ रोजी सर्व वृत्तपत्रामध्ये सुदाम देशमुख यांनी प्रसिद्ध केलेल्या प्रदिर्घ निवेदनात त्यांनी असे नमुद केले आहे की ''मी व्याधीमुळे अकार्यक्षम झाल्यानंतर त्या जागेवर रहाण्याचा मला अधिकार नाही. व्याधीग्रस्त आहे म्हणून निव्वळ माझ्या उपचारासाठी प्रतिनिधीत्वाच्या मुदतीचा वापर गैर व अनैतिक आहे अशी माझी धारणा आहे म्हणून मी असे ठरविले आहे की जुनच्या पहिल्या आठवड्यात अमरावती येथे अमरावती जिल्हा विकास परिषदेचे आयोजन करुन जिल्हा विकासाचा भुमी, सिंचन, सुशिक्षीत बेकारांना काम, औद्योगिकरण, आदिवासी मागास जाती, जमाती, शेतमजूर, संत्रा, कापूस आराखडा व संघर्ष कार्यक्रम तयार करावयाचा. (मला बोलता आले नाही तरी परिषदेचे आयोजन केले जाईल)'' सतत वाढत जाणा-या अनुशेषाच्या वेदना भाई सुदाम देशमुख यांच्या निवेदनातुन स्पष्टपणे उमटून दिसतात. प्रकृति अस्वास्थामुळे भाईंना त्यावेळी अशा विकास परिषदेचे आयोजन शक्य झाले नाही. त्याच दरम्यान प्राचार्य डॅडी देशमुख यांनी २ मार्च १९९१ रोजी अकोला येथे ''व-हाड विकास मोर्चाचे'' आयोजन केले होते.

१७. विकासाच्या विविध क्षेत्रामध्ये, विशेषतः जलसिंचन, रस्ते, उद्योग, पाणीपुरवठा या विकास क्षेत्रामध्ये सतत वाढत असलेल्या असमतोलाला पायबंद घालण्यासाठी **विदर्भ विकास प्रबोधीनीच्या स्थापनेचा निर्णय घेण्यात येत आहे.** राज्यशास्त्रीय परिभाषेत विदर्भ विकासाचे उद्दीष्ट समोर ठेवून सतत कार्यरत असलेला हा एक ''दबाव गट'' असेल.

१८. विदर्भाच्या विविध क्षेत्रातील अनुशेष हुडकून काढणे, तो भरून काढण्यासाठी प्रयत्न करणे व आणखी अनुशेष निर्माण होणार नाही याची काळजी घेणे, विकासाच्या ज्या विविध योजना शासनातर्फे प्रस्तावित केल्या जातात त्यांचा लाभ उठविण्याविषयी विदर्भातील विविध भागामध्ये जागरुकता निर्माण करणे, त्या विषयीची माहिती देणारी यंत्रणा निर्माण करणे व अशा माहितीच्या आधारावर लोकांना विकासाच्या लाभ क्षेत्रामध्ये येण्यासाठी उद्युक्त करणे. खाजगी, सहकारी तत्त्वावर व अन्य मार्गाने विविध उद्योग या विदर्भात उभे रहावेत यासाठी प्रयत्न करणे, जमीन, हवामान व भौगोलिक रचना तसेच पिकस्थितीशी सुसंगत अशा स्वरूपाचे मूलभूत उद्योग उभारण्यासाठी प्रयत्न करणे व त्याला अनुकूल वातावरण तयार करणे हे प्रबोधीनीचे प्रधान कार्य असेल.

१९. विदर्भ विकास प्रबोधीनीच्या नोंदणीकृत संघटनात्मक बांधणी मध्ये प्रत्येक सदस्य क्रियाशील सदस्य व प्राथमिक सदस्य नात्याने संघटनेचा आजिवन घटक असेल. अशा सर्व घटकांची मिळून ग्राम शाखा किंवा नगर शाखा असावी असे ठरविण्यात येत आहे. तालुका व जिल्हा स्तरावर तसेच विदर्भाच्या स्तरावर कार्यकारी समित्यांची योजना असेल. उद्दिष्ट पूर्तीसाठी नियतकालीके चालविणे, विविध माध्यमातून साहित्य प्रकाशित करणे, पदाधिका-यांच्या भेटी व दौरे याव्दारे लोकजागरण करणे इत्यादी मार्गाचे आयोजन केले जाईल. संघटनेचे मुख्यालय अमरावती असेल हे व्यासपीठ कोणत्याही एका राजकीय पक्षासाठी अथवा जाती, धर्म किंवा भाषेसाठी मर्यादित नाही. विदर्भाच्या विकासासाठी म्हणून पुढे येणा-या प्रत्येकाला विदर्भ विकास प्रबोधीनीच्या कामात सहभागी होता येईल.

२०. विदर्भ विकास प्रबोधिनीच्या **पहिल्या दोन वर्षाच्या** काळात आवश्यक ती प्राथमिक स्वरूपाची कामे पार पाडण्यासाठी माझ्या अध्यक्षतेखाली एक अस्थायी समिती नेमण्याचे ठरविण्यात आले आहे ही समिती पुढील प्रमाणे गठीत झालेली असेल.

१. प्रा.बी.टी.देशमुख, अध्यक्ष
२. एकनाथ कठाळे, कार्यकारी अध्यक्ष
३. प्रा. डॅडी देशमुख, उपाध्यक्ष
४. श्री.व्ही.यु.डायगव्हाणे, उपाध्यक्ष
५. श्री. मिलींद चिमोटे, सरचिटणीस
६. प्रा. सी.डी.कोंगरे,
७. प्रा. एस.बी.चिंचमलातपूरे,
८. प्रा. संतोष आंबेकर,
९. डॉ. शरदराव कळणावत,

(१) पहिल्या दोन वर्षाच्या काळात नुटाच्या कार्यकारी मंडळाचे सर्व सदस्य अस्थायी समितीचे सदस्य रहातील.

(२) पहिल्या दोन वर्षाच्या काळात अस्थायी समिती वर आवश्यकतेप्रमाणे अतिरिक्त सदस्य नियुक्त करण्याचा अध्यक्षांना अधिकार असेल.

(३) अस्थायी समितीचा कार्यकाल कोणत्याही परिस्थितीत दोन वर्षापेक्षा जास्त असणार नाही.

(४) अस्थायी समितीच्या बैठकींना सतत तीन वेळा समितीच्या परवानगीशिवाय अनुपस्थित रहाणा-या सदस्यांचे सदस्यत्व आपोआप संपुष्टात येईल. संघटना यथोचित रितीने कार्यरत होण्याकरिता सर्व प्राथमिक स्वरूपाची कामे पार पाडणे हे या अस्थायी समितीचे प्रमुख कार्य असेल.

****

NUTA BULLETIN (Fortnightly Journal of NAGPUR UNIVERSITY TEACHERS' ASSOCIATION) **EDITOR :** Prof. A.G.Somvanshi,Shankar Nagar, AMRAVATI-444 606. **PUBLISHER : Prof. V.K. Pande,**7,Yeshwant Appartments Laxmi Nagar,**WARDHA-442 001.** Composed at NUTA Bulletin Office, Phundkar Bhavan, Behind Jain Hostel, Maltekadi Road, Amravati-444 601. **PRINTED AT** Bokey Offset Gandhi Nagar, Amravati. (M.S) **REGD NO**. ATI 83 Licenced to post without prepayment **LICENCE NO. ATI 10** Name of the Posting office : **R.M.S. Amravati.** Date of Posting : **11- 08 - 1997**

if Undelivered please return to : NUTA Bulletin Office, Phundkar Bhavan, Behind Jain Hostel, Maltekadi Road, **Amravati-444 601**.

To,...
....
....